

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**KUR'ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ AÇISINDAN MEHMET
OKUYAN'IN MEÂL-TEFSİRİ**

Yüksek Lisans Tezi

Merve İPCİ

Danışman

Prof. Dr. Recep DEMİR

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Merve İPCİ tarafından, Prof. Dr. Recep DEMİR danışmanlığında hazırlanan “KUR’ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ AÇISINDAN MEHMET OKUYAN’IN MEÂL-TEFSİRİ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 2.3.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Recep DEMİR OMÜ/İF/TİB	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Sacid KURT OMÜ/İF/TİB	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Ömer DİNÇ HİTÜ/İF/TİB	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

26 / 01 / 2023

Merve İPCİ

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : KUR'ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ AÇISINDAN MEHMET OKUYAN'IN MEÂL-TEFSİRİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 26.01.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 15

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

26 / 01 / 2023

Prof. Dr. Recep DEMİR

ÖZET

KUR'ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ AÇISINDAN MEHMET OKUYAN'IN MEÂL-TEFSİRİ

Merve İPCİ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Nisan/2023

Danışman: Prof. Dr. Recep DEMİR

Kur'ân'ın muhatabının tüm insanlar oluşu, her insanın Kur'ân'ı bizzat anlayarak tefekkür etmesinin ve Kur'ân'da sunulan ilkelerin hayata geçirilerek ahlakî bir toplum oluşturulmasına katkıda bulunmasının elzem oluşu, Kur'ân'ın farklı dillere çevirisini zorunlu kılmıştır. Kur'ân; hitabında duygusal etkiler, muhatabın gönül dünyasına nüfuz eden çarpıcı vurgular, dil ve üslûptaki estetik unsurlar barındıran ilahî bir kelâmdır. Bu bakımdan Arap diline hâkim olmayanlar için âyetlerin ne demek istediğini anlamamanın ilk yolu, hem teknik açıdan hem de mânâ açısından sağlıklı ve aynı zamanda gönül dünyasına da bir nevi etki edebilmeyi başaran Kur'ân çevirilerine başvurmaktır. Bu bağlamda, Kur'ân'ın mahiyeti ve mânâ dünyasını en doğru şekilde yansıtabilmek amacıyla farklı te'vîl yöntemleri ve tercüme teknikleriyle pek çok meâl yazılarak neşredilmiştir. Bu amaca bir nebze katkıda bulunmak ümidiyle, Cumhuriyet'in başlangıcından bugüne Türkiye'de yazılmış meâl sayısı üç yüze yaklaşmıştır. Biz de bu çalışmamızda, ülkemizde farklı üniversitelerde görev yapmış akademisyenlerce yazılan meâlleri panoramik bir bakışla değerlendirecek, ardından Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tefsir Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın 2021'de ilk baskısı yayımlanan "Meâl-Kur'ân" adlı eseri meâl yazım teknikleri açısından ayrıntılı incelemeye tabi tutacak ve böylelikle akademisyenlerimizin Türkiye'deki meâl kültürüne katkılarını naçizane aktarmış olacağız.

Anahtar Sözcükler: Meâl, Kur'ân, Mehmet Okuyan, Tefsir.

ABSTRACT

EVOLUATION OF MEHMET OKUYAN WORK TITLED MEAL-KUR'ÂN IN TERMS OF TRANSLATION TECHNIQUES

Merve İPCİ
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Basic Islamic Sciences

Master, April/2022
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Recep DEMİR

The Holy Qur'an is addressed to all people. Every person should read the Qur'an personally and think about the Qur'an. When the rules in the Qur'an are applied, a model of an exemplary society will surely be formed. For this reason, the Qur'an has been translated into various languages for every person to read and practice. The Qur'an is a divine book that contains aesthetic elements in it and affects everyone who reads it. In this regard, those who do not speak Arabic should resort to translations of the Qur'an written in an accurate and expressive language, both technically and in terms of meaning. For those who do not speak Arabic in Turkey, the Qur'an has been tried to be translated into Turkish in a language that is correct and meaningful both in terms of technique and meaning. About three hundred Turkish translations of the Qur'an have been written since the proclamation of the republic to date.

In this thesis, we have superficially examined the translations of the Qur'an written by scholars in Turkey. We have examined in detail the work of Professor Mehmet Okuyan, who works at Ondokuz Mayıs University, entitled "Meâl-Tafsir", published in 2021 in terms of translation techniques. In this way, we will have conveyed the contributions of Turkish scholars to the Qur'an translation culture.

Keywords: Meâl, Qur'ân, Mehmet Okuyan, Tafsir.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

İslam inancının bir gereği olarak; misyonu, okuyup üzerine düşünen her insanı karanlıktan aydınlığa çıkararak yeniden inşâ etmek olan Kur'ân-ı Kerîm'in, her dilden insanlara ulaşması elzemdir. Kur'ân, Müslümanların çoğu tarafından Allah'ın kelâmı olması hasebiyle evrensel kabul edilmektedir, yani belli bir zamana, belli bir mekâna, belli bir topluluğa değil; tüm zamanlardaki insanlığa hitap eder niteliktedir. Bu itibarla meâl yazarları, Kur'ân-ı Kerîm'in insanlığa ulaştırdığı küllî ve umumî mesajın tam mânâsıyla anlaşılıp kavranması için eserlerinde en uygun yöntem ve metodu kullanma ve hatta üretme gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu amaca binaen, gerek Kur'ân'a gerekse evrene ait çeşitli ilimlerle ilgili eserlerden faydalanarak parantez içinde, satır altında veya dipnotta çeviriyi destekleyen açıklamalarda bulunmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerîm âyetleri, indirildiği andan itibaren yüzlerce müfessir tarafından tefsire tabi tutulmuştur. Her bir müfessirin yapmış olduğu çalışmalar, yapıldıkları dönemde yaşayan insanlarca Kur'ân'ın nasıl anlaşıldığı konusunda bilgi vermesi açısından oldukça kıymetlidir. Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda yaptığı çalışmalarıyla tanınan öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın, içinde bulunduğumuz dönemde ilahî hitabın mahiyetini insan için anlaşılır kılma gayreti içerisinde farklı bir çalışma olarak yayımladığı *Kur'ân Meâl-Tefsir* adlı eseri, tez çalışmamızın asıl konusunu oluşturmaktadır.

İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı problemlerin bir kısmının Kur'ân âyetlerinin doğru bir şekilde anlaşılmasından kaynaklandığı bir hakikattir. Zira Kur'ân'ın evrensel değerlerinin tespit edilebilmesi ve yaşadığımız çağın problemlerine çözümler sunabilmesi, Kur'ân âyetlerinin ele alınmasında kullanılacak metod ve yaklaşımların isabetli olmasına büyük oranda bağlı olacaktır. Bu çalışmamızda hem çağdaş olması hem Kur'ân'ın evrensel bir hidâyet kitabı olmasının esas alındığı bir meâl-tefsir olması hem de ülkemizde tefsir alanında ihtisas yapmış akademisyenlerden biri tarafından yazılmış olması yönüyle dikkat çeken eserler arasında yerini almış olan *Kur'ân Meâl-Tefsir* adlı eserinde Mehmet Okuyan'ın Kur'ân âyetlerini anlama ve yorumlamada kullandığı yöntem ve tekniklerin tespit edilip ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışmamızda aslî kaynak olarak inceleyeceğimiz *Kur'ân Meâl-Tefsir* isimli eseri baştan sona dikkatlice okumanın yanı sıra, Mehmet Okuyan'ın tefsir sahasında kaleme alarak görüş ve düşüncelerini pratiğe döktüğü diğer yayımlanmış eserlerinden

de istifade edecek ve bu eserlerin tamamını göz ününde bulundurarak yöntem ve görüşleri en isabetli şekilde uygun başlıklar altında derleme gayreti içerisinde olunacaktır. Çalışmamıza yardımcı olması için, çeşitli tefsir metodlarıyla ilgili önceden hazırlanarak kabul edilmiş tez çalışmaları mümkün mertebe gözden geçirilmeye çalışılacaktır Çalışmamızın esas konusu Mehmet Okuyan'ın meâl-tefsirinde kullandığı tercüme tekniği olmasına karşın, konu başlıkları altında verdiğimiz örnekleri, özellikle Okuyan'ın tefsir sahasındaki özgün görüş ve düşüncelerini yansıtabilecek olanlardan seçmeye çalışılmış, bu hususta okuyucunun bilgilendirilmesi hedeflenmiştir. Tezimizin meâl-tefsir alanında yapılacak çalışmalar için naçizane faydalı olmasını temenni ediyoruz.

Tezin planlanması ve yazımı aşamasında ilmî birikimiyle beni destekleyen ve yönlendiren çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Recep DEMİR'e, katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca, üzerimdeki haklarını asla ödeyemeyeceğim anne ve babam başta olmak üzere, eğitim hayatımın her aşamasında beni destekleyen, yetiştiren ve bu aşamaya gelmemi sağlayan tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım. Gayret göstermek bize aittir, başarı ise ancak Allah'ın yardımı iledir. Rabbim bizleri razı olduğu kullarından eylesin.

Merve İPCİ

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	2
1.4. Araştırmanın Kaynakları	3
2. TÜRKİYE’DE MEÂLLER VE MEÂLLERİN TARİHİ SERÜVENİ.....	4
2.1. Meâl Kelimesi Hakkında	4
2.2. Tercüme ve Meâl İlişkisi	5
2.3. Kur’ân-ı Kerîm’in Dili ve Anlam Dünyası	6
2.3.1. Kur’ân’ın Mahiyeti ve Din Dili	6
2.3.2. Kur’ân-ı Kerîm’in Lafzî ve Tefsirî Tercümesinde Sınırlılıklar	7
2.4. Türkçe Meâl Yazımında Tarihî ve Siyasî Süreç.....	12
2.5. Türkiye’de Meâl Kültürü.....	16
2.6. Türkiye’de Akademisyenler Tarafından Yapılan Meâl Çalışmaları	18
2.6.1. Akademik Alanda Yazılan Öncü Meâl Çalışmaları	18
2.6.2. Akademik Meâller Üzerine Bir İnceleme.....	19
2.6.3. Değerlendirme	32
3. MEHMET OKUYAN VE KUR’ÂN MEÂL-TEFSİR ADLI ESERİ.....	34
3.1. Mehmet Okuyan’ın Hayatı ve İlmi Kişiliği	34
3.1.1. Doğumu ve Öğrenim Hayatı.....	34
3.1.2. Eserleri	34
3.2. Kur’ân Meâl-Tefsir Eseri Hakkında	37
3.2.1. Meâl Yazım Gerekçesi ve Kur’ân Algısı.....	38
3.2.2. Eserin Şekil Bakımından Metodu	41
3.2.3. Giriş Hakkında.....	42
3.2.4. Meâlde Yapılan Bazı Düzeltmeler.....	48
4. KUR’ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ AÇISINDAN MEHMET OKUYAN’IN MEÂL-TEFSİRİ.....	53
4.1. Meâlde Kullanılan Tercüme Tekniği.....	53
4.1.1. Lafzî Tercüme.....	54

4.1.2. Tefsîrî Tercüme	57
4.2. Hedef Dilin Özelliklerinin Dikkate Alınması Açısından Değerlendirilmesi ..	62
4.2.1. Sarf ve Nahiv İlminin Dikkate Alınması Durumu.....	62
4.2.2. Kur'ân'da Geçen Kavramlarla İlgili Semantik Analiz Yapılması.....	65
4.2.3. Edatların Kullanımı	67
4.2.4. Ünlem Cümlelerinin Vurgulanması.....	70
4.3. Meâlin Türkçe'nin İmkânlarının Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi	71
4.3.1. Fiiller.....	72
4.3.2. Deyimler	75
4.3.3. Kasem Üslûbu.....	79
4.4. Kur'ân Meâl-Tefsir'de Kur'ân İlimlerinden Faydalanılması	81
4.4.1. Kıraat	82
4.4.2. Sebeb-i Nüzûl	85
4.4.3. Nesh	87
4.4.4. Muhkem ve Müteşâbih	92
5. OKUYAN'IN MEÂLİNDEN ÖRNEKLER.....	97
5.1. Ahkâma Dair Âyetleri Meâllendirme Biçimi	97
5.2. İnançla İlgili Âyetleri Meâllendirme Biçimi	101
5.3. Ahlâkî Âyetleri Meâllendirme Biçimi.....	106
5.4. Bilimsel Âyetleri Meâllendirme Biçimi	108
6. SONUÇ	111
KAYNAKLAR	116
ÖZGEÇMİŞ	120

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
d.	: Doğum tarihi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
İÜ:	: İstanbul Üniversitesi
LEE	: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
M.	: Mîlâdî
nşr.	: Neşreden
OMÜ	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ö.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
trc.	: Tercüme eden
vd.	: Ve diğerleri

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Müslümanların inancı doğrultusunda Kur'ân'ın muhatabının tüm insanlar oluşu, her insanın Kur'ân'ı bizzat anlayarak tefekkür etmesinin ve Kur'ân'da sunulan ilkelerin ahlakî bir toplum oluşturulması konusunda kılavuzluk etmesinin gerekliliği, Kur'ân'ın farklı dillere çevirisini zorunlu kılmıştır. Kur'ân; hitabında duygusal etkiler, muhatabın gönül dünyasına nüfuz eden çarpıcı vurgular, dil ve üslûptaki estetik unsurlar barındıran ilahî bir kelimedir. Bu bakımdan Arap diline hâkim olmayanlar için, âyetlerin ne demek istediğini anlamamanın ilk yolu, hem teknik açıdan hem de mânâ açısından sağlıklı ve aynı zamanda gönül dünyasına da bir nevi etki edebilmeyi başaran Kur'ân çevirilerine başvurmaktır. Bu bağlamda, Kur'ân'ın mahiyeti ve mânâ dünyasını en doğru şekilde yansıtabilmek amacıyla farklı te'vîl yöntemleri ve tercüme teknikleriyle pek çok meâl yazılarak neşredilmiştir.

Çalışmamızın ana konusu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda yaptığı çalışmalarıyla tanınan akademisyen Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın, ilahî hitabın mahiyetinin Türk dilinde anlaşılır kılma gayreti içerisinde yeni bir çalışma olarak yayımladığı *Kur'ân Me'âl-Tefsir* adlı eserinin tercüme teknikleri açısından değerlendirilmesidir. Bu bağlamda eserde kullanılan tercüme tekniği, Arap ve Türk dil bilimi, Kur'ân ilimleri, İslâmî disiplinler gibi konular çerçevesinde ele alınacaktır.

Çalışmamızın ana konusuna geçmeden önce, Türkiye'de meâllerin durumu üzerine alt başlıklar açarak giriş yapmayı tercih ettik. Türkiye'deki Müslümanların Kur'ân meâlleri bakımından oldukça zengin bir mirasa sahip olduğu söylenebilmektedir. Bilhassa Cumhuriyet'in başlangıcından bugüne kadar üç yüze yakın meâl yazıldığı bilinmektedir. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle meâl kelimesinin kavram çerçevesinin belirlenerek Cumhuriyet Türkiye'si'nde neşredilen meâl sayısındaki bu çokluğa ortam hazırlayan tarihî ve siyasî süreç üzerine bilgilendirilme yapılacak ve ardından meâllerde kullanılan teknikler, te'vîl konusundaki isabetlilik ve ihtilaf edilen konulardan hareketle "Türkiye'de meâle dair bilginin yeterlilik seviyesi" incelemeye alınacaktır. İncelememiz, bilhassa Türkiye'deki akademisyenler tarafından yazılmış Türkçe meâller üzerine olacak, eserlerin tümünü tek tek ele alıp değerlendirmek mümkün olmadığından yapılacak değerlendirmede belli başlı meâller üzerinde münhasıran durulacak ve bu meâllerin

dışında kalanlar ise genel değerlendirme kapsamında tutulacaktır. Çalışmamızın alt başlıkları altında işlenecek konular birbiriyle bağlantılı olduğundan, gerek görülen yerlerde aynı hususlara tekrar atıfta bulunulacak ve dolayısıyla birtakım tedahüller kaçınılmaz olacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tefsir alanında hemen hemen her konu hakkında birçok tez hazırlanmış ve hatta her bir konu farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Literatüre bakıldığında, meâller üzerine de birçok tez yazılsa da, Türkiye’de görev yapan akademisyenler tarafından kaleme alınmış meâllerin derlenerek değerlendirildiği çalışmaların sayısı yeterli düzeye ulaşmamıştır.

Kur’ân’ın evrensel değerlerinin tespit edilebilmesi ve yaşadığımız çağın problemlerine çözümler sunabilmesi, Kur’ân âyetlerinin ele alınmasında kullanılacak metod ve yaklaşımların isabetli olmasına büyük oranda bağlıdır. Tezimizin genelinde, Türk akademisyenlerin meâllerindeki izah yeterliliğinin tespit edilmesi; özelinde ise, çağdaş bir eser olması, “Kur’ân’ın evrensel bir hidâyet kitabıdır.” vurgusuyla yazılmış bir meâl-tefsir olması ve ülkemizde tefsir alanında ihtisas yapmış akademisyenlerden biri tarafından kaleme alınmış olması yönüyle dikkat çeken *Kur’ân Meâl-Tefsir* adlı eserinde Mehmet Okuyan’ın Kur’ân âyetlerini anlama ve yorumlamada kullandığı yöntem ve tekniklerin tespit edilip ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Kur’ân Meal-Tefsir çok farklı açılardan incelenebilir. Ancak biz, eserde kullanılan çeviri teknikleri, Kur’ân ilimlerinin meâle yansıtılması, inanç, ibadet, ahlak ve bilimsel âyetlerin yorumlanması açısından eseri incelemek suretiyle çalışmamızı sınırlandırdık. Araştırmamız, giriş, dört bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Meâl kelimesinin kavram çerçevesinin belirlenmesinin ardından, Cumhuriyet Türkiye’si’nde neşredilen meâl sayısındaki bu çokluğa ortam hazırlayan tarihî ve siyasî süreç üzerine bilgilendirilme yapılmıştır. Bu meâllerde kullanılan teknikler, te’vîl konusundaki isabetlilik ve ihtilaf edilen konulardan hareketle “Türkiye’de meâle dair bilginin yeterlilik seviyesi” incelemeye alınmış, odak noktası bilhassa Türkiye’deki akademisyenlerce kaleme alınan meâllere çevrilerek konu özelleştirilmiştir. Bu genel bilgilendirmenin akabinde tezin aslî konusuna, Türkiye’de görev yapan

akademisyenlerden biri olan Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın, yayımlanan *Kur'ân Me'âl-Tefsir* adlı eserinin tercüme teknikleri açısından değerlendirilmesine geçilmiştir. Yazarın Kur'ân ilimleri ile itikâdî, fikhî, ahlakî ve bilimsel âyetlere bakışının çeviri faaliyetine etkisi ele alınarak çalışma sonlandırılmıştır.

Mehmet Okuyan'ın meâlinde, dil bilimlerine hâkimiyeti, konulara yaklaşımında kullandığı metod ve üslûbu, ilmî bir değerlendirmeye tâbî tutularak eleştirel yöntemin ağırlıklı olduğu bir yaklaşımla ele alınmıştır. Örnek âyetler üzerinden genel kâidelere varılarak tümevarım metodu kullanılmıştır. Ayrıca, Okuyan'ın meâlindeki mânâ tercihleri, kimi zaman diğer Türk akademisyenlerin mânâ tercihleriyle mukâyese edilerek çalışmamızdaki konu bütünlüğünün sağlanmasına dikkat edilmiş ve analogi metoduyla mânâ tercihindeki benzerlikler meâllere atıf yapılarak gösterilmiştir.

Tez çalışmamız; kaynak taramasının yapılması, toplanan bilgilerin analizi ve yorumlanması, sonuçların yazıya aktarılması, gözden geçirip tashih edilmesi ve son olarak da tezin komisyona tesliminden oluşan beş aşamalı bir çalışma süreci uygulanarak hazırlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Kaynakları

Tezin yazım süresince faydalanılan en önemli kaynak, hiç şüphesiz Mehmet Okuyan'ın *Kur'ân Meâl-Tefsir*¹ isimli eseri olmuştur. Konuyla alakalı olarak, gerek içeriği belirlemede gerekse yöntem belirlemede, ilmî sahada yapılan diğer meâl çalışmalarına ve meâl ve tefsir üzerine yazılmış eserlere de önemli ölçüde müracaat edilmiştir. Öte yandan çalışmada, daha isabetli çıkarımlarda bulunabilmek adına, yazarın görüş ve düşüncelerini ifade ettiği yazılı ve sözlü kaynaklara da başvurulmuştur.

Meâl eseri değerlendirme konusunda kaleme alınan diğer çalışmalarda araştırmacıların, inceledikleri eseri daraltılmış konu başlıklarıyla ele aldıkları görülmektedir. Bu kıymetli çalışmaların literatüre katkısı elbette yadsınamaz. Fakat kendi çalışmamız, değerlendirilen eseri daha geniş kapsamda ve akademik câmiâda yazılan diğer meâllerle mukayeseli bir şekilde ele almasıyla özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

---

¹ Bu çalışmada, eserin 2022/Haziran'da yayımlanan geniş açıklamalı versiyonunun 2. baskısı değerlendirmeye alınmıştır.

2. TÜRKİYE’DE MEÂLLER VE MEÂLLERİN TARİHİ SERÜVENİ

2.1. Meâl Kelimesi Hakkında

Sözlükte “ıslah etmek, dönmek” gibi anlamlara gelen *meâl* kelimesi, Arapça’da, “bir şeyin başlangıcı ve sonu, hedef, gayeye ulaşmak, noksanlaştırmak” anlamlarına gelen “أَوَّلٌ”(evl) kelimesinden türemiş bir mimli mastardır. İstılahta, “bir sözün mânâsının her yönüyle aynen değil de, biraz noksanıyla ifade edilmesi” anlamına gelir. Aynı kökten gelen *te’vîl* ifadesi de İslâmî kaynaklarda, “nasstaki anlam kapalılığını gidermek adına lafızlara taşıdığı muhtemel mânâlardan birini yüklemek” şeklinde tanımlanmaktadır.²

Müslümanların, tüm insanlığa hitapta bulunduğu ve her insanın içerisindeki kuralları hayata geçirebilmesi için bizzat anlayarak okumasının zorunlu olduğuna inandıkları Kur’ân-ı Kerîm’in, bir zorunluluk olarak erken dönemlerden itibaren Türkçe dâhil çeşitli dillere çevirisi yapılmıştır. Ancak, meâl kavramının Türkçe Kur’ân çevirileri için kullanılmasının başlangıcı Cumhuriyet’in ilk yıllarına rastlamaktadır. Cumhuriyetin ilanının akabinde yayımlanan Kur’ân çevirileri, II. Meşrutiyet döneminde hız kazanan milliyetçilik, Türkçülük gibi fikrî akımlardan beslenen “Türkçe Kur’ân” ve “ana dilde ibadet” tartışmalarının yeniden gün yüzüne çıkmasında ortam hazırlayan isimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu çeviriler, ehliyetli kimselerce yazıldığı ve çokça hata barındırdığı gerekçesiyle ağır eleştirilere uğramış; nihayet basını da yeterince meşgul eden bu tartışmalar neticesinde Diyanet İşleri Reisliği tarafından duruma müdahale edilerek alanında uzman kimselerle oluşturulacak bir heyetle resmî bir Kur’ân tercüme ve tefsîrinin hazırlanması kararı alınmıştır. 21 Şubat 1925’de TBMM’ye sunulan önergede bu iş için talep edilen bütçenin kabulüyle, Diyanet İşleri Reisliği tarafından tercüme yazımı konusunda Mehmet Âkif (ö.1936)’e bir teklif götürülmüş, ancak Mehmet Âkif, Kur’ân’ın hakkıyla tercüme edilmesinin imkânsız olması ve kendi meâlinin ibadetlerin Türkçeleştirilmesinde araç kullanılmasına gönlünün razı olmaması gerekçeleriyle bu teklifi uygun bulmamıştır. Kendisini ikna etmesi için yardımına başvuru alan âlim Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), Mehmet Âkif’le görüşme esnasında

² Mustafa Öztürk, “Meal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, Ankara 2019, s. 205-207.

söylediği “*Kur’ân’ı hakkıyla tercüme etmenin mümkün olmaması tabiidir; ancak bu bir meâl³ olacaktır*” sözüyle Mehmet Âkîf’i ikna etmeyi başarmış ve en yakın mânâyı vermek sûretiyle Kur’ân-ı Kerîm âyetlerinin çevirisinin yapılmasına karar verilmiştir.⁴ Böylelikle, *meâl* kavramının “Kur’ân tercümesi” anlamındaki ilk kullanımını Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tarafından gerçekleştirilmiştir.

1949 yılıyla başlayan ve şiddetlenerek artan Türkçe Kur’ân ve Türkçe namaz tartışmalarının tekrar gündeme gelişiyle, Hasan Basri Çantay (ö.1964)’dan da destek bularak yeniden ön plana çıkarılan *meâl* kavramı, 1960’lardan itibaren yayımlanan Kur’ân çevirilerinin çoğunda ortak ad olarak kullanılmıştır.⁵

2.2. Tercüme ve Meâl İlişkisi

Arap dilinde kökü “ت-ر-ج-م” harflerinden oluşan bir rubai fiilden türemiş olan *tercüme* kelimesi, “bir kelâmı, bir dilden başka bir dile çevirmek” anlamına gelmektedir. İstılahta, “bir kelâmın mânâsını başka bir dilde mânâ ve maksadına denk bir tâbirle aynen ifade etmek” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶

Tercüme, “*harfî/lafzî/literal tercüme*” ile “*tefsirî tercüme*” olarak iki kısma ayrılmaktadır. *Lafzî tercüme*; asıl metne nazım ve tertip yönünden uyum sağlanmasına dikkat edilen, yani mânânın yanında biçimsel özelliklerin de birebir korunarak gerçekleştirilen tercüme tekniğidir. Bu çeviri tekniğinde, kaynak metne karşı mutlak bir sadakat beklentisinden dolayı, çeviri metninde herhangi bir lîsânî unsurun karşılıksız bırakılmasına veya lafzî karşılığı olmayan bir ilavede bulunulmasına müsaade edilmemektedir. *Tefsirî tercüme* ise; asıl metnin nazım ve tertip yönünden uyumu gözetilmeksizin, asıl metinde lafız olarak geçen kavramın veya lafızda geçmediği halde kastedilen mânâsının mümkün olduğunca açık ve anlaşılır bir biçimde bir başka dile aktarılmasıyla gerçekleştirilen tercüme tekniğidir. Buna mukabil, “anlam-yorum merkezli tercüme” olarak da adlandırılmaktadır.⁷

Tanımları incelendiğinde, lafzî ve tefsirî tercüme tekniklerinin her ikisinde de çevirinin mânâyı karşılaması gerektiği bildirilmektedir. Ancak, bir dildeki metnin bir

³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*. Haz. Düccane Cündioğlu. İslamoğlu Yayınları, İstanbul 1993, s. XIII-XXI.

⁴ Mustafa Öztürk, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016, s. 31-33.

⁵ Öztürk, “Meal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, Ankara 2019, s. 205-207.

⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012, s. 215.

⁷ Öztürk, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016, s. 44.

başka dile lafzî tercüme tekniğiyle çevrilebilmesi için, iki dilin de temel anlam ve yan anlamları karşılama da birebir aynı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Dil bilginleri, Arap diliyle inzâl edilen Kur'ân'ın nazımının hiçbir ekleme çıkarma yapılmadan korunması ve aynı zamanda mânâ ve mefhumunun da karşılanarak tercümesinin yapılmasının mümkün olmadığı konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu nedenle, Kur'ân'ın mânâ yönünden tercümesi olarak tanımlanan meâl kelimesi ile asıl kastedilen tefsirî tercüme olsa da, meâl yazarları eserlerini icra ederken, Allah'ın Kur'ân'da kastettiği mânâ ve mefhuma tercüme yoluyla ilavede bulunmuş olma kaygısıyla lafzî ağırlıklı bir tercüme tekniğini esas almışlardır.⁸

Mânâsında bir keyfilik, kuralsızlık barındıran te'vil ile aynı kökten türeyen ve bir sözü eksilterek veya az çok yorum katarak çevirme anlamı taşıyan *meâl* kelimesinin, daha nesnel ve denetlenebilir bir çalışmaya işaret eden tercüme kelimesinin yerine tercih edilmesi de tartışmaya açık bir konudur. Ancak, ister tercüme ister meâl denilsin, Kur'ân'ın çevirisinin hem dil bilimini (lingüistik) hem yorum bilimini (hermenötik) ilgilendiren bir faaliyet olduğu açıktır. Çünkü Kur'ân çevirisinde farklı mânâlara gelme ihtimali taşıyan ifadelerden en uygun mânâyı ortaya çıkarmak için bir tercihte bulunmak gerektiğinden çeviride te'vil ile birlikte tefsir de kaçınılmazdır. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır da lafzî ağırlıklı bir tercüme tekniğiyle yazdığı meâlini, tefsir eserinin bir özeti olarak nitelendirmektedir.⁹

2.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Dili ve Anlam Dünyası

2.3.1. Kur'ân'ın Mahiyeti ve Din Dili

Sözlükte “ima ve işaret etmek, fısıldamak, gizli konuşmak, gizli ve süratli bir şekilde bildirimde bulunmak” anlamına gelen *vahiy*; terimsel olarak, “insanoğlunun toplum içerisinde mutlu ve huzurlu bir hayat sürdürebilmesi için gerekli ilkeleri bildirmek amacıyla Allah'ın insanlarla iletişim kurması” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰ Kur'ân-ı Kerîm, 22 yılı aşkın bir sürede Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla, kendine özgü bir din dili ile şifâhen, yani, Kur'ân'ın nüzûlüne şahitlik eden toplumun hâkim olduğu sözlü kültüre uygun ve ses-mânâ bütünlüğüne sahip bir dil dizgesiyle, tedricen indirilmiş ilahî bir kelimadır. Şifâhi dil, yazı diline göre daha dinamiktir; böylelikle

⁸ Öztürk, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016, s. 35.

⁹ Öztürk, “Meal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, Ankara 2019, s. 205-207.

¹⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Vahiy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 440-443.

şifâhi dille muhatapların, tavır, tutum ve beklentileri karşısında, zihin ve gönül dünyalarına nüfuz edilerek duygu ve düşüncelerini dönüştürmek amaçlanır. Bu sebeple, şifâhi dilin telaffuzunda gizlenen mânâ, kelamı bizzat işitenin zihnine yansımaktadır. -Yirmi küsur yıllık bir süreçte gerçekleşen çeşitli hadiseler üzerine şifâhi olarak indirilmiş, çoğunlukla hıfzen korunmuş olan Kur'ân âyetleri üzerine tartışılabilen, sûre ve âyetler arasındaki kopukluk, tekrarlar ve çelişki gibi görünen meseleler, anlam çeşitliliği gibi meseleler Kur'ân'ın yazılı bir metin olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Aynı kaynaktan bizzat işitilen söz, dinleyici tarafından tek bir mânâ ile algılanabilmekteyken, aynı sözün farklı kaynaklardan işitilmesi dahi mânâyı değiştirebiliyorken, kurulan yazılı bir iletişimde metnin her bir okuyucu tarafından farklı şekillerde anlamlandırması kaçınılmazdır.¹¹ Çünkü sözlü iletişimde konuşmacı, konuşma amacına ve muhatabın seviyesine uygun bir konuşma tarzı belirler, aldığı dönütlere göre sözü tekrarlar veya farklı yöntemlerle konuyu anlatmaya devam eder. Nitekim Zerkeşî (ö.794/1392) de Kur'ân'da bulunan tekrarların, kafiyeli hitapların ve yeminli ifadelerin, Kur'ân'ın nüzûl döneminde Arapların kullandığı dil ve üslubun bir yansıması olduğunu ifade etmektedir.¹² Bilhassa kafiyeli hitabın, yalnızca estetik amaç güttüğünü, mânâ ve mesaja da hiçbir katkı sağlamadığını bildiren ünlü Arap diltçilerinden filolog müfessir Ferrâ (ö.807/822), Rahmân 55/46. âyette geçen *cennetân* ifadesinin kafiyeli söyleyişe katkı sağlamak amaçlı kullanıldığını ve “bir tek cennet” anlamı taşıdığını ifade etmektedir.¹³

Sonuç itibariyle; Kur'ân'ın anlam ve mahiyetini en doğru şekilde kavrayabilmek için, onu salt Arapça bir metin veya bilimsel/analitik bir metin olarak değil, din dili ile okumak gerekmektedir. Din dili; inananlara, duygu, düşünce ve davranışa yön verecek bir bakış açısı ve bilinç kazandıran, dini-ahlaki rehberlik yapma amacı güden, Allah merkezli dil dizgesine sahip bir dildir. Yani Kur'ân, kullandığı dil ve üslupla; akıl ile özgür iradenin kullanılmasında ve inancın pratik hayata dönüştürülmesinde, evrende olup biten her şeyin arka planında her türlü eksiklikten münezzeh Allah'ın var olduğu bilincinin yer alması gerektiğini vurgulamaktadır.

2.3.2. Kur'ân-ı Kerîm'in Lafzî ve Tefsirî Tercümesinde Sınırlılıklar

Kur'ân-ı Kerim, her ne kadar beşer diliyle ifade ediliyor olsa da, hitabında

¹¹ Öztürk, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016, s. 10-16.

¹² Ez-Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî 'Ulumi'l-Kur'an* III, nşr. Muhammed ebû'l-Fazl İbrahim. 2012. Beyrut, Mektebetü'l-Asriyye, s. 9.

¹³ Ebû Zekerriyyâ bin Yahyâ bin Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l Kur'ân* III. 1980. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, s. 78.

duygusal etkiler, muhatabın gönül dünyasına nüfuz eden çarpıcı vurgular, dil ve üslûptaki estetik unsurlar barındıran ilahî bir kelimedir. Kur'ân, muhataplarından âyetlerinin üzerine tefekkür edilmesini, anlaşılmasını ve sunduğu ilkelere göre ahlakî bir toplum oluşturulmasını istemektedir. Bu bakımdan Arap diline hâkim olmayanlar için, âyetlerin ne demek istediğini anlamının ilk yolu, sağlıklı Kur'ân çevirilerine başvurmaktır. Kur'ân'ın Türkçe'ye çevrilme işinde özellikle şu hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

1. Kur'ân âyetleri tek başına değil, siyâk-sibâk gözetilerek ve konu ve kavramlarla ilgili diğer âyetlerle ilişkilendirilerek tüm insanlığı ilgilendiren asıl mânâ ön plana çıkarılarak anlamlandırılmalı ve öylece çevrilmelidir.
2. Kur'ân'ın, yalnızca tarihsel bir bakış açısıyla değil çağdaş insana iletmek istediği mesajları da kapsayan genel ilkelerin belirlenerek çevrilmesi gerekir.
3. Kur'ân, açık ve anlaşılır bir kitap olması dolayısıyla okuyucuya sunulan çeviride “bu âyette ne denilmek isteniyor” gibi bir soru ile karşı karşıya bırakılmadan okuyucunun anlayacağı şekilde bir dil kullanılarak aktarılmalıdır. Bunun için de mütercim hem kaynak dili hem de hedef dili iyi bilmesinin yanında, diller arasındaki farklılıklara da hâkim olması son derece elzemdir.
4. Dilinin mu'ciz niteliğe sahip olması nedeniyle insanın gönlünü okşayan ve kulağa hoş gelen Kur'ân'ın bu özelliğini başka bir dile olduğu gibi aktarmak mümkün olmasa da, meâllerinde benzer bir etkileyciliğin yansıtılmaya çalışılması beklenmektedir.¹⁴

Tefsiri tercümede önemli olan mefhumu idrak etmek ve onu idrak edilebilecek bir şekilde muhataba yansıtmaktır. Lafzî tercümenin aksine tefsirî tercümede mütercim, kaynak dilin şekilsel ölçülerine sıkı sıkıya bağlı kalmak zorunda olmadığı için metni anlama ve ifade etme konusunda daha geniş imkânlarla sahiptir. Lafzî tercümenin bu sınırlılığından dolayı ilim insanları, Kur'ân üzerine lafzî çeviri tekniğinin kullanılamayacağına dair görüş birliği içerisinde olsalar da, Kur'ân'a mânâ bir ekleme yapma kaygısı güdüldüğü için yakın zamana dek lafzî tercüme tekniği ön plana çıkan Kur'ân tercümelerinin yapıldığı gözlemlenmektedir. Ancak, lafzî tercümede özellikle deyimisel, hicivli, mecazî ifadelerin mânâsı ile Arapça'nın

¹⁴ Zülfikar Durmuş, “Dilbilim Açısından Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/1, 2010, s. 12-19.

aslî bir özelliğini oluşturan ve en mükemmel şekline Kur’ân’da ulaşılan icâzın göz önünde bulundurulma zorunluluğu ilkesi eksik bırakılmaktadır. Kur’ânî ifadenin anlaşılması için, aslında bulunmayan birtakım kelimeler çevirmen tarafından ilave edilmediği veya çıkarılmadığı takdirde, söz konusu ifadeler, olduğu gibi tercüme edilmekle tüm anlamını kaybedebilmektedir.¹⁵

Konuyu birkaç örnekle özetleyebilmek mümkündür. Örneğin, Bakara 2/61. âyette geçen “وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ” ifadesi üzerine yapılan bazı meâller şu şekildedir:

Elmalılı Hamdi Yazır: “...üzerlerinede zillet ve meskenet binası kuruldu.”¹⁶

Hasan Basri Çantay: “Onların üzerine horluk ve yoksulluk vuruldu.”¹⁷

Yaşar Nuri Öztürk: “Ve üzerlerine zillet, eziklik ve yoksulluk damgası vuruldu...”¹⁸

Bayraktar Bayraklı: “Horluk ve yoksulluğa maruz kaldılar...”¹⁹

Mustafa İslamoğlu: “İşte böylece onlara alçaklık ve yoksulluk mührü vuruldu...”²⁰

Kur’ân Yolu: “Zillete, fakru zarûrete mahkûm oldular.”²¹

Âyette geçen ضُرِبَتْ (*duribe*) fiiline meâllerde genellikle lafzî karşılığı olan “vurma” mânâsı yüklenmiştir. Bu ifade, İsfahânî (ö.502/1108) tarafından bir kinaye ve teşbih mânâsı taşıdığı gerekçesiyle mecazen “kuşatmak, maruz kalmak, bürümek” gibi anlamlara geldiği bildirilmiştir.²² Buna göre, mânânın nazım ve biçim tertibinden bağımsız ve mümkün olduğunca açık ve anlaşılır bir biçimde bir başka dile aktarılmasını ifade eden tefsirî tercüme tekniğine göre mânâ, “Yenilgilerin, esaretin, ağır vergilerin, hor ve hakirliğin Yahudileri kuşatmış olduğu ve onlardan ayrılmayacağı ve böyle bir aşağılık ve perişanlığa mahkûm edildikleri” belirtilerek

¹⁵ Durmuş, “Dilbilim Açısından Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/1, 2010, s. 12-19.

¹⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, s. 8.

¹⁷ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerîm*. Bilimevi Basım Yayın LTD. ŞTİ., İstanbul 2008, 2. Baskı, s. 9.

¹⁸ Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, 123. Baskı, İstanbul 2022, Yeni Boyut Yayınları, s. 10.

¹⁹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri* İstanbul 2003, Bayraklı Yayınları, 1. Cilt/2. Baskı, s. 616.

²⁰ Mustafa İslamoğlu, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’an-Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2009, 1. Baskı, s. 713-714.

²¹ Hayrettin Karaman, vd. (haz.). *Kur’an Yolu Türkçe Meal-Tefsir I*, Ankara, 2020. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 128.

²² Bkz.: İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’an*, Çev. Abdülbaki Güneş vd. İstanbul 2012, 3. Baskı, Cıra Yayınları, s. 437.

ifade edilebilmektedir.²³ Aynı şekilde Bakara 2/187. âyette geçen “وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ” ifadesi üzerine yapılan bazı meâller aşağıda verilmiştir;

Hasan Basri Çantay: “(Bütün gece) fecr(i saadık) olan ak iplik kara iplikden size seçilinceye kadar yeyin, için.”²⁴

Yaşar Nuri Öztürk: “Tan yerinin beyaz ipliği siyah ipliğinden sizce seçilinceye kadar yiyin, için...”²⁵

Mehmet Okuyan: “Tan yerinin beyaz ipliği (aydınlığı), (gecenin) siyah ipliğinden (karanlığından) size göre (tamamen) ayırt edilinceye kadar yiyin, için.”²⁶

Mustafa İslamoğlu: “Fecir vakti, gecenin karanlığından tan yerinin aydınlığı sizin için belirgin hâle gelinceye kadar yiyin için!”²⁷

Muhammed Esed: “ve gecenin karanlığından tanyerinin aydınlığı fark edilinceye kadar yiyip içebilirsiniz.”²⁸

Diyanet Vakfı: “Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için.”²⁹

Âyetteki “الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ” ile “الْخَيْطُ الْأَسْوَدُ” ifadeleri mecaz oldukları halde lafzî tercümeyle ve “بِالْفَجْرِ” ifadesindeki ânın gözlenmesi gerektiği vurgusundaki dikkate alınmadan “beyaz iplik ve siyah iplik” şeklinde yanlış mânâ verilmektedir. Aynı yanlış yapan sahabeden Adiy bin Hâtem’e Hz. Peygamber’in yaptığı açıklamadaki mecazî anlam vurgusuna binaen, tefsirî tercüme tekniği ile, “Tan yeri ağarınca kadar yiyip içiniz...” veya “Gecenin karanlığı ile sabahın aydınlığı birbirinden ayırt edilinceye kadar yiyiniz içiniz.” şeklinde çevrilmektedir.³⁰

Verilebilecek bir başka örnek de, Meryem 19/4. âyette geçen “بَدْعَانِكَ رَبِّ شَقِيًّا إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ” ifadesidir. Söz konusu âyet üzerine yapılan bazı meâller şöyledir:

E. Hamdi Yazır: “İşte ben, artık kemik gevşedi benden ve baş bembeyaz alev

²³ Durmuş, “Dilbilim Açısından Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/1, 2010, s. 14.

²⁴ Hasan Basri Çantay. *Kur’ân-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerîm*, s. 29.

²⁵ Öztürk, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meali*, 123. Baskı, İstanbul 2022, Yeni Boyut Yayınları, s. 30.

²⁶ Mehmet Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Haliç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2022, 2. Baskı, s. 68.

²⁷ İslamoğlu, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’ân-Gerekçeli Meal-Tefsir*, s. 747-748.

²⁸ Muhammad Asad, *The Message of The Qur’an* (5. b.), çev. Ahmet Ertürk vd. İşaret Yayınları, Ankara 2002, s. 53.

²⁹ Hayrettin Karaman vd. *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yayınları, Ankara 2007, s. 28.

³⁰ Durmuş, “Dilbilim Açısından Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/1, 2010, s. 15.

aldı.”³¹

Hasan Basri Çantay: “Benim kemiğim yıpradı. Başımın saçı tutuştu.”³²

Yaşar Nuri Öztürk: “...işte karşıdayım. Kemik gevşedi bende. İhtiyarlıktan başım beyaz alevle tutuştu.”³³

Bayraktar Bayraklı: “Vücudumda kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı.”³⁴

Mustafa İslamoğlu: “Benden (iş) geçti, kemiklerim eridi, başa ak düştü.”³⁵

Mustafa Öztürk: “Artık çok yaşlandım. Kemiklerim erimeye yüz tuttu. Saçlarım da iyice ağardı.”³⁶

Âyetin aslında bulunan Arapça “kemik, alev, kafa” gibi kelimelerin klasik Arap dilinde “yaşlılığı” ve “saçların ağarmasını” sembolize eden unsurlar olarak kullanılmakta ve Kur’ân’da da bu işlevleriyle geçmektedir. Bu nedenle tefsiri tercüme tekniğiyle bu sembolik ifadelerin asıl mânâsına odaklanırken, lafzî tercüme ile yapılan çevirilerde bu kelimeler gereği olmadığı halde kullanılarak âyet işlevsellik ve aktüellikten uzaklaştırılmaktadır.³⁷

Hûd 11/87. âyette geçen “إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ” ifadesi üzerine yapılan çevirilerden bazıları şöyledir:

Yaşar Nuri Öztürk: “Esasında sen; gerçekten yumuşak huylu, olgun bir insansın.”³⁸

Ömer Nasuhi Bilmen: “Şüphe yok elbette sen, çok ilim ve akıl sahibisin.”³⁹

Mustafa İslamoğlu: “Oysa ki (bizce) sen oldukça uyumlu ve akıllı bir adamsın!”⁴⁰

Mustafa Öztürk: “Bravo doğrusu, sen çok olgun ve akli başında bir

³¹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, s. 304.

³² Çantay, *Kur’ân-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerîm*, s. 305.

³³ Öztürk, *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, 123. Baskı, İstanbul 2022, Yeni Boyut Yayınları, s. 306.

³⁴ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri* İstanbul 2003, Bayraklı Yayınları, 12. Cilt/1. Baskı, s. 78.

³⁵ İslamoğlu, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’an-Gerekçeli Meal-Tefsir*, s. 172.

³⁶ Mustafa Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 2. Basım, Ankara 2018, Ankara Okulu Yayınları, s. 378.

³⁷ Abdülcelil Bilgin, “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 2010, s. 180.

³⁸ Öztürk, *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, 123. Baskı, İstanbul 2022, Yeni Boyut Yayınları, s. 232.

³⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’anı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 3. Baskı, İstanbul 1964, Bilmen Yayınevi, s. 1508.

⁴⁰ İslamoğlu, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’an-Gerekçeli Meal-Tefsir*, s. 445.

adammişsin(!).’’⁴¹

Görüldüğü üzere âyette, lafzî tercüme tekniği kullanılarak yapılan tercümede Hz. Şuayb övülmektedir. Tefsirî tercüme tekniğinde ise âyette ince bir alay barındırdığı, yani lafzî tercümedeki mânanın tam tersi şekilde aktarıldığı görülmektedir.

Özetle, meâllere zorunlu olarak tefsirî tercüme denilmesi gerekiyormuş gibi görünse de sonuç olarak Kur’ân, çeşitli sebeplerden dolayı çoğunlukla üzerine uygulanması imkânsız görülen lafzî tercüme yöntemi tercih edilerek çevrilmiştir. Meâllerde bütünüyle tefsirî tercüme yönteminin kullanabilirliğinin imkânı ve bu yöntemle çevrilen âyetlerde ne derece işlevsel ve aktüel bir değer elde edildiği konusunun da tartışmaya açık olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Felak sûresi, meâllerin çoğunda, “*De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı bastığı vakit gecenin şerrinden, düğümlere üfleyen kadınların şerrinden; bir de haset ettiği vakit, kiskancın şerrinden sabahın Rabbine sığınırım.*” şeklinde tercüme edilerek, anlatım bozukluğu olarak kabul edilen gereksiz kelime tekrarı ortaya çıkmıştır. İlgili hata, lafzî tercüme tekniğiyle, “*-Yarattığı şeylerin, karanlığı bastığı vakit gecenin, düğümlere üfleyen kadınların; bir de haset ettiği vakit, kiskancın şerrinden sabahın Rabbine sığınırım.- de.*” şeklinde çevrildiğinde düzeltilmiş olacaktır.⁴² Bu tarz bir çeviri Türkçe dil kuralları açısından daha isabetli bir karar olsa da, bu kez de Kur’ân’a özgü bir anlatım özelliği olan tekrarların anlam ve mâhiyeti gözden kaçırılmış olacaktır.

2.4. Türkçe Meâl Yazımında Tarihî ve Siyasî Süreç

Kur’ân’ın evrenselliğine dair inancın bir sonucu olarak gerçekleştirilen tercüme faaliyetlerinin ilk örneğine İslâm’ın ilk devirlerinde rastlanmaktadır. Hz. Peygamber tarafından yaptırılan; Bizans kralı Heraklius’a, İran hükümdarı Kısra’ya, Habeş kralı Necâşi’ye ve Mısır hükümdarı Mukavkıs’a gönderilen İslâm’a davet mektuplarında yazılı Tâhâ 20/47, Âl-i İmran 3/64, Nisâ 4/71, Tevbe 9/29 âyetlerinin tercümeleri ile Selman-ı Fârisî’nin yapmış olduğu Farsça Fâtihâ sûresi tefsiri, İslâm tarihinde yapılan ilk çeviriler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴³ Bunun yanında, Kur’ân üzerine yapılan

⁴¹ Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 2. Basım, Ankara 2018, Ankara Okulu Yayınları, s. 292.

⁴² Bilgin, “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 2010, s. 179-180.

⁴³ Muhsin Demirci, *Kur’ân Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2017, s. 267.

ilk tam tercümenin, hicrî 127 (M.745) senesinde Berberice dilinde yazıldığı tahmin edilmekte; günümüze ulaşan en eski Kur'ân tercümesinin de, hicrî 345'de (M.956) Horasan ve Maverâünnehirli âlimlerden meydana gelen bir heyet tarafından Farsça dilinde yapıldığı bilinmektedir.⁴⁴

İlk Latince tercüme, 1143'de Kettonlu Robert tarafından yazılmış ve 1543'de Theodor Bibliander tarafından yayımlanmıştır. Fransızca dilindeki ilk çeviri, 1647'de Paris'te Fransa'nın Mısır konsolosu Andre du Ryer tarafından l'Alcoran de Mahomet adıyla doğrudan Arapça'dan yapılmıştır.⁴⁵ Mütercimi belli olmayan ve yalnızca bazı sûreleri kapsayan ilk İngilizce Kur'ân çevirisi, 16. yüzyılın başlarında London'da gerçekleştirilmiştir(1515).⁴⁶ İlk Türkçe Kur'ân tercümesinin ise tarihi ve mütercimi bilinmemekle beraber bu çalışmanın 10-11. yüzyıllarda gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bilinen ilk Türkçe çeviri, Şirazlı Muhammed bin el-Hac Devlet Şah'ın 1333'de Oğuz Türkçesiyle yazdırdığı çeviridir.⁴⁷ Kur'ân, bu sayılanlarla birlikte yaklaşık iki yüze yakın dile kısmen veya tamamen tercüme edilmiştir.⁴⁸

Türkiye'de gerçekleştirilen Türkçe Kur'ân tercüme faaliyetlerinin tarihi ve siyasi sürecine kısaca değinmek istiyoruz:

Osmanlı'da daha çok klâsik tefsir tarzını yansıtan tercüme çalışmaları yapılmaktayken, Tanzimat sonrası dönemde, Türkçülük ve Ulusçuluk ideolojisine paralel olarak, dini millîleştirme çalışmaları başlatılarak tercüme konusuna siyasi bir boyut kazandırılmıştır. Cumhuriyet'in ilanının ardından Kur'ân'ın tercüme edilmesi ve neşredilmesi çalışmaları hız kazanmış ve bu süreçte yayımlanan Nûrû'l-Beyan, Türkçe Kur'an-ı Kerim (1924) ve Cemil Said Bey'in tercümesi olan Kur'an-ı Kerim Tercümesi (1924) adlı eserler, Cumhuriyet döneminde ilk neşredilen çeviriler olmuştur.⁴⁹ Cumhuriyet döneminde yayımlanan pek çok tercüme eser, ehliyetli birtakım kimselerce yazıldığı gerekçesiyle tartışmalara yol açmış ve Kur'ân merkezli bir İslâmî kültürün halka kendi diliyle öğretilmesi gerektiği neticesini doğurmuştur.

⁴⁴ Aynı heyet, bu eseri Türkçe'ye de çevirmiş ve bu tercüme, yapılan Türkçe tercüme için model teşkil etmiştir. Daha fazla bilgi için bkz.: Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2018, s. 105.

⁴⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012, s. 221.

⁴⁶ Naif Yaşar, *Oryantalistlere Göre Kur'ân'ın Kaynağı ve Metinleşmesi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s. 31-32.

⁴⁷ Yaşar, *Oryantalistlere Göre Kur'ân'ın Kaynağı ve Metinleşmesi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s. 9-23.

⁴⁸ Demirci, *Kur'ân Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2017, s. 268.

⁴⁹ Osman Karacan vd. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kur'an Tercümelerine Osmanlı Aydınlarının Yaklaşımı, *Birey ve Toplum*, 18(9), 97.

Bu gerekçeyle, 21 Şubat 1925'te TBMM'ye sunulan bir önergede, Türk diline tercüme neşrindeki hataları ortadan kaldırmak adına Türk dil uzmanlarından oluşan bir heyet tarafından tercüme yapılması talebinde bulunulmuştur.⁵⁰

Mehmet Âkif, meâl yazımı konusunda kendisine verilen teklif üzerine yedi yıl (1926-1932) üzerine çalışma yaptığı Kur'ân çevirisini, çevirideki ilmî ve edebî tereddütlerinin yanında dini millîleştirme ve ibadet dilini Türkçeleştirme yönündeki çabalarda kendi meâlinin kullanılması kaygısını güderek, Diyanet İşleri Reisliği'ne teslim etmekten vazgeçmiştir. Bu olay üzerine, Kur'ân'ın hiçbir dile hakkıyla tercümenin mümkün olmadığı gerekçesine dayanarak Kur'ân'ın meâl-tefsîrini yazma görevini Elmalılı Hamdi Yazır devralmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır'ın 12 yıllık bir çalışma sonucunda, 1938'de *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı 9 ciltlik meâl-tefsir eseri meydana getirilmiştir. Bu olaydan sonra, Diyanet İşleri Başkanlığı vasıtasıyla resmî meâl hazırlatma işi bir devlet geleneği haline gelmiştir.⁵¹

1930'lu yılların gündeminde olan “anadilde ibadet” projesi kapsamında, İzmirli İsmail Hakkı (ö.1946) tarafından yazılarak 1927'de yayımlanan *Meâni'l Kur'ân* adlı tercüme eser, Türkçe ezan uygulamasının başlatıldığı 1932 yılında *Türkçe Kur'ân-ı Kerim Tercümesi* (İstanbul 1932) adıyla bu kez Latin harfleriyle düzenlenerek yayımlanmış ve. Latin harfleriyle basılan ilk Türkçe Kur'ân tercümesi olmuştur.⁵²

1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından, Elmalılı ile başlayan ve âlimler arasında hüsn-ü kabul gören *meâl* kelimesinin kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Hasan Basri Çantay'ın *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul, 1952-53) adlı meâli, bu dönemin en önemli eseri olarak kabul edilmektedir. Fakat 1957'de, Arapça bilmediği halde meâl yazarlığına soyunan İsmail Hakkı Baltacıoğlu ile meâlinde âyetlere birbirine zıt mânâlar veren Osman Nebioğlu, “Türkçe Kur'ân” tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir.⁵³

1961'de Ankara İlahiyat Fakültesi'nde asistanlık yapmakta olan Hüseyin Atay ve Yaşar Kutluay'ın *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (Ankara) adlı çalışmaları, Diyanet İşleri Başkanlığınca yayımlanmıştır. Ayrıca bu dönemde “Kur'âncı-Meâlcî”

⁵⁰ Necmi Atik, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Yazdığı Son Meâl. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 183-222.

⁵¹ Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 22-26.

⁵² Akif Yıldırım, *İzmirli İsmail Hakkı'nın Meal ve Kur'an İlimlerine Dair Görüşleri*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

⁵³ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 29-30.

söylemi, -Kur'ân dışı kaynakların otoritesi reddedilerek en sağlam metin olan salt Kur'ân'a dönüş-ü temsil eden bir düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁴

1975'de Süleyman Ateş'in *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli* (İstanbul) adlı eseri neşredilmiştir. 1979'da gerçekleşen İran İslam devrimi, Sünnî anlayışı ortadan kaldıracı bir rol üstlenmiş ve mezhepçilikten/cemaatçilikten uzak bireyci bir İslâm anlayışının oluşumunu desteklemiştir.⁵⁵

1980'li yıllarda; Ali Özek-Hayrettin Karaman-Ali Turgut-Mustafa Çağrııcı-İbrahim Kafi Dönmez-Sadrettin Gümüş'ün *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul, 1982), Ali Bulaç'ın *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı* (İstanbul, 1983), Rıza Çiloğlu'nun *Tanrı Buyruğu Kur'ân* (İstanbul, 1987), Ahmet Davutoğlu'nun *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul, 1988), Bekir Sadak'ın *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlatımı* (İstanbul, 1989) gibi meâller yayımlanmıştır.⁵⁶

1990'lı yıllarda, bilhassa “post-modern darbe” olarak adlandırılan 28 Şubat sürecinin ardından, Yaşar Nuri Öztürk'ün medya platformları üzerinden gerçekleştirdiği vaazlar “Kur'âncı-Meâlcî” söylemine popülerlik kazandırmış ve meâl okumada ciddi bir artış gözlenmeye başlamıştır. Bu artışla birlikte bir arz-talep haline gelen meâl eserleri, büyük ölçüde ticarî kaygı güdülerek yazılmaya başlanmıştır. Fakat Kur'ân'ı temele alan yorum, Yaşar Nuri Öztürk'ün ardından, Hüseyin Atay, Süleyman Ateş, Edip Yüksel, Muhammed Nur Doğan, Bayraktar Bayraklı gibi isimler tarafından da destek görmüş ve dilin radikal ve popüler jargonundan uzaklaştırılarak yerini artık ilmî ve akademik bir dile bırakmıştır. İslâmî ilimlerde uzman akademisyenlerce yazılan bu nitelikli meâllerin diğerlerine nazaran her geçen gün daha fazla rağbet görmesi, tüm ilahiyatçı akademisyenleri etkileyerek meâl yazmaya teşvik etmiş ve bu nedenle günümüze kadar akademik câmiada çok sayıda meâl yazılmıştır.⁵⁷ Bu Kur'ân meâllerinin tümünü bir arada inceleme ve değerlendirmeyi esas alan bir çalışma yapılamamış olsa da, genel itibarıyla mânâyâ yoğunlaşmadaki yeterlilik konusunda aralarında ciddi bir farkın da olmadığı söylenebilmektedir.

⁵⁴ Ercan Şen (2019), “1980 Sonrası Dergilerde ‘Kur'âncılık’ ve ‘Mealcilik’ Tartışmaları”. “Bir Başka Hayata Karşı” 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler. ed. Lütfi Sunar. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 3/259-278.

⁵⁵ Daha fazla bilgi için bkz.: Hasan Onat, İran İslam Devrimi ve Şiilik. *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI/2 (Güz 2013), ss. 223-256.

⁵⁶ Daha fazla bilgi için bkz.: Hikmet Koçyiğit, (Aralık, 2018). 1980-2017 Arası Telif Ve Tercüme Matbu Türkçe Kur'ân Meâlleri Bibliyografyası. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 11-40.

⁵⁷ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 35-37.

2.5. Türkiye’de Meâl Kültürü

Bu bölümde, öncelikle Türkiye’deki meâllerin yazımındaki gayelerden, ardından da bu meâllerin genel yeterlilik düzeylerinden kısaca bahsedeceğiz.

Türkiye’de, Kur’ân lafzını bozmadan Türkçeleştirme gayesiyle pek çok meâl yazılmış; ancak Türkçeleştirme yoluyla kavramların mânâ derinliğini yansıtmada büyük oranda başarı sağlanamamıştır. Bugün, yayımlanmış meâllere yönelik en ağır eleştirinin, dil ve ifade bozukluğundan kaynaklandığı söylenebilmektedir. Mânâyı hedef dile yansıtmada başarılı olabilecek meâller arasında da Mustafa İslamoğlu, Abdulkadir Şener-Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, Ömer Dumlu-Hüseyin Elmalı ve Muhammed Esed(çev. Ender Gürol, 2008)’in meâlleri ön plana çıkmaktadır. Bunların yanında, Yaşar Nuri Öztürk ve Edip Yüksel gibi geleneğe muhalefet amaçlı yazılmış meâllerin varlığından da söz etmek mümkündür. Bu meâller arasında İhsan Eliaçık’ın *Yaşayan Kur’ân: Kur’ân Meali* (İstanbul, 2009) adlı eserinin dil ve üslûbuyla pek çok meâli geride bıraktığı söylenebilmektedir.⁵⁸

Bazı meâllerin de, dinî grupların/cemaatlerin etkisiyle yazıldığı söylenebilmektedir. Alevîlerce yapılan meâl çalışmalarına Bedri Noyan Dede Baba ve Adil Ali Atalay’ın meâlleri bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Türkçe ibadetin ve saz eşliğinde Kur’ân tilavetinin ön plana çıkarıldığı bu meâllerin, Alevî-Bektaşî erkân ve kavramları konuşturma keyfiyetiyle Sünni düşüncüyü yeren bir dil ve üslûp kullanılması nedeniyle usulsüzlük barındırdığı söylenebilmektedir.⁵⁹ Bunun yanında, bazı meâllerinse yayınevi siparişleri üzerine yazıldığı konusuna da değinmek gerekir. Elmalılı meâlinin; Mustafa Özel tarafından renkli kalem kelime anlamlısına, Hasan Alioğlu tarafından Osmanlı kelime anlamlısına, Tuva Yayıncılık tarafından gül kokulusuna neşredilmiş eserler de ticari bir anlayışla yazılmış meâllerdir. Ayrıca, Mahmut Toptaş’ın *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* ve Mustafa İslamoğlu’nun *Hayat Kitabı Kur’ân’ı* gibi kamuya açık Kur’ân ve tefsîr dersleri neticesiyle ortaya çıkan meâlleri ile Beşir Eryarsoy-Ahmed Ağırakça’nın *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* ve Nedim Yılmaz’ın *Açıklamalı Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* gibi klasik tefsir

⁵⁸ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Meal ve Tefsir’in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 54-62.

⁵⁹ Daha fazla bilgi için bkz.: Hüseyin Elmalı, (2007). Doç. Dr. Bedri Noyan ve Kur’an-ı Kerîm (Türkçe-Şiir) Adlı Manzum Meali Üzerine Bir Değerlendirme. Ö. D. vd. *Kur’ân Mealleri Sempozyumu. 1*, s. 431-456. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

metinlerinden yararlanılarak hazırlanmış meâller de mevcuttur.⁶⁰

Meâller üzerine yapılan pek çok çalışmada da belirtildiği üzere; Türkçe Kur'ân tercümelerinin çoğu, ilmî güvenilirlik, dil kullanımında yeterlilik, anlam takdirindeki isabetlilik vb. açılardan yeterli seviyede değildir. Bu görüşe göre dil açısından başarılı olan meâllerin başında, Elmalılı Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay'ın meâli gelmektedir. Nitekim 1960'tan sonra yazılan meâller, kahir ekseriyetle bu iki meâl kaynak alınarak yazılmış ve dil ve üslup bakımından her kesimin kolaylıkla anlayabileceği şekilde sadeleştirilmiştir.⁶¹

Elbette bu dönemde, Mustafa Öztürk'ün *Kur'ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (Ankara, 2008) adlı eseri ile Mustafa İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'ân* (2008) adlı meâli gibi, diğer meâllerden farklı ve özgün bir tarzda yazılan eserler de karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu meâllerdeki özgünlük, Kur'ân'daki belli başlı kavramların ıstılahî anlamlarından arındırılarak isabetli yorumlarla karşılama konusunda çaba gösterilmiş olmasından kaynaklıdır. Örnek verecek olursak, Mustafa İslamoğlu, *Adn* kelimesini “kalıcı güzelliğin üretildiği merkez” şeklinde karşılamak gibi pek çok âyette farklı ve gösterişli tabirleri meâlinde kullanmaktadır.⁶² Böylelikle Kur'ân kavramları hakkında okuyucunun daha fazla bilgi edinmesine yardımcı olmaktadır. Fakat bu meâllerde mesajın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak amaçlı yer verilen açıklamalı tefsir notları, kimi zaman anlam daralmasına kimi zaman da kişisel yorumlara tefsir gözüyle bakan okuyucunun yanlış yönlendirilmesine neden olmaktadır.

Kur'ân'a sadakatten ödün vermeden Kur'ân'ı modern dünyaya uyarlamak çabasıyla telif edilen meâller de bulunmaktadır. Örneğin, Nisâ 4/34. âyette geçen “*وَاضْرِبُوهُنَّ*” (*vadribûhünne*) ifadesi, birçok meâlde “son bir hal çare olarak yola getirme maksadıyla hanımlarınıza vurun”(Diyanet İşleri Meâli, Elmalılı Hamdi Yazır) şeklinde çevrilmişken söz konusu çağdaş yazarlar tarafından ise; “*Onları evden uzaklaştırın.*”⁶³(Yaşar Nuri Öztürk), “*Onlarla (cinsel) ilişki kurun.*”⁶⁴(Hüseyin Atay) şeklinde çevrilmektedir.

⁶⁰ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 69.

⁶¹ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 40-43.

⁶² Mustafa İslamoğlu, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an-Gerekçeli Meal-Tefsir*, s. 311.

⁶³ Öztürk, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meal*, 123. Baskı, İstanbul 2022, Yeni Boyut Yayınları, s. 85.

⁶⁴ Hüseyin Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*, Ankara 2013, Atay Yayınları, s. 107.

Salih Parlak'ın *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meâl-Tefsîri* (İstanbul, 2001) adlı eseri ise, Kur'an, kurgu-bilimsel şekilde yazılan bir meâl olarak karşımıza çıkmaktadır. Popüler bilim dalları ile ilgili edindiği bilgileri Kur'an'a uyarlayan yazarın, Âdiyât 100/1-5. âyetleri üzerine yaptığı çeviri şöyledir:⁶⁵

(1) Gaz püskürtüp tepkili itiş prensibiyle çalışan roket motorlara... (2) Yanma odasındaki basınçla tepkime gösterip ateşleyenlere... (3) Yıldız ışıyormuşçasına saldıran o ışın silahlarına andolsun: (4) deli edercesine çılgık, duman vb. paniklemesinde onunla bir vurur, bir çekilir, (5) onunla bilgi toplar, hedefi ortalarlar.

Son olarak, Ahmet Hulusi'nin, ilahi kaynaklı bir eser olduğunu îma ettiği, modern bilimsel mistisizm ve çağdaş Batınîlik-Hurufilik anlayışını yansıttığı *Allah İlminde Yansımalarla Kur'an-ı Kerim Çözümü* (İstanbul, 2010) adlı eserini de çağdaş meâl yazma çabasının ürünleri arasında sayabilmek mümkündür.⁶⁶

2.6. Türkiye'de Akademisyenler Tarafından Yapılan Meâl Çalışmaları

2.6.1. Akademik Alanda Yazılan Öncü Meâl Çalışmaları

Yüksek İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakültesi bünyesinde görev yapan Ahmed Davudoğlu, Hüseyin Atay, Bekir Sadak, Ali Özek, Süleyman Ateş gibi akademisyenlere ait meâllerin seksenli yıllarda okuyucuyla buluşmasının ardından, gerek bu meâllerin olumlu ve olumsuz yönden teşvikiyle gerekse her geçen gün meâllerin daha fazla rağbet görmesi sebebiyle, günümüze kadar birçok ilahiyatçı akademisyen Kur'an meâli yayımlamıştır. Bu meallere bazıları şöyle sıralanabilmektedir:⁶⁷

- Hüseyin Atay, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meal*;
- İsmail Cerrahoğlu, *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*;
- Talat Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meal*;
- Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*;
- Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meal* (Türkçe Çeviri);
- Hamdi Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim/ Yüce Meâl ve Tefsiri*;
- Sadrettin Gümüş-Yakup Çiçek-Muhsin Demirci, *Kur'an-ı Kerim Yüce*

⁶⁵ Salih Parlak, *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim'in Meal Tefsiri*, 2001 Yayınları, İstanbul 2001, Âdiyât 100/1-5.

⁶⁶ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 53-54.

⁶⁷ Mustafa Öztürk, "II. Meşrutiyetten Günümüze Kur'an Mealleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9/18, 2011, s. 139-189.

Meali;

- Ömer Dumlu-Hüseyin Elmalı, *Âyet Âyet Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)*;
- Mehmet Çakır, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçesi*;
- Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*;
- Abdülkadir Şener-M. Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali*;
- Yusuf Işıcık, *Kur'an Meali*;
- Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali*;
- Hüseyin Peker, *Son İlahi Mesaj Kur'an ve Açıklamalı Meali*;
- Nusret Çam, *Şiir Diliyle Kur'an-ı Kerim*;
- Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim Meali*;
- Hasan Elik-Muhammed Coşkun, *Tevhit Mesajı: Özlü Kur'an Tefsiri*;
- Ahmed Davudoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali*;
- Bekir Sadak, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlatımı*;
- Ali Özek-Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrı- Ali Turgut-Sadrettin Gümüş, *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*;
- Hayrettin Karaman, *Kur'an Yolu Meali*;
- Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali*;
- Mehmet Okuyan, *Kur'an Meal-Tefsir*.
- Orhan Çeker, *Kur'an-ı Kerim'in Envarı'ndan Tefsir Özetli Meal*;
- İsmail Yakıt, *Kur'an-ı Hakîm Meâli*.

2.6.2. Akademik Meâller Üzerine Bir İnceleme

Bu bölümde, Türkiye'deki akademisyenler tarafından yazılmış meâller incelenerek değerlendirilecektir. Söz konusu meâllerin tümünü tek tek ele alıp değerlendirmek mümkün olmadığından, tanıtım ve değerlendirmede belli başlı meâller üzerinde münhasıran durulacak, değerlendirme dışında kalan meâller ise genel değerlendirme kapsamında tutulacaktır.

Salih Akdemir-Son Çağrı Kur'ân: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda yaklaşık otuz beş yıl öğretim üyeliği yapmış olan Salih Akdemir(d.1950-ö.2014), *Son Çağrı Kur'ân* isimli meâlini 2004 yılında okurlarının istifadesine sunmuştur.

Son Çağrı Kur'ân adlı meâlinde giriş bölümünde yazar; “meâllerde dilbilim ve çeviribilim konusunda yöntem sorunu olduğu”nun, “Sami dil ailesine mensup olan Arapça kelimelerinin tüm zamanlardaki mânâ değişiminin dikkate alınarak meâl yazılması gerektiği”nin ve “Kur'ân'ın eski vahiylerle bağlantı kurularak anlaşılması gerektiği konusu”nun ısrarla üzerinde durmuştur. Meâlin bütününde, Muhammed Esed'in meâlinde de istifade ederek bu üç konuda titizlik göstermeye çalışmıştır.

Meâlinde yöntem olarak, eleştirel-felsefi hermenötiğe dayalı işlevselci bir çeviri kuramı izlediğini dile getiren Akdemir, lafzî tercüme tekniğini kullanarak Türkçe'yi akıcı bir dille başarılı bir şekilde kullanmıştır. Akdemir, sözlü hitabın dil özelliklerini taşıyan Kur'ân'ı en iyi şekilde anlayabilmek için tarihsel bağlamının iyi bilinmesinin gerektiğinin bilinciyle, âyet meâllerinin dipnotlarında genelde tercih edilen mânânın yanında kendi tercih ettiği mânânın gerekçesini izah etmeye çalışmıştır.

Mânâ bütünlüğüne riâyet etmek için, bilhassa Mekkî kısa sûrelerde, âyetleri numaralarına göre ayrı ayrı değil, mânâyâ göre ve Türkçe'nin söz dizimine uygun bir cümleye çevirerek açıklayan Akdemir; örnekle Nisâ 4/150-162. âyetlerini birleştirip mânâ vererek hem Türk dili açısından hem de âyetlerin bağlamını dikkate alma açısından daha öncesinde örneğine rastlanmayan bir durum ortaya koymuştur.

Akdemir'in en başarılı olduğu alanlardan bir diğeri, Muhammed Hamidullah tarafından ilk kez dikkat çekilen "siz" zamirini "biz" şeklinde tercüme etme yöntemini meâlinin bütününde kullanmış olmasıdır.⁶⁸ Çünkü Kur'ân'da da çok yaygın olan bu “siz”li üslup, o dönemin Arapçasının bir özelliği olarak, kişiler arasında geçen konuşmalarda “biz” mânâsında kullanılmaktaydı.⁶⁹

Kırâatlerden tefsir eserlerde istifade edilip meâllerde edilemeyeceği konusundaki genel görüşe istisna olarak Akdemir'in, gerekli gördüğü âyetlerde farklı kırâatleri tercih edebildiği görülmüştür. Örneğin, Bakara 2/251. âyette, mânâ ve bağlam açısından daha uygun olduğu gerekçesiyle, Nâfi' kırâati esas alınmaktadır.⁷⁰

Dilin canlı ve dinamik olmasından dolayı zamanla kelimelerin anlamlarının değişmesi, daralması veya genişlemesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı Akdemir,

⁶⁸ Mâide 5/20-26, 51-56; el-A'râf 7/82; et-Tevbe 9/81-82; Tâhâ 20/62-64, 88, 103; Sad 38/6-8; Nûh 71/21-24, Yûsuf 12/8-10, gibi.

⁶⁹ Bkz.: Salih Akdemir. Kur'an Çevirilerinde Dikkate Alınmayan Önemli Üslup Özelliği Üzerine, *İslâmiyât Dergisi*, (5), 143-161. Bkz.: Mürsel Ethem, Bir Tercüme Tekniği Olarak "Siz" Zamirinin "Biz" Şeklinde Tercümesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 158-168.

⁷⁰ Diğer örnekler için bkz: Mâide 5/6; el-En'âm 6/63, 92; en-Neml 27/25; er-Rum 30/33-34, 39; Sebe 34/19; Yasin 36/70.

meâlini hazırlarken kelimelerin kök anlamını tespit etmede oldukça titizlik göstermiştir. Mânâyı tespit noktasında Kur'ân'ın indirildiği dönemin Arapçasına lügatlerle ulaşmak mümkün olmadığından, Akdemir'e göre, Sami Dillerinin tetkik edilmesiyle bu sorun çözülebilecektir. Bu tetkik, Tevrat ve İncil'i de incelemeye yönlendirecek ve böylelikle vahiy geleneğine de bütünüyle hâkim olmayı sağlayacaktır. Bilhassa Kur'ân kıssalarını yorumlarken Akdemir'in önceki vahiylerden faydalandığı görülmüştür.

Akdemir'in Sami dili üzerine yaptığı çalışmalara biri, *E-M-R* fiilidir. Söz konusu fiilin, Sami Dillerinde “söylemek” mânâsına geldiği sonucuna ulaşmış ve âyetlere de bu şekilde uyarlamıştır. Örneğin İsra 17/16. âyetindeki⁷¹ fiili, Allah'ın kötülüğü emretmeyeceğini belirterek, “söylemek” mânâsına bağlı “söz sahibi kılmak” şeklinde çevirmiştir. Akdemir'e göre anlam değişikliğine uğrayan köklerden birisi de *K-R-E* köküdür. O'na göre bu fiilin kök anlamının “okumak” değil “çağırarak, davet etmek”tir. Örneğin, Alak 96/1-5. âyetlerinde geçen fiile bu mânâyı vermiştir. Ancak, bu mânâyı Kur'ân'ın bütününde kullanmamıştır.⁷²

Sonuç itibariyle, ülkemizde sayıca çok ancak içerik bakımından birbirini genel itibariyle taklit eden meâllere Salih Akdemir'in meâlinin pek çok açıdan istisna teşkil ettiği söylenebilmektedir.⁷³

Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali* (Türkçe Çeviri): Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk(d.1951-ö.2016), İstanbul Üniversitesi Hukuk ve İlahiyat tahsilinin ardından "İslâm Felsefesi" alanında 1980'de doktor, 1986'da doçent ünvanını almış ve yurt içi-yurt dışı çeşitli yükseköğretim kurumlarında akademik araştırmalar yapmıştır. Türk üniversitelerinde öğretim üyesi ve dekan olarak 26 yıl görevde bulunmuştur. Türkiye'de 'Kur'ân-ı Kerîm'in Özüne Dönüş Hareketi'nin öncüsü olan Öztürk, Kur'ân'ın yorum katılmamış ilk Türkçe çevirisi olduğunu ileri sürdüğü çevirisi, 1993-2011 yılları arasında “Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin En Çok Baskı Yapan Kitabı ve Kur'ân-ı Kerim meâli” olmuştur. Aynı zamanda Öztürk, Time Dergisi'nin

⁷¹ “Biz bir toplumun helâkini dilediğimiz zaman (bilin ki süreç şöyle gelişmiştir: önce) o toplumun refâh içinde şımarmış seçkinlerini söz sahibi yaparız; buna rağmen onlar orada kötülük işlemeyi sürdürürlerse, artık onlar aleyhindeki hüküm kesinleşir: bunun ardından Biz de orayı yerle bir ederiz.”

⁷² Yûnus 10/94; en-Nahl 16/98; el-İsrâ 17/14, 71, 93, 45, 106; eş-Şu'arâ 26/199; el-Hâkka 69/19; el-Müzzemmil 73/20; el-Kıyâme 75/18.

⁷³ Yûnus 10/94; en-Nahl 16/98; el-İsrâ 17/14, 71, 93, 45, 106; eş-Şu'arâ 26/199; el-Hâkka 69/19; el-Müzzemmil 73/20; el-Kıyâme 75/18. Daha fazla bilgi için bkz: Mürsel Ethem vd. “‘Son Çağrı Kur'ân' İsimli Mealin Çeviribilim Açısından Değerlendirilmesi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 23/59, s. 447-466.

gerçekleştirdiği “20. Yüzyılın En Önemli Kişileri” (The Most Important People of the 20th. Century) anketinin “En Önemli Bilim Adamları ve Islahatçılar” listesinde, dünya kamuoyunca belirlenmiş yüz ismin ilk onu arasında yer almıştır.

Yaşar Nuri Öztürk, meâlini; Kur’ân’ın ruhuna da Arap dili kuralları da uymayan çevirilerin yapılmasına ve mevcut meâllerin bu konuda birbirini taklit ediyor olmasına tepki olarak kaleme aldığını belirtmektedir. 1993’de tamamlanan meâl, müellifi tarafından dil ve içerik yönüyle düzenli olarak yenilenmeye devam etmiştir.

Eser, dil ve üslubuyla klasik meâllerin dışında, günümüz insanının dil, düşünce ve anlayışına hitap etmektedir. Eserini parantez içi açıklamalardan, ek yorumlardan ve yönlendirmelerden mümkün mertebe arındırarak okuyucuyu Kur’ân’la baş başa bırakmayı amaçlayan Öztürk; bazen âyetlerde zamirler veya çeşitli edatlar kullanılarak zımnen belirtilen hususların açıkça ifade edilmesinde bir mahsur görmeyerek lafızda açıkça zikredilmeyen birçok hususu parantezsiz çeviriye dâhil etmiş, bazen de metne bağlı kalarak anlamın kapalı kalmasına müsaade etmiştir.

Meâlin en özgün yönlerinden bir başka husus da âyetlerdeki kavram ve ifadelerin tüm anlam boyutlarını ortaya koyabilmek adına, eğik çizgi (/) kullanarak mevcut mânâların ard arda zikredilmesidir. Böylece, mânâ konusunda yazarın tercihine bağımlı kalınmayarak, okuyucuya olası mânâlara da ulaşma imkânı sunulmuş ve bu konudaki tercih ve takdir okuyucunun kendisine bırakılmıştır. Ayrıca, meâlinde eğik çizgi (/) kullanmak suretiyle âyetlere birden fazla yeni açılım da getiren Öztürk’ün kendi eserlerini yazarken mânâlardan görüşüne uygun olanları tercih ettiği veya bu yeni açılımlardan birçoğunu kendi görüşlerine bir zemin hazırlamak için meâlinde yer açtığı gerekçesiyle ciddi eleştirilere tabi tutulmuştur.⁷⁴

Meâlin diğer bir özgün yönü de, klasik meâllerden farklı olarak hiçbir geleneğe veya mezhep düşüncesine bağlı kalmadan âyetlere kendine has yaklaşımlarda bulunulmasıdır. Genel yönelim olarak, Kur’ân’ın indirildiği tarihteki toplum modeline ve sebep-i nüzûlüne bakılmaksızın, Kur’ân sanki bugünün insanına iniyormuşçasına çağdaş mânâlar verilmeye çalışılmıştır. Hatta Nisâ 4/34. âyeti örneğindeki gibi geleneksel yorumlara tepki olarak yeni yaklaşımlar ortaya koymuştur.⁷⁵

Meâlde gözlemlenen bir başka husus da; -*amel-i salih* ‘i “hayra ve barışa yönelik işler”, *takva* ‘yı “korunup sakınma”, *cihad* ‘ı “didinip gayret göstermek” şeklinde

⁷⁴ Bkz.: Sifil, Ebubekir. *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi 1; Yaşar Nuri Öztürk’e Eleştiriler*. İstanbul: Kayhan Yayınları, 1998.

⁷⁵ Konuyla ilgili açıklamaya s. 26’da yer verilmiştir.

çevirmek gibi- klasik meallerde Arapça asılları veya sonradan kavramlaşan halleri aynen korunarak verilen birçok kavrama, lügat anlamlarına dayanarak, yazar tarafından yeni açılımlar yapılmış olmasıdır. Böylelikle âyetlere güncel konulara ışık tutan mânâlar verilmiştir. Bazı âyetlerde anlam zenginleşmesine katkı sağlayan bu durumun, Kur'ân'da kavramın her geçtiği yerde uyarlanmasıyla ortaya uygun olmayan mânâların çıkmasına neden olduğu da belirtilmelidir.⁷⁶ Son olarak, gerek içerik, gerekse dil yönüyle Türk halkına hitap ederek meâl okuma seviyesinde artışa yardımcı olan bu özgün eser, lafzî tercüme tekniğiyle yazılmış meâller arasında misal teşkil eden konumdadır.⁷⁷

Mustafa Öztürk-Kur'ân-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri:

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1987 mezunu olan Prof. Dr. Mustafa Öztürk(d.1965); 2002'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı'nda doktor, 2005'te Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda doçent ünvanını almış; 2011'de aynı üniversitede profesör olmuştur. 2020'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi akademik kadrosundayken emekliye ayrılarak akademik çalışmalarına devam etmek adına Almanya'ya taşınmıştır.

Tefsirî çeviri tekniği ile yazmış olduğu meâli, 2008'de yayımlanmıştır. Lafzî tercüme gayretiyle hazırlanmış olması nedeniyle akıcı bir Türkçeye sahip olmayan ve Kur'ân'daki lirik ve epik bir dil üslubunu yansıtmaktan uzak olan birçok meâle kıyasla, Türkçenin oldukça başarılı bir şekilde kullanıldığı söylenilebilir. Âyetlerin ne dediğinin değil, ne demek istediğinin açıklanmasını hedefleyen yazar, Kur'ân'da kapalı ifadelerin anlaşılabilmesi için oldukça gayret göstermiştir. Mesela, Kur'ân'daki şifâhî dili yansıtabilmek adına noktalama işaretlerine bilhassa dikkat edilmekte, kimi âyetteki vurgu ve duygu üç nokta, ünlem, parantez arası ünlem gibi noktalama işaretleriyle belirtilmiştir.

Âyetlerin çevirisinde, kimi zaman nüzul sebebi, kimi zaman da mânâ izahı ile ilgili açıklama notlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda yazar, Kur'ân'ın indirildiği dönemde Araplar arasında yaygın olan sözlü kültür üslubunun yansıdığı Kur'ân

⁷⁶ Örneğin bkz.: Muhammed Sacid Kurt. Unutmak Dışındaki Anlamı Unutulan, Terk Etmek Anlamı Terk Edilen Kavram: Nisyân, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54:2, 2003, ss.95-127.

⁷⁷ Daha fazla bilgi için bkz: Muammer Erbaş, “Yaşar Nuri Öztürk'ün Meali Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kur'ân Mealleri Sempozyumu*, Ömer Dumlu vd., C.1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 495-529.

âyetlerini okuyucunun soru sormasına mahal vermeden açıklama gayreti içinde olmuştur. Burada da Arapların siz’li konuşma üslubu biz’li konuşma üslubuna çevrilmiş ve ayrıca âyetler arası bağlamın sağlıklı bir şekilde oluşturulabilmesi için çeviriye çeşitli bağlaçlar eklenmiştir. Gerekli görülen yerlerde farklı kırâatlere başvurulmuştur.

Kur’ân’daki deyimler günümüz Türkçesindeki karşılıklarıyla aktarılmaya özen gösterilmiştir. Tebbet 111/4. âyetteki “odun hamalı”⁷⁸ şeklinde çevirisi yapılan ifadeye bu meâlde, filolojik izahlar uyarınca “dedikoducu, laf taşıyan” mânâsı verilmiştir.

Yazara göre, Kur’ân’ı okurken ve anlamaya çalışırken özellikle Kur’ân’ın ifade biçim ve üslubu ile Kur’ân bütünlüğüne dikkat etmek gerekmektedir. Örnek olarak, “Allah dilediğini saptırır.” şeklinde değil, “*Allah dileyeni saptırır.*”⁷⁹ şeklinde çeviri yapmaktadır.

Eserde, tarihsel düşünceye dayalı olarak yer yer anlam daraltmalarına rastlanmaktadır. Örneğin, medenî bir sûre olan Bakara 2/21. âyette bütün insanlığa seslenen hitap “Ey Mekke halkı!” şeklinde çevrilmiştir. Ayrıca, Tekâsür 102/1. âyetine “Ey Müşrikler” hitabı eklenerek âyetin dikkat çektiği daha fazla mala, mülke sahip olma hususu sanki sadece Peygamber dönemi müşriklerinin problemiymiş gibi aktarılmıştır. Bununla birlikte, Hûd 11/45. âyetinde Hz. Nûh’un tufanda boğulan oğlu için, “o benim öz evladımdı.” cümlesinin ardından köşeli parantezle (Oysa sen aile fertlerimin tufanda boğulmaktan kurtulacağı sözünü vermiştin.) cümlesinin eklenmesi, hem metne fazla müdahil olunduğunu hem de Allah’ın sözünde durmadığı veya Hz. Nûh’un Allah’a böyle bir isnatta bulunduğu ima edilerek Kur’ân bütünlüğünün dışına çıkıldığını göstermektedir.

Eserde, Allah’ın sıfatı olan *Hakîm* kelimesinin kimi zaman “her buyruğu ve her fiili mutlak isabetli olan”, kimi zaman “her şeyi yerli yerince yapan” ve kimi zaman da “neylerse güzel eyleyen” şeklinde halk deyişiyle çevrildiği görülmektedir. Sonuç olarak söz konusu eser, tefsirî tercüme tekniğini kullanmasıyla alanında özgün sayılabilecek eserler arasındadır.⁸⁰

Yusuf Işıcık, *Kur’ân Meali*: Prof. Dr. Yusuf Işıcık(1949-2020); 1973’te Yüksek İslam Entitüsü’nü bitirmiştir. Necmettin Erbakan Üniversitesi Konya İlahiyat

⁷⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, Mustafa İslamoğlu, Süleyman Ateş, Yaşar Nuri Öztürk gibi.

⁷⁹ İbrahim 14/4.

⁸⁰ Daha fazla bilgi için bkz: Zülfikar Durmuş, “Mustafa Öztürk’ün “Kur’ân-ı Kerim Meali” İsimli Eserinin Analizi”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 2010, s. 79-100.

Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda 1986'da Doktor, 1988'de Doçent ve 1996 yılında da Profesör ünvanını almıştır.

Yusuf Işıcık'ın meâli incelendiğinde teknik ve dilbilim açısından bazı zaafılara rastlanmaktadır. Bazı âyetlere klâsik metinlerden farklı yorum veren Işıcık'ın, meâlinde konu ile ilgili bir açıklamaya da yer vermemesi büyük bir problem teşkil etmektedir. Örneğin En'âm 6/107. âyetine, "*Allah'ın dilemesi olmasaydı, onlar Allah'a ortak koşmazlardı.*" şeklinde tercüme ederek, insan iradesini yok sayan ve Allah'ın âdil olmayan bir şekilde ceza verdiğini ön gören bir anlayışı destekler nitelikte bir mânâ verdiği görülmektedir. Nitekim En'âm 6/148. âyetinde "*Allah dileseydi biz şirk koşmazdık*" diyerek suçu üzerine alınmayan müşrikler, açıkça yalancılıkla ve kuruntuyla hareket etmekle eleştirilmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu âyet, Allah'ın zorlamasını değil, insan iradesine dikkat çekmektedir. Bu sebeple bu tercüme şekli ayrıca bir izah gerektirdiği için, insanların yanlış anlamasına sebebiyet verdiği de söylenebilir.

Deyimlerin tercümesinde izlenmesi gereken yol, hem lafzî tercüme yönteminin hem de tefsirî tercüme yönteminin birlikte, birbirinin alternatifi olarak kullanılması tekniğidir. Zira, hedef dilin farklı özelliklerinden dolayı tek bir tercüme yöntemi mânâyı iletmede yeterli olamayabilmektedir. Bu bağlamda Işıcık'ın meâlinde tefsiri yöntemin eksikliğinin hissedildiği söylenebilmektedir. Örneğin, A'râf 7/149. âyette geçen ve -doğru yoldan sapmalarından dolayı şiddetli pişmanlığı- ifade eden deyimssel ifadeyi "*Baktılar ki, elde avuçta bir şey kalmadı*" şeklinde çevirmiştir. Aynı şekilde, Meryem 19/4. âyette yaşanmayı mübalağa ile dile getiren ifadeyi de, "*saçlarım alev almışçasına bembeyaz kesildi!*" şeklinde çevirmiştir.

Eserde, bazı cümlelerde vurgu yapılacak nokta değiştirilerek âyetlerin muhatabı üzerine etkisine dikkat edilmeden düz bir çeviri yönteminin benimsediği görülmektedir. Örneğin, Kasas 28/73. âyetini "*Geceyi dinlenesiniz, gündüzü ise lûtfundan geçiminizi sağlayasınız ve üzerinize düşeni yapasınız/şükredesiniz diye sizin için Q yarattı.*" şeklinde çevirerek âyetin aslında "Allah'ın lûtfu"na yaptığı vurguyu tamamen değiştirmiştir.

Sonuç olarak yazarın, Kur'ân'ı tercüme ederken literal ibareye çok fazla bağlı kalmadığı hatta biraz serbest davrandığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda yazar, zorunlu olmadığı halde bazen lafızda olmayan anlamları tercümelerine yansıtmış, bazen de cümlelerin yapı ve üslubunu değiştirerek tercüme etmiştir. Böylelikle yazarın

kaynak dil-hedef dil arası özelliklere ve çeviribilim bilgisine bütünüyle hâkim olmadığını ve başarılı kaynaklardan yeterince istifade edemediğini söyleyebilmek mümkündür.⁸¹

Hüseyin Peker, *Son İlahi Mesaj Kur'ân ve Açıklamalı Meali ile Kur'ân meâli:*

Prof. Dr. Hüseyin Peker(1946), 1974'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirmiştir. Aynı fakültede “Din Psikolojisi” dalında 1979'de doktora ünvanı alan Peker, 1987'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doçentlik ve 1994'te de profesörlük kadrolarına atanmıştır. 1997-2000 ve 2012-2015 yılları arasında aynı fakültede dekanlık görevinde bulunmuştur. Emeklidir.

Hüseyin Peker'in 2009'da yayımlanan *Son İlahi Mesaj Kur'ân ve Açıklamalı Meâli* adlı eseri, Kur'ân-ı Kerîm'in yalın bir Türkçe çevirisi görünümündedir. Tefsirî tercüme tekniği esas alınan eserde, genel olarak şiirsel bir üslup söz konusudur. Parantez içi açıklamaya yer verilmeyip, ihtiyaç duyulan yerlerde dipnotta açıklama yapılmaktadır. Yorumlarından yararlanılan müfessir ve mütercimlere atıfta bulunulması nedeniyle bilimsel bir değer ifade ettiği de belirtmek gerekmektedir.

Peker, mevcut tercümelerin Kur'ân'ın üslubunu yansıtmadıklarından ve tek bir meâl ile Kur'ân'ın tüm üslup özelliklerini açıklayabilmenin yetersiz oluşundan dolayı bu konudaki eksikliği gidermeye katkı sağlayabilmek adına 2015'de *Kur'ân Meâli* adıyla bir eser daha kaleme almıştır. *Kur'ân Meâli* adlı eserinde de, âyetlerde zikredilen bazı kelime ve kavramları diğer mütercimlerden ya tamamen farklı bir şekilde ya da yakın anlamlı olarak Türkçe'ye aktarmaktadır. Bu kapsamda; *besmele* ifadesini, “Rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olan Allah'ın adıyla”; *muttaki* kavramını, “Allah'ın buyruklarına karşı duyarlı olan”; *birr* kelimesini “dindarlık”; *istevâ* fiilini “düzenli hale getirmek”; *nefs* kelimesini, Mâide 5/30. âyette “kıskançlık ve aşağılık duygusu”, Yûsuf 12/53. âyette “şehvi arzu ve istekler”, Hadîd 57/14. âyette (فَتَنَّتُمْ أَنْفُسَكُمْ-fetentüm enfüseküüm) “zihinde karıştırıcılık” şeklinde Türkçe'ye çevirmiştir.

Kur'ân meâlinin, mütercimin Kur'ân'dan anladıkları olduğunu belirten yazar, ikinci eserinde de yalın, akıcı ve sade bir dil kullanmış, özellikle kısa sûrelerin çevirilerinde şiirsel bir üslup takip edilmiş, parantez içi açıklamaya yer vermeyerek dipnot kullanmıştır. Eserin tefsirî tercümeyle esas alması ile yararlandığı kaynaklara

⁸¹ Daha fazla bilgi için bkz.: Naif Yaşar, "Kur'ân Tercüme Teknikleri Açısından Yusuf Işıcık'ın Meâli", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, s. 122-144.

atıfta bulunması bakımından özgün bir nitelik arz ettiği ve Tefsir ilmi açısından alana katkı sağlayan, yeni araştırmacılara farklı bir bakış açısı kazandırmaya aday önemli bir eser olduğu söylenebilmektedir.⁸²

Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerim'in Yüce Meali*: Prof. Dr. Süleyman Ateş (1933), 1964'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden birincilikle mezun olmuştur. 1968'de Tefsîr dalında İlahiyat Doktoru, 1973'de doçent, 1979'da da profesör ünvanını almıştır. Yurt içinde ve yurt dışında çeşitli görevlerde bulunmuş olan Ateş, 1995 yılında atandığı İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1999'da emekli olarak ayrılmıştır.

Süleyman Ateş'in 2012'de yayımladığı meâlinde, klâsik meâllere nazaran akli ve çağdaş bilimlerden daha fazla yararlandığını söylemek mümkündür. İsrâiliyât türü rivâyetlere ve zayıf rivâyetlere itibar etmeyip müteşâbihi te'vîl hususunda derin açıklamalar yapmaktan uzak duran Ateş, âyetlerin sebep-i nüzûlleri üzerine dipnotta tefsirî bilgiler vermektedir. Bunun yanında, neshe ilişkin herhangi bir görüşe de yer vermemektedir.

Ateş'in, eserin genelinde âyetlere mânâ verirken bilimsel verilerden faydalanarak Kur'ân âyetleriyle bilimin örtüştüğüne de dikkat çekmesi, eserin bilimsel nitelikli bir meâl sayılabileceğini göstermektedir. Örneğin, Hicr 15/22. âyetin⁸³ diptonunda şu açıklamaya yer vermektedir:

Rüzgârlar, su buharından oluşan bulutları birbirine çarpıştırır. Bu çarpışmadan bulutlar arasında elektron alışverişi olur; şimşek meydana gelir. Rüzgârlar bulutlara elektriği; bulutları sıkıştırmak suretiyle de yere yağmuru aşılar. Aynı zamanda rüzgârlar bitkiler üzerinde eserirken, bitkilerin erkek tohumlarını, dışı çiçeklerin üzerine kondurmak suretiyle bitkiler arasında tozlandırma görevi yapar, bitkilerin döllenmesine yardım eder. İşte Kur'ân, onbeş asır önce bu doğa yasasına işâret etmiştir. Yine bu âyet, gökten inen yağmur sularının, yerin dibine depo edildiğini, oradan çeşmelerden ve kuyulardan çıkarılarak canlıların sulandığını anlatmaktadır ki bu da Kur'ân'ın ayrı bir mu'cizesidir.

Görüldüğü gibi Süleyman Ateş meâlinde, modern bilimlere dayalı gerçekler ve teoriler onun tarafından söz konusu edilmektedir.⁸⁴ Bu konuda meâlinde, dipnotta açıklamalarda bulunmasının yanında âyetlerin içerisinde de çokça parantez kullandığı

⁸² Daha fazla bilgi için bkz.: Mustafa Kara, “Prof. Dr. Hüseyin Peker'in “Kur'ân Meâli” Adlı Eserindeki Bazı Yorumların Tahlili”, *Amasya İlahiyat Dergisi*, 12, 2019, s. 7-32.

⁸³ “Rüzgârları, aşılayıcı olarak gönderdik de gökten su indirdik, böylece sizi suladık. Onu depolayan siz değilsiniz.”

⁸⁴ Bu konuda bkz: Âl-imrân 149(küfür), Nisâ 18(tövbe), A'râf 81(israfçı), Yûsuf 21(Mısırlı hazine bakanı ve hanımı), Hacc 11(insanın yüz üstü dönmesi), Hacc 17(Allah'ın hüküm vermesi), Mü'minun 49(Musa'ya verilen kitap), Rûm 28(kölelik), Sebe 15(Sebe oğulları), Zuhrûf 85(kıyamet saati), Kamer 43(berâet kavramı), Kevser 1-2(Kevser-venhar), Nâs 6(vesveseciler).

görülmektedir. Yazar aynı zamanda evrimle birlikte pek çok modern bilim gerçeğini Kur'ân'a dayalı olarak temellendirmeye çalışmaktadır.⁸⁵

Süleyman Ateş'in meâlinde genel itibariyle, mânâyı tasvir ve ifade etme konusunda derin inceleme ve vukûfiyeti sağlayacak birikimin tam olarak esere yansıtılabildiği söylenememektedir. Klâsik tefsirlerde söz konusu edilen anlamlandırmalar esas alınmamış; Âdem'in Cenneti ile gerçek Cennetin aynı olmadığı kanâati gibi, genel görüşe ters düşen pekçok hususa rastlanmıştır. Ateş, mânâ vermede, fen bilimlerinde tespit edilen bilimsel gerçeklere uygun açıklama yapma eğiliminde olmuştur. Böylelikle, çağın atmosferine uygun düşmesi nedeniyle bilhassa genç dimağların ilgisini çekmeyi başarmıştır.⁸⁶

Nusret Çam, *Şiir Diliyle Kur'ân-ı Kerim*: Prof. Dr. Nusret Çam(1950), 1973'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuş, aynı fakültede Türk ve İslam Sanatları Tarihi dalında doktorasını yapmış ve 1994'de profesörlüğe yükselmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında çeşitli yükseköğretim kurumlarında ders okutmuştur. 2017 yılında emekli olan Çam, aynı zamanda bir şâirdir ve 2002'de yayımladığı Kur'ân tercümesini de bu dili kullanarak yazmıştır.

Bilindiği gibi şiir, az sözle çok şey anlatmak için iyi bir yöntemdir. Şâir, hayallerini kullanmak suretiyle, gerek kendisine kurduğu özel mükemmel dünyada gerek gerçek dünyada başkalarının göremediklerini gören kimsedir. Bu nedenle, Batı ve Doğu edebiyatlarında olduğu kadar Türk Edebiyatı'nda da şiirin önemli bir yeri vardır. Türk İslam Edebiyatı'nın kaynağı da dindir; Tevhid, Münâcat ve Nâat yazımını gelenek haline getiren şâirlerimiz, Hz. Peygamber'in hayatının her safhasını da ayrı birer edebî tür olarak işlemişlerdir. Mevlidler, Siyerler, Mîrâciyeler, Mucizenâmeler, Hilyeler, Kırk ve Yüz Hadisler gibi daha birçok konu edebiyatımızın manzum dinî konuları arasında önemli bir yere sahiptirler. Divan ve mesnevilerde olduğu kadar bu edebi türler içerisinde de yeri geldiğinde âyet ve hadislerden lafzî ve manevî iktibaslarda bulunmuşlardır. Özellikle mutasavvıf şâirlerin eserlerinde âyet ve hadisleri çok yoğun bir şekilde kullanıyor olmaları dikkat çekmektedir. Fakat Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı için benzeri bir edebi tür meydana getirme konusunda yazarlar, Kur'ân'ın tercümesi etrafındaki tartışmalar ve Kur'ân tercümesinin hassasiyetinden

⁸⁵ Örneğin; Buharlı gemi (11/40), ışın (15/18), bitkilerin döllenmesi (15/22), gök cisimleri (17/12), meteor taşları (67/5), atom (17/44), atom bombası (44/11), çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi (53/46), uzay çalışmaları (55/36), deprem (99/2), gibi.

⁸⁶ Mehmet Yolcu vd., "Süleyman Ateş ve Abdullah Parlıyan'n Meallerinin Karşılaştırılması", *e-Sarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 10/4, 2018, s. 1328-1353.

dolayı geri durmuşlardır.

Nusret Çam'ın manzum Kur'ân tercümesi, Kur'ân'ın tamamını kapsamı bakımından bugüne kadar şiirle yapılan ilk önemli meâl çalışmasıdır. Eser; mevcut Kur'ân meâllerinin, Kur'ân'ın aslında var olan lirizmini, ahengini, şiiriyetini yansıtmaktan uzak oluşu, edebî ve estetik kaygı gözetilerek yapılmış bir meâlin bulunmaması ve böylelikle sûre mânâlarının akılda kalıcı olamaması gibi nedenlerle ortaya çıkmıştır.

Yapılan tercümede mütercimin üzerinde durduğu hususları şöyle sıralayabilmek mümkündür: Eser, bir yenilik getirmekten ziyade Kur'ân'ın aslında var olan şiirselliği ortaya çıkarabilmek adına kaleme alınmıştır. Şiirsellik ön planda olsa da, şiirsellik uğruna mânânın değişmesi veya zaafa uğramasına müsaade edilmemiştir. Meâlde, aruz ve hece ölçüsü gibi belirli şiir formlarının hiçbirine bağlı kalınmaksızın, âyetler kendi iç ahengine uygun şekilde serbest nazım formunda ifade edilmiştir. Türkçe'ye bir kelimeyle aktarılması mümkün olmayan Arapça bazı mânâlar arasında siyâk ve sibâka uygun bir şekilde tercihte bulunulmuştur. Tercümede her âyet tek başına tercüme edilmiş, zorunlu olmadıkça âyetler birleştirilmemiş ve yine zorunlu kalmadıkça parantez açılmamaya çalışılmıştır.

Tamamında olmasa bile, tek tek âyet tercümelerinde yakalanan şiirsel nitelikteki tercümeler özellikle kısa sûrelerde belirgindir. Örneğin, Fatihâ ve Duhâ sûresi eserde şöyle tercüme edilmektedir:

“Rahmet ve merhamet sahibi Allah'ın adıyla başlarım.
İçten övgüler, âlemlerin Rabb'i Allah içindir, Allah için
O rahmet, merhamet sahibidir; O, sultanıdır Kıyametin
Yalnız sana taparız, yalnız senden yardım dileriz.
Yolumuzu doğru, dosdoğru eyle hepimizin.
Bir yol ki, yolcularına hep nimetler verdiği.
Bir yol ki azmadığı, gazap görmediği hiç kimsenin.” (1/7)

“Yemin olsun kuşluk vaktine
Yemin olsun gecenin geç saatine
Rabbin terk etmedi seni ve darılmadı sana
Muhakkak, başından daha iyi olacak sonu
Rabbin sana edecek ihsan Sen de razı olacaksın ondan
O seni bir yetim olarak bulup korumadı mı?
Sıkıntıdayken sen, bir yol göstermedi mi sana?
Ve bir yoksul iken, etmedi mi seni zengin?
Öyleyse, sakın yetimi hor görüp parlama!
Ve sakın ha, isteyeni azarlama!
Rabb'inin nimetini hatırla, daima!” (93/11)

Eserde yer yer anlaşılamayan bazı ifadeler ve anlatım bozukluklarına rastlanılmaktadır. Örneğin, Yâsîn 36/27. âyette “*Rabbimin beni esirgediğini ve Cennetlikle müjdelediğini...*” şeklinde yapılan tercüme ile doğru olmayan bir tabir kullanılmıştır. “Cennetle müjdelemek” şeklinde olması uygun olurdu ancak, bu, âyetin lafzında geçen bir ifade de değildir. Aslındaki ifade, “ikram edilenlerden olmak” şeklindedir.

Sonuç olarak, yapılan tercümedeki şiirsellik mükemmel bir şiirsellik değildir. Şiirsellik kafiyeden ziyade rediflerle sağlanmıştır. Şiir itibarıyla hece ve serbest veznin karışımı bir denemedir. Tercümedeki yöresel kelimeler ve tamu, uçmağ gibi eski Türkçe’de kullanıldığı halde bugün itibarıyla kullanılmayan kelimeler sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla birlikte, meâlde Arapça metne de yer verilmemesi karşılaştırma yapabilme açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilmektedir.

Eser meâl alanında yapılan ilk manzum çalışma olması yönüyle, mutlaka okunması ve incelenmesi gereken önemli eserlerden birisi olmaktadır. Bilindiği gibi Kur’ân, ne tamamıyla şiir ne de tamamıyla nesirdir, O’nun kendine özgü bir ifade tarzı bulunmaktadır. Sûrelerde benzersiz bir şekilde görülen şiirsellik, kısa sûrelerde daha bir belirgindir. Bu nedenle, Medenî sûrelerde şiirselliği yakalayabilmek adına zorlamaya gidilmemeli ve "kırık anlam" verme metodu terk edilmelidir. Meâl çalışmalarında, okuyucuya mânânın daha net verilebilmesi için gerekirse tefsirî tercüme metoduna başvurulmalıdır. Eğer ki bilhassa Mekkî sûrelerdeki şiirsellik Türk diline uyarlamada başarılı olunursa, bu neticesinde gençler Kur’ân meâli okuma konusunda teşvik edilecek ve aynı zamanda din eğitimi yönünden de faydalı bir çalışma olacaktır.⁸⁷

Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Meali*: Prof. Dr. Bayraktar Bayraklı(1947), 1972’de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünü, 1977’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden 1982’de Doktora, 1986’da Doçent, 1993’de de Profesör ünvanını almıştır. “İslam’da Eğitimi” adlı eseri ile Türkiye Milli Kültür Vakfı ödülüne layık görülen Bayraktar, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Ana bilim Dalı Başkanlığı görevindeyken emekli

⁸⁷ Daha fazla bilgi için bkz: Âlim Yıldız, "Prof. Dr. Nusret Çam'ın ‘Şiir Diliyle Kur’ân-ı Kerim Meali’ Münasebetiyle Kur’ân'ın Şiirle Meali Üzerine", Ömer Dumlulu vd. *Kur’ân Mealleri Sempozyumu*, C. 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 495-529.

olmuştur.

Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Meâli* adlı meâl eserini 2007'de kaleme almıştır. Meâl eseri üzerine şunları söyleyebilmek mümkündür:

Gerçek ve mecâz anlamına da ihtimalin olduğu âyetlerde, şayet muhtemel mânâlar klâsik tefsirlerde benimsenen mânâlardan ise, yazarın tercih ettiği mânâ parantez içinde veya dipnotta meâle mutlaka yansıtılmalıdır. Aynı şekilde, çok-anlamlı kelimelerin kullanıldıkları bağlamdaki mânâları, zamirin mercii ve edatların/bağlaçların anlamı da tespit edilerek tercihteki gerekçe okuyucuya uygun şekilde izah edilmelidir. Bu konuda Bayraklı'nın meâlinde gerekli açıklamaların mümkün mertebe yapıldığı, bazense açıklama yapmaktan kaçındığı görülmektedir. Âyet açıklamalarından hareketle, yazarın sebep-i nüzûle bağlı kalmadığı da görülmektedir.

Mecâz ifadelerin veyahut deyimlerin çevirisinde, lafzî tercüme metodu mânâyı açıklamada yetersiz kalmaktadır. Çünkü deyim içerisinde lafızlar kendi anlamlarını yitirmiş olmaktadır. Bayraklı'nın, meâlinde mecaz ifadeleri mânâ açısından ifade etmede başarılı olduğu söylenebilir ancak Türkçe dil kurallarına uygun ifade seçimi konusunda zaman zaman yetersiz kalmaktadır. Örneğin Bayraklı, "*Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme ve büsbütün de açıp tutumsuz olma! Yoksa pişman olur, açıkta kalırsın*" şeklinde çevirdiği İsrâ 17/29. âyetinde geçen "elini boynuna bağlamak" ifadesini -Arapça dil bilgisine uygun- mecazen "cimrilik" şeklinde yorumlamış, ancak ifadenin Türkçe'ye en uygun karşılığı olan "eli açık olma-eli sıkı olma" deyimlerini kullanmayı tercih etmemiştir.

Sonuç olarak, çalışmada anlamın özünde bir farklılığa sebep olmayan ihtilâfların meâllere yansması tercih edilen bir durum olmasa dahi, -meâle yansıyan anlamın hatalı olması ihtimali de göz önüne alınarak- anlamın özüne etki eden ihtilâflar hakkında okuyucunun bilgilendirilmesi gerekir. Bu hususta, Bayraklı'nın okuyucuya yaptığı bilgilendirme nispeten eksik kalmaktadır. Bunun yanında, gayet açık, sade, anlaşılır bir dil kullanılan, terimlerin uzun uzadıya izah edilmediği, zorunlu olmadığı sürece parantezin de kullanılmadığı bu meâlde; okuyucunun merak edeceği hususların cevabı için de yazar, dipnotlarda yaptığı atıfla okuyucuyu *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri* adlı eserine müracaat etmeye yönlendirmektedir.⁸⁸

⁸⁸ Daha fazla bilgi için bkz.: Ahmet Karadağ, "Arapça Dil Kurallarından Kaynaklanan İhtilâfların Meâllere Aktarımı: Bayraktar Bayraklı ve Mustafa Öztürk Meâli Örneği", *Amasya İlahiyat Dergisi*, C. 14, 2020, s. 171-195.

2.6.3. Değerlendirme

Türkiye’de hız kaybetmeden artarak devam etmekte olan meâl çalışmalarının hepsinin de ortak amacı, bir ihtiyacı karşılamaya dair olup iddiaları da önceki meâllerin birçok açıdan yetersiz oluşudur. Bu düşüncenin haklılık payı olsa da, maalesef meâllere ilişkin eleştirel çalışmaların yapılmasının pek dikkate alındığı da söylenememektedir. Çünkü önceki meâllerdeki hataların sonraki meallerde yaklaşık olarak aynen tekrar ettirildiği görülmektedir.

Genel olarak mevcut meâllerin eleştiri hak eden şu iki özelliği göze çarpmaktadır: Birincisi, Türkçenin imkânlarının yeterince kullanılamaması nedeniyle mânânın hedef kitleye açıkça yansıtılamaması; ikincisi ise, Kur’ân lafzına müdahil olma endişesiyle lafza aşırı bağlı kalınarak mânâ verilmeye çalışılmasıdır. Her iki durumda da Allah’ın ne demek istediği tam olarak yansıtılamamaktadır. Oysa anlaşılması, öğüt alınması ve yaşanması kolaylaştırılan Kur’ân, hem açık hem de açıklayıcı bir niteliğe sahiptir. Kur’ân, bu özelliğini “mübîn” kavramıyla ifade etmektedir. Buna göre, Kur’ân’ın çevirisinde de bu özelliğinin korunarak mânâ anlaşılır hale getirilmelidir. Aksi takdirde anlama olmadan, Kur’ân’ın muhataplarından istediği düzeyde bilinçli bir yaşamın ve ahlakî bir toplumun oluşturulabilmesi söz konusu olamayacaktır.

Çalışmamızın bu bölümünde, bu bağlamda yazılmış akademik meâlleri inceledik. Eserler arasında mukayeseli bir değerlendirme yapılacak olursa, tefsir sahasında çalışan akademisyenlere ait meâllerin, diğerlerine nispeten genel olarak daha nitelikli olduğu söylenebilmektedir. Ek olarak, Hasan Elik ve Muhammed Coşkun tarafından hazırlanan *Tevhit Mesajı: Özlü Kur’ân Tefsiri* (İstanbul 2013) adlı eserin bilindik meâl formatından farklı, özellikle âyetlerin nüzul bağlamındaki ilk ve aslı anlamlarını yansıtmada gayet başarı sağladığı belirtilmelidir. İslam hukuku, hadis, Arap Dili, Din Psikolojisi, Din ve İslam Felsefesi gibi farklı alanlarda uzmanlaşan akademisyenlere ait meallerde de çok isabetli anlam takdirleri şüphesiz mevcuttur. Mesela, uzmanlık alanı tefsir olmayan Bekir Sadak’ın *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlatımı* adlı meâli, gerek devrik cümlelerden oluşmuş dil ve üslûbu, gerekse lafızda zikredilmeyen mânâları parantez kullanmadan aktarma keyfiyeti bakımından başarılı bulunmaktadır. Keza, İslam hukukçusu Prof. Dr. Abdülkadir Şener ve Prof. Dr. Mustafa Yıldırım ile hadisçi Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu tarafından hazırlanan *Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meali* adlı eser de gerek hedef dilin kullanımındaki

beceri yönünden, gerekse siyak-sibak bütünlüğünü yansıtan mânâ takdirlerindeki isabetlilik yönünden üst seviyede bir meâl hüviyetindedir.

3. MEHMET OKUYAN VE KUR'ÂN MEÂL-TEFSİR ADLI ESERİ

3.1. Mehmet Okuyan'ın Hayatı ve İlmi Kişiliği

Mehmet Okuyan'ın eserinin teknik ve fikir analizini yapmadan önce, eğitim hayatı ve ilmî çalışmalarından kısaca bahsetmek istiyoruz.

3.1.1. Doğumu ve Öğrenim Hayatı

Mehmet Okuyan, 1965'de Trabzon'un Çaykara ilçesinin Yukarı Kumlu köyünde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Çaykara'da, ortaöğrenimini ise Trabzon'un Hayrat ilçesinde tamamlayan Okuyan, aynı dönemde babası merhum Kemal Okuyan'dan Arapça ve hafızlık eğitimi almıştır.

1987'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, 1988'de aynı fakültede Tefsir Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak göreve başlamıştır. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, yüksek lisansını *“Yirminci Asrın İlk Yarısındaki Türk Müfessirleri”* başlıklı tezi ile 1990'da bitirmiş, 1994'te de *“Necmuddin Daye ve Tasavvufî Tefsiri”* başlıklı tezi ile doktorasını tamamlayarak OMÜ İlahiyat Fakültesinde yardımcı doçent unvanıyla göreve başlamıştır.

2002'de doçent, 2008'de profesörlük unvanını alan Okuyan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Fakülte Yönetim Kurulu Üyeliği, Temel İslam Bilimleri Tefsir Usûlü ve Tarihi Bilim Dalı Başkanlığı, Temel İslam Bilimler Bölüm Başkan Yardımcılığı ve Dekan Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Halen Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliğine devam etmektedir.

Arapça ve İngilizce dillerine hâkim olan Mehmet Okuyan'ın ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde çok sayıda makalesi ve yayımlanmış kitabı bulunmaktadır. Yüksek lisans ve doktora tez danışmanlıklarının yanında, ulusal yayın yapan çeşitli televizyon kanallarında dini programlara katılmaktadır. Düzenli zaman aralığıyla sunuculuğunu bizzat kendisinin yaptığı ilim ve düşünce programlarında, Kur'ân tefsiri üzerine dersler vermektedir. Gerek farklı fikir ve düşünceleriyle gerekse bu düşünceleri aktarırken kullandığı dil ve üslubuyla ülke çapında dikkat çeken, çeşitli sosyal medya platformları üzerinden takip edilen saygın bir din ve bilim adamıdır.

3.1.2. Eserleri

Tezler:

- Okuyan, Mehmet. *XX. Asrın İlk Yarısındaki Türk Müfessirler*. Samsun: OMÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Okuyan, Mehmet. *Necmuddin Daye ve Tasavvufi Tefsiri*. Samsun: OMÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.

Kitaplar:

- Okuyan, Mehmet. *Necmuddin Dâye ve Tasavvufi Tefsîri*. İstanbul: Rağbet yayınları, 1. basım, 2001.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân'da Vücuḥ ve Nezâir*. Samsun: Etüt yayınları, 1.basım, 2001. (Doçentlik çalışması).
- Okuyan, Mehmet. *Son Dönem Osmanlı'da İki Müfessir: Bereketzâde İsmail Hakkı ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa*, Samsun: Etüt yayınları, 1.basım, 2001. (Doçentlik çalışması).
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân'da Çok Anlamlılık (Vücuḥ ve Nezâir)*, İstanbul: Düşün yayıncılık, 1.Basım, 2013. (2007-Profesörlük çalışması).
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Kabir Azabı Var Mı?*, İstanbul: Etüt yayınları, 1.basım, 2007.
- Okuyan, Mehmet. *Fâtîha ve Duhâ-Nâs Arası Kısa Sûrelerin Tefsîri I*, Samsun: Şahsi yayın, 1.basım, 2008.
- Okuyan, Mehmet. *Kısa Sûrelerin Tefsîri I-IV*, İstanbul: Düşün yayıncılık, 1.basım, 2010.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân-ı Kerîm'den Mesajlar I-V*, İstanbul, Kıraat yayınları, 1.basım, 2015.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân'a Göre Yedi Aşamada Ahiret*, İstanbul: Düşün yayıncılık, 1.basım, 2015.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân Sözlüğü*, İstanbul: Düşün yayıncılık, 1.basım, 2015.
- Okuyan, Mehmet. *Hayatın İnşası İçin Yasin Sûresi Tefsiri*, Samsun: Üniversite yayınları, 1.basım, 2015.
- Okuyan, Mehmet. *Kıssalar Ne Söyler? & Hz. Nuh*, İstanbul: Düşün yayıncılık, 1.basım, 2015.
- Okuyan, Mehmet. *Kıssalar Ne Söyler? & Hz. Adem*, İstanbul: Düşün yayıncılık, 1.basım, 2017.
- Okuyan, Mehmet. *Kıssalar Ne Söyler? & Hz. Yusuf*, Samsun: Üniversite

yayınları, 1.basım, 2019.

- Okuyan, Mehmet. *Vahiy - Evren - Hayat - Âhiret Bağlamında Yasin Sûresi*, Samsun: Üniversite yayınları, 1.basım, 2020.
- Okuyan, Mehmet. *Kıssalar Ne Söyler? & Hz. İbrahim*, İstanbul: Düşün yayıncılık, 1.basım, 2020.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân Meâl-Tefsîr*, İstanbul: Haliç Üniversitesi yayınları, 1.basım, 2021.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, İstanbul: Haliç Üniversitesi yayınları, 1.basım, 2022.

Makaleler:

- Okuyan, Mehmet. “Necmuddin Dâye ve Tasavvufî Tefsiri”. *OMÜ İlah.Fak. Dergisi*. VIII. Samsun, 1996.
- Okuyan, Mehmet. “Kur'ân'da Olumsuz İnsan Tipleri”. *Kur'ân Mesajı, İlmi Araştırmalar Dergisi*. Sayı: X,XI,XII. İstanbul, 1999.
- Okuyan, Mehmet. “Kur'ân'ın Tabiat İlimlerine Bakışı”. *Kur'ân Mesajı, İlmi Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 16-17-18. İstanbul, 1999.
- Okuyan, Mehmet. “Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Tefsiri”. *Kur'ân Mesajı, İlmi Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 19-20-21. İstanbul, 1999.
- Okuyan, Mehmet. “Kur'ân'ın Nüzülünde Taaddüd/Tekerrür Problemi”. *İslami Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 14, Sayı: 1. 2001.
- Okuyan, Mehmet. “Kur'ân Verilerine Göre “Öteki”nin Konumu”, Mustafa Öztürk'le birlikte. (İslam ve Öteki, ed. Cafer Sadık Yaran) Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001.
- Okuyan, Mehmet. “Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: XIII. İstanbul, 2004.
- Okuyan, Mehmet. “Kur'ân'da Rahmet Kavramı ve Hz. Peygamber'in Âlemlere Rahmet Oluş Keyfiyeti”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: XIV. İstanbul, 2004.
- Okuyan, Mehmet. “Kur'ân'da Hz. Meryem Mucizesi”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: XVI. İstanbul, 2005, ss. 129-157.
- Okuyan, Mehmet. “Kadına Yöneliş Şiddete Kur'ân'ın Bakışı”. *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: XXIII. Samsun, 2007.
- Okuyan, Mehmet. Osman Eyüpoğlu, “Kur'ân'ın Sosyo-Kültürel Koşulları

Dikkate Alışı: Ma'rûf Kavramı Örneği". *OMUİFD*. Sayı: XXVI-XXVII, ss. 175-213. Samsun, 2008.

- Okuyan, Mehmet. "Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23 / 23 (Haziran 2007): 93-134.
- Okuyan, Mehmet. "Bahru'l-Hakâik" Tefsiri ve Müellifi Üzerine". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2001: Sayı: 12-13, s. 97-129.

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler:

- Okuyan, Mehmet, "Creation of Mary, Mother of Jesus, as a Miracle in the Qur'an". *Journal of Religious Culture*, No: 106, Frankfurt, 2008.
- Okuyan, Mehmet, "Interreligious Dialogue as a Way of Establishing a Peaceful World Order a Muslim Perspective". *Interreligious Insight*, Vol:5, No:4, (October 2007).

Tebliğler:

- Okuyan, Mehmet. "Ruhu'l-Beyan'ın Kaynaklarından Biri, Bahru'l-Hakaik Tefsiri". *I.Uluslar arası İsmail Hakkı Bursevi Sempozyumu*. Bursa: 26-27 Mayıs 2000.
- Okuyan, Mehmet. "Kur'ân'da İnanç ve İrade Özgürlüğü, İrtidad Sorunu". *S.D.Ü. Sos. Bil.Ens. Sevgi ve Hoşgörü Semp.* Isparta: 5-6 Eylül 2000.
- Okuyan, Mehmet. "Kendisine Kitap Verilen ve Verilmeyen Peygamberler (Rasûl-Nebî Ayırımı ve Bunun İstismarı)". *Kur'ân Sempozyumu*. Fecr ve Dost-Der, Samsun: 2008.
- Okuyan, Mehmet. "Meâllere Duyulan İhtiyaç", Kur'ân-ı Kerîm Meâlleri Sempozyumu, Kur'ânî Hayat Dergisi, İstanbul, 2010.

Ansiklopedi Maddeleri:

- Okuyan, Mehmet. "Bereketzade İsmail Hakkı". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt:V. İstanbul, 1992.
- Okuyan, Mehmet. "Necmeddin-i Daye", *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt:XXXII. İstanbul, 2007.

3.2. Kur'ân Meâl-Tefsir Eseri Hakkında

Mehmet Okuyan'ın yayımladığı son çalışması olan meâl-tefsir eseri, tezimizin

asıl konusunun kaynağını oluşturmaktadır. Öncelikle eserin yazılış gayesini ve Mehmet Okuyan'ın Kur'ân'a yönelik bakış açısı tespit edilecek, ardından eserin şekli metodu ve yazarın giriş bölümünde yaptığı açıklamalar hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Çalışmamızda kaynak olarak kullanılan meâl, eserin Haziran 2022'de basılan geniş açıklamalı versiyonunun 2. baskısıdır. Meâlin bu baskısında yazar, önceki baskılarda yapılan eleştirileri dikkate alarak bazı düzeltmelerde bulunmuştur.⁸⁹ Bu düzeltmeler de, eserin birinci baskısıyla karşılaştırmalı bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Meâl Yazım Gerekçesi ve Kur'ân Algısı

Mehmet Okuyan'a göre Kur'ân, insanın hayatını anlamlandırmasını sağlayan ve dünya yolculuğuna rehberlik eden bir başucu kitabıdır. Kur'ân'ın gönderiliş gayesinin okunması ve anlaşılması olduğunun her fırsatta dile getiren Okuyan, eserinin giriş kısmında da Allah kelâmının anlaşılabilir ve hayata uygulanabilmesine bir nebze katkıda bulunmak amacıyla eserini kaleme aldığını belirtmektedir. Bu noktada, Kur'ân okumada yeterli verimin alınabilmesi için; farklı bakış açılarına sahip meâllerin karşılaştırmalı bir şekilde okunması, meâllerde anlam farklılıklarının olduğu kelimelerin not edilmesi ve âyetlerin iniş sırasına riâyet edilmesi gerektiği önerisinde bulunmaktadır. Parçacı okuma yapmaktan kaynaklı olarak Kur'ân âyetlerinden farklı hüküm çıkarılma probleminin doğduğunu ve bütünü kapsayıcı okumayla problemin çözülebileceği konusunda kanaat belirtmektedir.

Yazarın ilmi hayatı boyunca yaptığı tefsir çalışmalarını özetlediği eserde, Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsir metodunun plana çıkartıldığı görülmektedir. Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri denildiğinde, Kur'ân'ın ifâdelerinin, Kur'ân'ın bütünlüğü içerisinde diğer ilgili Kur'ân âyetlerinin de yardımıyla açıklanması anlamına gelmektedir.⁹⁰ Kur'ân-ı Kerîm, tedrîcen indirilmesi sebebiyle her bir konuyu tek seferde anlatmamakla kendine has bir metod sergilemektedir. Bu nedenle, bir âyeti veya konuyu tam mânâsıyla anlayabilmek için, âyetle/konuyla ilgili diğer âyetlerin de incelenmesi gerekmektedir. Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirinin popüler anlamda önemli destekçilerinden biri olan Mehmet Okuyan, Furkân 25/33. âyette geçen “...sana en güzel tefsiri getirmişizdir...” ifadesinden hareketle, bu tekniği *Kur'ân Meâl-Tefsîr*'e de yansıtmıştır. Yazar, otuz yılı aşkın bir çalışma sonucu âyetler arası sistematik

⁸⁹ Yazar, eserin online internet yayınında düzenli olarak düzeltmelerde bulunmaktadır.

⁹⁰ Ağkuş, Yusuf. “Kur'ân Yolu” Adlı Tefsirin Tefsir İlmi Açısından Değerlendirilmesi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

bağlantıları tespit etmiş ve her bir âyetin konuyla ilgili diğer âyetlerle okunmasını sağlayacak bu tekniği dipnotlar aracılığıyla esere dâhil etmiştir. Okuyan bu tekniğin, meâl eserini diğer meâllerden ayıran en önemli nokta olduğunu ifade etmektedir.⁹¹

Yazarın, Kur’ân’ı Kur’ân’la tefsir ederken eserde kullandığı ilk yöntem, birlikte okunması gereken âyetlerin derlenmiş olmasıdır. Böylelikle âyetlerin izâhında yine âyetlerden faydalanılmış ve konular Kur’ân bütünlüğü içerisinde okuyucuya aktarılmıştır. Örneğin; Fâtiha 1/7. âyette geçen “*Bizi nimet verdiklerinin yoluna ulaştır.*” ifadesindeki nimet verilenlerin kimler olduğu, Nisâ 4/69. âyete göre “Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, (gerçeği) doğrulayanlar, şahitler (gerçeğe şahitlik edenler) ve iyiler (özü sözü bir olanlar)”dır.

Konuya bir başka örnek de, Meryem 19/71. âyette geçen “*Sizden oraya (cehenneme) girmeyecek kimse yoktur...*” ifadesidir. Yazar, konu bağlamına göre âyetin başına parantez içinde “*Ey inkârcılar!*” ifadesini eklemiş ve bir sonraki âyete göre de takvâ sahibi olanların cehennemden uzak tutulacağı belirtildiğinden “cennet ve cehennemin ebedî olduğu ve cehennemden cennete geçişin mümkün olmadığı” mânâsını vermektedir. Söz konusu âyetin Enbiyâ 21/98-102, Zümer 39/61 ve Leyl 92/15-18. âyetlerle birlikte okunduğunda mânânın doğrulanarak destekleneceğini bildirmektedir. Buna ek olarak, Âl-i İmrân 3/24. ve Bakara 2/80. âyetleri de izaha destek olması mahiyetinde dipnota eklenebilirdi.

Bir başka örnek de Nisâ 4/1. âyetidir. Âyette, ilk insanın yaratılmasına sebep olan cevherin eşinin yaratılışına da sebep olduğu bildirilmiştir. Yazar buradan, ilk kadının ilk erkekten yaratıldığı görüşünün mesnetsiz bir iddia olduğu sonucuna varmaktadır. Ayrıca âyetin devamında geçen “*...ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan...*” ifadesinin Rûm 30/20, Fâtır 35/11 ve Nebe’ 78/8 ile birlikte okunduğunda, ilk insanların pek çok erkek ve kadından meydana gelen çiftler halinde yaratıldığının anlaşılacağını bildirmektedir. Çünkü Fâtır 35/11. ve Nebe’ 78/8. âyetlerde geçen *ezvâc* kelimesinin en az üç çiftin yaratıldığına delil olduğunu söylemektedir.

Yazarın, Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsirinde kullandığı bir başka yöntem de Kur’ân’da geçen bir kelimenin mânâsını âyetle izah etmesidir. Örneğin; Bakara 2/2. âyetinde geçen *muttakî* kelimesinin, dipnotta dil bilimine göre ayrıntılı tanımı yapılmakta ve Şems 91/8’deki kullanımına atıfta bulunularak kelime kökünün

⁹¹ Mehmet Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. XVI.

“kötülöklere karşı insanın korunabilmesi, iyilik yapabilmenin insandaki potansiyelini harekete geçirmesi” mânâsına işaret ettiğinden *muttakî* nin lafzî karşılığının “duyarlı insan” olarak verileceğı ifade edilmektedir.⁹²

Bu duruma bir başka örnek de Târik 86/3. âyetidir. Âyette, *târik* kelimesinin tanımını olarak “(O, karanlığı) delen yıldızdır.” denilmektedir. Bu ifadenin ne mânâyâ geldiğini aynı sûrenin 13-14. âyetleriyle açıklayan yazar, karanlığı delen yıldızın yani târıkın insanlara karanlıktayken bir yıldız gibi yol gösteren “vahiy”in kendisi olduğunu söylemektedir.⁹³

Bir başka örnek de İnsan 76/12. âyetinde geçen ve cennetliklere sabretmelerine karşılık verileceğı söylenen *حَرِيرًا* kelimesidir. Bu kelimeye meâl yazarları çoğunlukla “ipek” mânâsı verirken, Okuyan aynı sûrenin 4. âyetinde cehennemliklere ceza olarak verilen tutukluluğun tam tersi olan “özgürlük” mânâsını vermektedir.⁹⁴

Yazarın, Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsirinde kullandığı bir başka yöntem de benzer mesajlar barındıran âyetlerin derlenerek aktarılmış olmasıdır. Böylelikle bir âyete verilen mânâ farklı âyetlerle teyit edilmiş olmaktadır. Örneğin, Mâide 5/87. âyette geçen “...Allah’ın size helal kıldığı temiz şeyleri haram kılmayın...” ifâdesiyle benzer mesajlar taşıyan âyetler “En’âm 6/143-146, Yûnus 10/59-60, Nahl 16/116-117, Tahrîm 66/1 ve Hâkka 69/44-47” olarak belirlenmiştir. Bu şekilde Kur’ân’da Allah’ın helal kıldığını haram kılma girişimlerine şiddetle karşı çıkıldığı mânâsı teyit edilmektedir.⁹⁵

Bu duruma bir başka örnek de Müzzemmil 73/20. âyetidir. Söz konusu âyette geçen, *kard-ı hasenin* “Allah’a verilen” yani “karşılığı yalnızca Allah’tan beklenen” bir yardımda bulunanın karşılığının katlanarak verileceğinden bahsedilmektedir. Bakara 2/245, Mâide 5/12, Hadîd 57/11 ve 18 ve Teğâbun 64/17. âyetlerinde de benzer mesajın tekrar edildiğı belirtilmektedir.⁹⁶

Herhangi bir konuda bilimsel-dini bir metin hazırlarken, konuya hâkim olmak için konuyla bağlantılı tüm âyetleri derleyip tespitte bulunmak dahi kolay değilken bu yöntemi Kur’ân’ın tamamına uyarlamak elbette zaman ve emek isteyen bir durumdur. Bu özelliğıyle *Kur’ân Meâl Tefsîr*, dinî-akademik çalışmalarda faydalanılabilecek bir eser olabileceğini söyleyebilmek mümkündür.

⁹² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 6, 1. dipnot.

⁹³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 1477, 1. dipnot.

⁹⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 1430, 2. dipnot.

⁹⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 292, 1. dipnot.

⁹⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 1415, 4. dipnot.

3.2.2. Eserin Şekil Bakımından Metodu

Eser; kırmızı fon üzerine, eser, yazar ve yayıncı adıyla birlikte besmele hattının da yazılı olduğu sade bir tasarımla karşımıza çıkmaktadır. Eserde, renkli yazılardan ve siyah renkte işlenmiş sûrebaşlı tezhîbi, secde-âyet-cüz gülleri dışında süslemelerden titizlikle kaçınılmıştır.

Eserin 33 sayfadan oluşan Giriş bölümü hâriç numaralandırılmış kısmı, orijinal Kur'ân ile birebir aynı olarak 604 sayfaya tekâbül eden *Kur'ân Meâl-Tefsir* eserine geniş dipnot açıklamalarının eklenmesiyle 1547 sayfaya ulaşmıştır. Sûreler, klâsik meâl tarzının dışına çıkılarak mushaf sırasına göre soldan sağa sıralanmaktadır. Numarandırılmış kısmın bir önceki sayfasında *besmele* hattı, son sayfada ise *Sadekallâhu'l Azîm*(Yüce Allah doğruyu söyledi.) ifadesi yer almaktadır. Her sayfaya bilgisayar hattıyla yazılmış Arapça Kur'ân metni ile meâli sığdırılarak meâl-metin karşılaştırması yapılabilmesine olanak sağlanmaktadır. Ayrıca her sayfanın üst bilgisine, sûre ismi, sûre mushaf sırası, cüz bilgisi ve sayfa sayısı eklenmiştir. Eserin ilk versiyonunda sayfa sınırını Mushaftaki haliyle birebir aynı tutmak üzere tefsir metni dipnota özet halinde veriliyorken, geniş açıklamalıda dipnot izahlarına böyle bir sınır konulmamış ve her sayfada dipnot numaraları 1'den başlamıştır.

Her sûre başlangıcında, alt alta sûre sırası, sûre adı ve âyet sayısı verilmektedir. Sonrasında da sûre isminin kaynağı, mânâsı, sûrenin iniş ve mushaf sıraları, Mekkî-Medenî oluşu ve âyet sayısı hakkında bilgi veren bir metin bulunmaktadır. Örneğin Mâide sûresinin başlangıcında şu ifadeler yer almaktadır;

Medine döneminde indirilen, 120 âyetten oluşan, adını 112 ve 114. âyetlerdeki “sofra” anlamında *mâideh* kelimesinden alan Mâide sûresi inişte 108, mushaf sırasında 5. sûredir.⁹⁷

Yazarın, meâlini bilimsel bir yazıya dönüştürerek sûreleri pasajlara böldüğü ve her birinin başlangıcına ele alınan konular hakkında tanıtıcı bilgiler verildiği bir kutucuk yerleştirdiği görülmektedir. Örneğin Fussilet sûresinden bir pasaj (41/49-54) şöyle tanıtilerak aktarılmıştır:

Sûrenin 49-54. âyetlerinde nankör insan psikolojisinin tahlili, tarifi imkânsız savrulmaları, evren kitabından âyetlere karşı duyarsızlıkları ve Yüce Allah'ın her şeyi kuşatan gücü ele alınmaktadır.⁹⁸

⁹⁷ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 253.

⁹⁸ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1156.

Yukarıda bahsedilen pasaj gibi birden fazla peygamber veya konunun anlatıldığı durumlarda, *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de âyetler bir paragraf şeklinde sunulmakta, diğer konuya-âyete geçişte satır başı yapılmakta ve böylelikle kişi-konu değişiminin kolaylıkla fark edilmesi sağlanmaktayken, geniş açıklamalı eserde âyetlerin ayrı ayrı verildiği görülmektedir.

Meâlde yer alan alıntı, birden fazla âyeti kapsıyorsa, tırnak işareti (“”) alıntının başladığı ve bittiği âyete yerleştirilmekte ve âyetler arası bütünlük özenle gösterilmektedir. Örneğin Meryem 19/4-6. âyetlerde Hz. Zekeriyya’nın yaptığı dua alıntısı şöyle aktarılmıştır:

4. “_Rabbim! Kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı. Rabbim, senden isteklerim konusunda (bu zamana kadar) hiç mahrum kalmadım.

5-6. Şüphesiz ki ben, benden sonraki yakınlarımdan endişe ediyorum. Hanımım da kıstırdır. Bana katından hem bana hem de Yakup ailesine mirasçı olabilecek bir veli (çocuk) ver! Rabbim! Onu rızana layık eyle!”⁹⁹

Hem Arap harflerine âşına olmayanlara kolaylık olması hem de eserin her yönüyle tam Türkçe bir çeviri olması maksadıyla, her yeni cüz başlangıcına, cüz bilgisinin hem Arapça hem Türkçe yazılı olduğu işaretler yerleştirilmiştir. Kur’ân’da 14 yerde geçmekte olan secde âyetlerini belirten işaretler de hem Arapça metnin hem de Türkçe meâl metninin yanına yerleştirilmiştir. Buna ek olarak iki nüshaya da hizip işaretleri eklenmemiştir.

3.2.3. Giriş Hakkında

Meâl giriş bölümü; Haliç Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Mehmet Naci Topsakal’ın Kur’ân-ı Kerîm’in indiriliş gayesi ile meâlin yazım gerekçesini bildiren ve ardından ilgili kişilere teşekkür ettiği bir sunuşla başlamaktadır. Burada yoğun ilgi gösterilen eserin geniş açıklamalı yeni baskısında yaklaşık bin sayfalık dipnot ilavesinin bulunduğu da bahsedilmektedir.¹⁰⁰

Yazar, önsöz kısmına Mehmet Akif Ersoy’un Safahat adlı kitabından “*İnmemiştir hele Kur’ân bunu hakkıyla bilin; ne mezarlıkta okumak ne de fal bakmak için.*” dizeleriyle giriş yaparak Kur’ân misyonu hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

Meâl yazmanın ciddi bir sorumluluk olduğu bilinciyle yazar, bu bölümde, Allah’ın kelâmının anlaşılabilir hayata uygulanabilmesine bir nebze katkıda bulunmak maksadıyla eserini yazdığını, fakat 30 yılı aşkın bir sürede gerçekleştirdiği yoğun tefsir

⁹⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 731.

¹⁰⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. III-IV.

çalışmalarının bir özeti olan bu eserin, bir “çeviri”den ziyade “meâl-tefsîr” olduğuna değinerek, Kur’ân hakikatini bütünüyle karşıladığı iddiasından bilhassa uzak durduğunu ve insan olmanın bir gereği olarak yapılan hata ve eksikliklere karşı eleştirilere açık olduğunu belirtmektedir.

Meâlin hazırlık aşamasında kaynak olarak, *Câmi’ul-Beyân* (Taberî), *Bahru’l-Ulûm* (Semerkandî), *el-Keşşâf* (Zemahşerî) ve *Mefâtihu’l-Ğayb* (Razî) gibi tefsir eserlerinden ve Elmalılı Hamdi Yazır, Ömer Nasuhi Bilmen, Hasan Basri Çantay, Süleyman Ateş, Muhammed Esed, Ali Fikri Yavuz, Bayraktar Bayraklı, Hasan Tahsin Feyizli, Yaşar Nuri Öztürk, Ali Bulaç, Mustafa Yıldırım, Tuncer Namlı, Mustafa İslamoğlu gibi meâl yazarlarının eserlerinden istifade edildiği bildirilmektedir. Ayrıca, âyetlerin tefsirinde Mukâtil bin Süleyman’ın *Tefsîr-i Kebîr* adlı eserinden ve Buhârî, Tirmizî, İbni Mâce, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd, Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, Mâlik bin Enes, Ahmet bin Hanbel gibi muhaddislerin hadis eserlerinden¹⁰¹ de istifade edildiği görülmektedir. Ek olarak yazar, Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit ve Yeni Ahit)¹⁰², TDV İslam Ansiklopedisi¹⁰³ ve çeşitli yazarların eserlerinden (Şaban Ali Düzgün’ün *Kimliksiz Hakikatler* adlı eseri gibi.¹⁰⁴) alıntılar yapmaktadır.

Yazar, hem Yüce Allah tarafından hem Hz. Muhammed tarafından hem de bizzat Kur’ân’da isim ve sıfatlarla yapılan “Kur’ân tanımları”nı derlediği ve Kur’ân’ın metoduna değindiği bir başlık açmıştır. Müteşâbih âyetlerin diğer âyetlerle bağlantı kurularak anlaşılabilceği görüşünü burada dile getiren yazar, meâlinde belirttiği Kur’ân tespitlerini, kurduğu bu bağlantılarla temellendirdiğini dile getirmektedir. Ayrıca, Kur’ân okumada yeterli verimin alınabilmesi için; farklı bakış açılarına sahip meâllerin karşılaştırmalı bir şekilde okunması, meâllerde anlam farklılıklarının olduğu kelimelerin not edilmesi ve âyetlerin iniş sırasına riâyet edilmesi gerektiği önerisinde bulunmaktadır. Parçacı okuma yapmaktan kaynaklı olarak Kur’ân âyetlerinden farklı hüküm çıkarılma probleminin doğduğunu ve bütünü kapsayıcı okumayla problemin çözülebileceği konusunda kanaat belirtmektedir.¹⁰⁵ Bu düşünceye binaen, sûrelerin isim, anlam ve sayfa numaralarının ayrıntılı olarak paylaşıldığı tabloda, mushaf

¹⁰¹ Bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 191, 2. dipnot.

¹⁰² Bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 675, 2. dipnot.

¹⁰³ Bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 381, 1. dipnot.

¹⁰⁴ Bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 706, 4. dipnot.

¹⁰⁵ Bu sebeple olsa gerek, meâl metninde, ilgili âyetlerin bağlantılı olduğu âyetler dipnotta düzenli olarak belirtileceğinden esere konu fihristi yazılma gereği duyulmamıştır.

sırasının yanında iniş sırası ve dönemi de belirtilmektedir.¹⁰⁶ Böylelikle, okuyucunun âyetlerdeki aslî mânâyâ ulaşma yolculuğunda kullanması gereken bir okuma yöntemine daha dikkat çekilmiş olmaktadır.

Yazar, giriş bölümünün sonuna eserin genel özelliklerini açıkladığı ve tanıtımını yaptığı bir başlık açmaktadır. Akademisyen kimliğini burada ön plana çıkaran yazar, okuyucu profilini göz önünde bulundurarak okuma esnasında ortaya çıkabilecek olası sorulara ve eleştirilere cevaplar niteliğinde ek açıklamalarda bulunmakta, bu açıklamaları yer yer örneklerle desteklemektedir. Yazarın kendi ifadelerinden de faydalanarak, eser özelliklerine genel olarak şöyle değinmek istiyoruz:

1. Yediden yetmişe her yaş aralığına Kur’ân hitabının ulaştırılabilmek amacıyla eserinde oldukça açık ve samimi bir dili hâkim kılan yazar, Kur’ân kavramlarını meâl metnine genellikle çevirisini yapmadan okunuşuyla italik yazıyla aktarmış ve kavramın tanımını dipnotta açıklamıştır.¹⁰⁷ Örneğin;

2. İçinizden eşlerine *zihar* yapanların kadınları, onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğuran (kadın)lardır. Şüphesiz ki onlar çirkin bir söz ve yalan söylüyorlar. Şüphesiz ki Allah çok affedicidir, çok bağışlayandır. (Mücâdele 58/2)¹⁰⁸

Zihâr, kişinin “Sen bana annemin sırtı gibisin!” diyerek eşinin sırtını annesine benzetmesi ve böylece eşini boşanmış sayması ahlaksızlığıdır. Bu konuda ayrıca bkz. Mücadele 58:1-4.¹⁰⁹

2. Kıssalarla ilgili anlatımların tamamında “-mişli geçmiş zaman” kullanılmaya çalışıldığı belirtilmiş¹¹⁰ ve genel itibariyle kıssalar “duyulan geçmiş zamanın hikayesi” ile aktarılmıştır. Örneğin;

10. Musa’nın annesinin kalbi korku dolmuştu. İnanıp güvenenlerden olması için kalbine dayanıklılık vermemiş olsaydık neredeyse işi açığa vuracaktı. **11.** (Annesi, Musa’nın) ablasına “Onun izini takip et!” demişti. O da (Firavun’un adamları) farkına varmadan uzaktan onu (Musa’yı) gözetlemişti. **12.** Biz daha önce ona (Musa’ya) hiçbir kadının (sütannenin) sütünü emmesine izin vermemiştik (onları emmesini engellemiştik). Bunun üzerine (ablası, Firavun ailesine) “Size, onun bakımını sizin adınıza üstlenecek ve kendisine samimi davranacak bir aile göstereyim mi?” demişti. **13.** Böylelikle gözü aydın olsun,

¹⁰⁶ Bu tablolara ek olarak sûre aramasını hızlandırmak amacıyla sûre isimlerinin alfabetik sıraya göre düzenlendiği bir tablo daha eklenmiştir. Bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. XXIV-XXXI. Ardından Mushaf sırasına göre verilen sûre listesi, “İçindekiler” başlığı altında yeniden verilmiştir.

¹⁰⁷ Yazar, ilk defa Kur’ân okuyacak olan veya bu Kur’ân kavramlarına âşina olmayan kimseler için Kur’ân Meâl-Tefsir’de giriş kısmına yaptığı sözlük çalışmasına geniş açıklamalı versiyonunda yer vermemiştir.

¹⁰⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1320.

¹⁰⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1003, 2. dipnot.

¹¹⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. XVIII.

(daha fazla) üzülmeyin ve insanların çoğu bilmeseler bile Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye biz onu annesine geri vermiştik.(Kasas 28/10-13)¹¹¹

3. Tam tersi olarak, kıyamet, ahiret konularının işlendiği âyetlerde de “gelecek zaman” mânâsı verilmekte; bu âyetlerin orijinalinde “geçmiş zaman” kullanımının, “olayın kesin olarak gerçekleşeceği”ne işaret eden bir Kur’ân üslûbu olduğuna dikkat çeken bir açıklamada bulunmaktadır. Buna Tekvîr 81/1-14. âyetleri örnek gösterilebilir:

1. Güneş dürüldüğünde, 2. Yıldızlar (sönüp) döküldüğünde, 3. Dağlar yürütüldüğünde, 4. On aylık (değerli) gebe develer bırakıldığında, 5. Yabani hayvanlar bir araya toplandığında, 6. Denizler kaynatıldığında (Son Saat gerçekleşmiş olacaktır). 7. Ruhlar (bedenlerle) eşleştirildiğinde, 8-9. Diri diri gömülen kız çocuğuna hangi günah(ı) yüzünden öldürüldüğü sorulduğunda, 10. (Amel) defterler(i) açıldığında, 11. Gök sıyrıldığında, 12. Cehennem alevlendirildiğinde, 13. Cennet yaklaştırıldığında, 14. Her can (ahiret için dünyada) neler hazırladığını bilmiş (olacak)tır.¹¹²

4. Ayrıca, Yüce Allah'ın evrensel sistemi üzerine bilgi verilen âyetlerde Arapça metindeki fiil çekimlerine dikkat edilmeksizin “geniş zaman” mânâsının verilmesi uygun görülerek evrensel sistemin (yaratma, yağdırmak, yetiştirmek, bitirmek, vs.) düzenli olarak devam ettiği bu üslupla okuyucuya aktarılmaktadır. Nûr 24/45. âyeti de bu duruma örnek gösterilebilir:

45. Allah her canlıyı sudan yaratmıştır. İşte onlardan kimi karnı üzerinde yürür (sürünür); kimi iki ayak üzerinde yürür; kimi dört ayak üzerinde yürür. Allah dilediğini yaratır; şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir.¹¹³

5. Eserde, Kur’ân metninde geçen *resul* ifadesi “elçi”, *nebî* kelimesi ise “peygamber” şeklinde tercüme edilmektedir. *İnne, enne, lekad* gibi pekiştireç ifadeleri “şüphesiz ki” şeklinde, *kad, lâm/le* ifadeleri ile fiil sonlarındaki “şeddeli nun”lar da “elbette” şeklinde karşılanmaktadır.
6. *La uksimu* ifadesine “yemin ederim”, *velekad* ifadesine “yemin ederim ki”, *vâv/ve* veya *tâ/te* ifadelerine de “yemin olsun” şeklinde mânâ verilmektedir.
7. Bir kelime veya cümlenin farklı muhtemel mânâlarının da ayrıca zikredildiği ve bazen tercih edilen görüşün nedeniyle birlikte belirtildiği de görülmektedir. Örneğin “...Müminlere yardım etmek de üzerimize haktır (borçtur).”¹¹⁴(Rûm 30/47) âyetinde geçen **لَهُمْ** ifadesine parantez içerisinde

¹¹¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 927-928.

¹¹² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1456-1460.

¹¹³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 851.

¹¹⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 982.

de “borç” mânâsı da katılmış ve dipnota şöyle bir açıklama eklenmiştir:

Bu cümle “Müminlere yardım etmek de bize düşer” şeklinde de tercüme edilebilir. Yüce Allah eski azgın ve sapkın kavimlerin vaktiyle zulmettikleri müminlere yardım etmeyi kendi üzerine aldığını, bunu üstlendiğini bildirmektedir. Burada sözü edilen *hakkan* yani “borç”, “yükümlülük” ifadesi, “gereklilik” değil de “kereminin bir gereği” olması mânâsına alınmalıdır.¹¹⁵

8. Kur’ân metnine sadık kalmaya özen gösterdiğini bilhassa dile getiren yazar, farklı amaçlarla kullandığı yorum içeren ifadelerini parantez içerisinde kullanarak orijinal metinle kişisel yorumlarının karıştırılmaması gerektiğine dikkat çekmektedir. Meâl yazarken lafzî tercüme tekniğini tercih ettiğini böylelikle dile getirmiş olan yazarın, parantez kullanımındaki amaçlarını örnekler vererek aktarmaya çalışacağız:

- a) Temel Kur’ân kavramları, çeviri metnine italik olarak okunuşuyla yazılmış ve mânâsı yanına parantez içerisinde yazılmıştır. Örnek:

“Sana vahyedilen Kitabı *tilavet* et (okuyup aktar) ve namazı kıl! Şüphesiz ki namaz, çirkinlikten ve kötülükten alıkoyar.”(Ankebût 29/45)¹¹⁶

- b) Metinde kullanılan kelimelerin doğrudan Türkçe karşılıklarının çeviriye yazılmasına gayret gösterilmiş, kastedilen mânâ parantez içerisinde ifade edilmiştir. Örnek:

“O gün, bacadan açılacak (paçaları tutuşacak, işler zorlaşacak) ve secdeye davet edileceklerdir fakat (buna) güç yetiremeyeceklerdir.”(Kalem 68/42)¹¹⁷

- c) Orijinal metinde bulunmayan ekler (çoğul eki, iyelik eki, bağlaç gibi), çeviride cümle akıcılığını sağlamak maksadıyla parantez içerisinde kelimeye/cümleye dâhil edilmiştir. Örnek:

“Tutuşturulmuş yakıt(la) dolu o ateş(li) çukur(un) halkı kahrolsun!” (Burûc 85/4-5)¹¹⁸

- d) Zamirlerin kullanıldığı âyetlerde, zamirin çevirisinin yazılmasının yanında, zamirde kastedilen kişi veya gruplar da parantez içerisinde çeviriye dâhil edilmiştir. Örnek:

¹¹⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 982, 2. dipnot.

¹¹⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 962.

¹¹⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1386.

¹¹⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 982.

“Hükümdar şöyle demişti: “Onu (Yusuf’u) bana getirin; onu kendime özel (danışman) yapayım!’ Ona konuşunca “Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibisin; güvenilirsin (güvendesin)” demişti.”(Yûsuf 12/54)¹¹⁹

- e) Zamirlerin kullanılmadığı fakat âyetin siyâk ve sibâkına veya rivâyetlere bakılarak kastedildiği anlaşılan kişi ya da gruplar da parantez içerisinde verilmiştir. Örnek:

“(Süleyman’ın) ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü ancak bastonunu kemiren bir ağaç kurdu göstermişti. (Süleyman) yıkılınca, ortaya çıktı ki cinler gaybı (bilinemeyeni) bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı.”(Sebe’ 34/14)¹²⁰

- f) Cümle akışını sağlamak için yazar tarafından gerekli görülen bazı kelime ve açıklamalar da âyet çevirisine parantez içerisinde eklenmiştir. Örnek:

“Yemin olsun ki Davud’a tarafımızdan bir ikramda bulunmuştuk (ve) “Ey dağlar! (Beni tesbih ederek) onunla (Davud’la) birlikte yankıyla ses verin!” (demiştik); kuşlara da (aynısını söylemiştik). Ona (onun için) demiri yumuşatmıştık.”(Sebe’ 34/10)¹²¹

6. Yazar, parantez içi kullanımının yeterli olmadığı durumlarda dipnotlara başvurmaktadır. Bu dipnotlarda (parantez içi bilgilendirmeye nazaran daha) detaylı açıklamalarda bulunulmasının yanında, herhangi bir âyetin sistematik bağlantısının bulunduğu diğer âyetlerle birlikte okunarak değerlendirilmesini sağlayan yönlendirmeler de yapılmaktadır. Birlikte okunması gereken âyetler, benzer mesajlara sahip âyetler, kelime veya âyetin farklı tercüme ihtimalleri, âyette anlatılan olaylarla ilgili tarihi bilgiler ve yazarın âyetler üzerine yapılan güncel tartışmalar hakkındaki kişisel düşünceleri de yine dipnotlar aracılığıyla verilmektedir. Uzun, ayrıntılı açıklama barındıran bazı dipnotların da yerine kısa notlar yazılarak, asıl geniş açıklamanın yapıldığı ana dipnota gönderme yapılmaktadır. Örneğin, Ahkâf 46/1. âyetindeki *Hâ.Mîm.* ifadesinin dipnotunda şu ifade yer almaktadır;

Mukatta’a harfleri hakkında bilgi için bkz. Bakara 2:1, dipnot 1.¹²²

Ana dipnot olarak gönderme yapılan Bakara 2/1. âyetteki açıklama ise şu şekildedir:

¹¹⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 584.

¹²⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1029.

¹²¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1027.

¹²² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1209.

29 sûrenin başında bulunan; 14 farklı harften oluşup 14 farklı şekli bulunan; harekelenerek değil, hecelenerek ve kesik kesik okunan bu harflere mukatta'a veya hecâ/teheccî harfleri denir. Anlamları hakkında kesin ifadelerden kaçınmak gerekir. Ancak bunların birer yemin unsuru olduğu, böylece harfe, cümleye, âyete, sûreye, bütünüyle vahye ve bilginin önemine dikkat çekildiği, nûn (hokka), kâf (dur, dikkat et), tâhâ (Hz. Muhammed'in ismi) ve yâsîn (ey insan) gibi bir kısmının anlamlarının da bulunduğu belirtilmektedir. İbn Abbas'a göre, bu harflerin her biri "Yüce Allah'ın isimlerinden veya sıfatlarından biri"ne delalet ettiği gibi, Allah'tan başka isimlere de delalet edebilirler. Mesela elif lâm mîmdeki elif "Yüce Allah"a, lâm "latîf" sıfatına, mîm de "mecîd" ve benzeri sıfatlara delalet etmektedir. Yine burada elif "Yüce Allah"a, lâm "Cebrail"e, mîm ise "Hz. Muhammed"e işaret edebilir. Bu son yaklaşıma göre, vahyin Yüce Allah tarafından Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'e indirildiği belirtilmiş olur. Bu harfler bir araya getirilirse Yüce Allah'ın isim veya sıfatlarından bir kısmı elde edilebilir. Bu bağlamda bir örnek olarak, İbn Abbas'tan gelen bir rivâyete göre, elif lâm râ, hâ mîm ve nûn harfleri bir araya getirilirse er-rahmân kelimesi elde edilmektedir. Şunu belirtelim ki mukatta'a harfleri Kur'an'ın bir harfi bile eksilmeden korunduğunun en belirgin delillerinden birisidir.¹²³

Yazar, giriş bölümünün son sözünü, mobil uygulama ve web sitesi üzerinden geniş açıklamalı meâlî dijital versiyonuna ücretsiz ulaşımının tanıtımını yaparak bitirmektedir. Günümüz insanının teknolojiyle irtibatı, teknolojinin de pratikliği ve ekonomikliği göz önünde bulundurulduğunda, her seviye ve yaşta insan grubuna ilâhî mesajı aktarma misyonunu üstlenen yazarın dijital platformdan da yararlanması oldukça doğaldır. Ayrıca, yazarın bütüncü Kur'an okuma tekniğini destekleyen bu âyetlerarası bağlantı tespiti, âyetlerden en genel çıkarımlara ulaşılması ve bunları aktarma yöntemlerinin belirlenerek farklı platformlara uyarlanmasının oldukça titiz bir çalışma gerektirdiği elbette aşîkârdır.

Bu bölümde esere ait özet halinde bahsedilen tüm özellikler ilerleyen başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.2.4. Meâlde Yapılan Bazı Düzeltmeler

Meâl eserinin dijital ortamda yayımlandığı web sitesinde, okuyucuların görüş ve önerilerini paylaşabileceği bir iletişim adresi belirtilmekte ve burada okuyucu tarafından gerek editöryal hassasiyet hususunda gerekse basım ve tasarım hususunda yapılan eleştiriler değerlendirmeden geçirilerek bir sonraki basımda gerek görülen düzenlemeler yapılmaktadır. Biz de bu bölümde, yazarın âyetler üzerine verdiği mânâ, yaptığı yorum ve tespitlere ilişkin eleştirileri ilerleyen başlıklarda inceleneceğinden, yalnızca editörlük ve tasarım konusunda yapılan düzenlemeleri ele alacağız.

Eserin elimizdeki 2. baskısının yayın bilgisi kısmında, eserde Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan onaylı olarak kullanılan Arapça Kur'an metninin ticari amaçla

¹²³ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 5.

kullanılamayacağını ve üzerinde hiçbir değişiklik yapılamayacağını bildirir yazı kaldırılmış ve sunuş kısmının devamına esere gösterilen yoğun ilgiden dolayı bir teşekkür yazısı eklenmiştir. Eserin ilk baskısına kıyasla, giriş kısmındaki paragraflara satır başı eklenmiş, bazı paragraflar bölünerek ayrılmış ve verilen âyetlerin sûre ve âyet numarası metinden kaldırılarak dipnotlara eklenmiştir. Ancak eser yazım metodunun aktarıldığı bölümde, parantez içi ifadeleri kullanım gerekçelerinin 2. maddesinde âyete kaynak numarası eklenmemiştir. Yine eserin ilk baskılarında yer alan ve meâl dipnotlarında anlamı verilen kelimelerle oluşturulan “Sözlük” bölümü geniş açıklamalı esere dâhil edilmemiştir. İlk basımda sûrelerin özelliklerinin yazılı olduğu tablonun birinde “mushaf sırasına göre”, diğerinde ise “alfabetik sıraya göre” sûreler sıralandırılmışken; geniş açıklamalı eserin 2.basımında sûre sıralaması hem Mushaf sırasına, hem iniş sırasına hem de alfabetik sırasına göre yapılmıştır.

Eserin geniş açıklamalı yeni baskısında, meâl eserinin boyutu küçülmüş fakat metnin dipnotla birlikte puntosu büyütülmüş, Arapça metin yazıları da sayfanın üstüne iki yana yaslı bir şekilde yerleştirilmiş, Arapça metin ve meâl metni sayfaya karşılaştırma yapılabilecek şekilde kısa kısa yerleştirilmiş, dipnotları aynı sayfaya sığdırmaya çalışmak gibi bir amaç güdülmeden bir sonraki sayfaya taşırılmış ve hatta bazen de dipnot için birkaç sayfa kullanıldığı da olmuştur. Dipnot metin yazılarının puntosu meâl metnine yakın büyütülmüş ve metin çift sütundan tek sütuna indirilerek göz yormayan bir sayfa bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Sûreler, klâsik meâl tarzının dışına çıkılarak mushaf sırasına göre soldan sağa sıralanmış ve sûrelerinin başındaki sûrebaşı tezhîbi kaldırılmıştır.

Eserde, cümle akışını bozan, anlatım bozukluğuna sebep olan bazı ifadeler üzerinde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, Bakara sûresinin tanıtım kutucuğunda aşağıdaki gösterildiği gibi değişiklik yapılmıştır:

1.Baskı

Geniş Açıklamalı 2.Baskı

Medine döneminde indirilen, 286 âyetten oluşan ve adını 67-73. âyetlerde yer alan “inek/buzağı” anlamındaki bekarah kelimesinden alan Bakara sûresi, genel kanaate göre inişte 94, mushaf sırasında ise 2. sûredir. Âl-i İmrân sûresiyle birlikte bu sûre, ez-zehrâvân (iki bahçe/iki çiçek) ismiyle de anılmaktadır.	Medine döneminde indirilen, 286 âyetten oluşan ve adını 67-73. âyetlerde geçen “inek/buzağı” anlamındaki bekarah kelimesinden alan Bakara sûresi, <u>iniş sırası itibarıyla genel kanaate göre 94</u> , mushaf sırasında ise 2. sûredir. Âl-i İmrân sûresiyle birlikte bu sûre, ez-zehrâvân (iki bahçe/iki çiçek)

	ismiyle de anılmaktadır. ¹²⁴

Bu duruma örnek bir başka düzeltme de, aynı sûrenin 85. âyetinin dipnotunda yer almaktadır:

1.Baskı

Geniş Açıklamalı 2.Baskı

Yüce Allah İsrailoğullarından aldığı sözlerle ilgili olarak yaptığı uyarılara itibar etmediklerini, emirleri tutmadıkları için kendileriyle çeliştiklerini, bunun zararını kendilerinin çektiğini bildirmekte, bu duruma kendi kitaplarındaki bilgilerle de şahit olduklarını ifade etmektedir.	Yüce Allah İsrailoğullarından aldığı sözlerle ilgili olarak yaptığı uyarılara itibar etmediklerini, <u>emirlerinin gereğini yerine getirmedikleri için</u> kendileriyle çeliştiklerini, bunun zararını kendilerinin çektiğini bildirmekte, bu duruma kendi kitaplarındaki bilgilerle de şahit olduklarını ifade etmektedir. ¹²⁵

Yine aynı sûrenin 95. âyetinin dipnotunda, yapılan düzeltme şu şekildedir:

1.Baskı

Geniş Açıklamalı 8.Baskı

...İşte bu ve benzer âyetlerde de ele alındığı gibi, bu kişiler sözlerinde sadakat ve samimiyet bulunmadığı için iddialarında da hiçbir tutar taraf yoktur. O nedenle, kendilerine meydan okumakta, eğer iddia ettikleri gibiyse ölümü istemeleri gerektiği ifade edilerek, bu geçici âlemin zindan halini bir an önce terk edip ebedi ödül yurduna girmeleri için adeta can atmalarının beklendiği belirtilmekte, ancak bunu yapmayacakları da özellikle hatırlatılmaktadır.	...İşte bu ve benzer âyetlerde de ele alındığı gibi, bu <u>kişilerin</u> sözlerinde sadakat ve samimiyet bulunmadığı için iddialarında da hiçbir tutar taraf yoktur. O nedenle, kendilerine meydan <u>okunmakta</u> , eğer iddia ettikleri gibiyse ölümü istemeleri gerektiği ifade edilerek, bu geçici âlemin zindan halini bir an önce terk edip ebedi ödül yurduna girmeleri için adeta can atmalarının beklendiği belirtilmekte, ancak bunu yapmayacakları da özellikle hatırlatılmaktadır. ¹²⁶

Bir başka örnek de Kehf 18/1-4. âyet dipnotundadır:

1.Baskı

Geniş Açıklamalı 8.Baskı

Âyette geçen kayyim kelimesi, <u>ikinci âyetin başında gelmekte, dolayısıyla</u> birinci âyetle bağlantılı olarak anlaşılabilceği gibi ikinci âyetteki mesajla da ilişkilendirilebilir. Bu	İkinci âyetin başında geçen kayyim kelimesi, birinci âyetle bağlantılı olarak anlaşılabilceği gibi ikinci âyetteki mesajla da ilişkilendirilebilir. Bu durumda anlam “Onu

¹²⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 5.

¹²⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 31, 2. dipnot.

¹²⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 34, 5. dipnot.

durumda anlam “Onu doğru kıldı ki kendi katından gelecek şiddetli bir cezayla uyarasın diye” şeklini alır. Bu iki ihtimal nedeniyledir ki birinci âyetin son kelimesiyle ikinci âyetin ilk kelimesi arasında bir sekte vardır.	doğru kıldı ki kendi katından gelecek şiddetli bir cezayla uyarasın diye” şeklini alır. Bu iki ihtimal nedeniyledir ki birinci âyetin son kelimesiyle ikinci âyetin ilk kelimesi arasında bir sekte vardır. ¹²⁷

Çevirisinde, âyetlerin daha iyi anlaşılması için meâle eklenen ifadelerin orijinal metinde olmadığını belirtmek ve lafza sadık kalmak için parantez kullandığını belirten yazar, bu kuralın ihlal edildiği bazı âyetlerde de düzeltmeler yapmıştır. Bakara 2/70. âyette geçen **وَأَنَا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ** ifadesinin çevirisi bu duruma örnek gösterilebilmektedir:

1.Baskı

Geniş Açıklamalı 8.Baskı

“...İnşallah biz emredileni yapma yolunu buluruz.”	“...İnşallah biz <u>(emredileni yapma)</u> yolunu buluruz.” ¹²⁸

Bu duruma bir başka örnek de, aynı sûrenin 88. âyetinde geçen **لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ** ifadesinin “*Küfür ve inkârları sebebiyle Allah onlara lanet etmiştir.*” şeklinde yapılan çeviri, küfür ve inkâr eş anlamlı olduğu için “*İnkârları sebebiyle Allah onlara lanet etmiştir.*”olarak düzeltilmiştir.¹²⁹

Bir başka örnek de, En’âm 6/95. âyette geçen **يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ** ifadesinin çevirisindedir:

1.Baskı

Geniş Açıklamalı 8.Baskı

(Böylece) ölüden diriye; diriden de ölüyü çıkarandır.	(Böylece) ölüden diriye <u>çıkartır.</u> Diriden de ölüyü çıkarandır. ¹³⁰

Mü’min 40/8. âyette geçen **مِنْ آبَائِهِمْ** ifadesi, 1. basımda “atalarından” şeklinde çevrilirken 8. basımda “babalarından (atalarından)” şekline düzeltilerek üzerine “babaları” anlamına gelen ifadeyle kastedilenin “ataları” olduğunu belirten bir dipnot eklenmiştir.¹³¹ Yine aynı sûrenin 26. âyetinin dipnotunda geçen “Günümüzde benzer söylemlerin vahye karşı bilinçsizce kullanılması kimlerin farkında olarak veya olmayarak kimlerin yolunu takip ettiğini göstermekte son derece çarpıcı bir örnek

¹²⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 703, 2. dipnot.

¹²⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 27.

¹²⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 32.

¹³⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 340.

¹³¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1125, 1. dipnot.

oluşturmaktadır.” cümlesindeki altı çizili ifade “göstermede” şeklinde düzeltilmiştir.¹³²

Muhammed 47/1-11. âyetlerini kapsayan pasaj tanıtım kutusunda da benzer bir düzeltme yapılmıştır:

1.Baskı	Geniş Açıklamalı 8.Baskı
Sûrenin 1-11. âyetlerinde inkâr edenlerin işlerinin boşa gideceği, iman edenlerin durumlarını düzeltereği, savaş ortamı ve sonrasında yapılacaklar, kâfirlerin durumlarının feci olacağı haber verilmektedir.	Sûrenin 1-11. âyetlerinde inkâr edenlerin işlerinin boşa gideceği, iman edenlerin <u>durumlarının düzeltileceği</u> , savaş ortamı ve sonrasında yapılacaklar, kâfirlerin durumlarının feci olacağı haber verilmektedir. ¹³³

Bakara 2/83. âyetinin meâlinde tırnak içerisinde verilen alıntıya, وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَآتُوا الزَّكَاةَ ifadesi de dâhil edilmiştir:

1.Baskı	Geniş Açıklamalı 8. baskı
Hani biz, İsrailoğulları’ndan “Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz; ana babaya güzel davranacaksınız; yakınlarla, yetimlere ve yoksullara (iyilik yapacaksınız)” diye söz almıştık. İnsanlara güzel söz söyleyin; namazı kılın ve zekâtı verin! Sonunda azınız hariç, yüz çevirerek dönüp gitmişsiniz.	Hani biz, İsrailoğulları’ndan “Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz; ana babaya güzel davranacaksınız; yakınlarla, yetimlere ve yoksullara (iyilik yapacaksınız)” diye söz almıştık. (Ayrıca) “insanlara güzel söz söyleyin; namazı kılın ve zekâtı verin!” Sonunda azınız hariç, yüz çevirerek dönüp gitmişsiniz. ¹³⁴

Yukarıda sözü edilen âyetteki emri, namaz, oruç, zekât, kurban vs. ibadetlerin eski ümmetlere de farz olduğunun bir delili olarak kabul eden yazar, bu mesajı destekleyen diğer âyetleri sıraladığı 4. dipnota, Beyyine 98/5. âyetini de eklemiştir.

Kevser 108/2. âyetinde geçen “Rabbın için salât (ibadet) et ve kurban kes!” meâlindeki “salât” kelimesine ait bilgilendirmenin yapıldığı dipnottan “venhar” kelimesinin anlamının kısaca verildiği cümle çıkarılmıştır.¹³⁵

Hiç şüphesiz esere karşı en büyük eleştiri, tefsir kısmında verilen bilgilerin oldukça yüzeysel oluşu ve dipnot tekrarlarına sıklıkla yer verilmesiydi. Yazar, bu eleştirilere de geniş açıklamalı eserin yayınlanmasıyla cevap vermiştir.

¹³² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1123, 3. dipnot.

¹³³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1219.

¹³⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 30.

¹³⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1536, 2. dipnot.

4. KUR'ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ AÇISINDAN MEHMET OKUYAN'IN MEÂL-TEFSİRİ

Bu bölümde, Mehmet Okuyan'ın *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı* adlı eseri tercüme teknikleri açısından değerlendirmeye alınacaktır. Çalışmamızın başlangıcında, hakkında bilgi verdiğimiz tercüme tekniklerinden eserde ne derece faydalandığı örneklerle açıklanmaya çalışılacak; lafzî ve tefsirî tercüme tekniğinin esas alındığı meâllerden hareketle karşılaştırma yapılacaktır. *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı* adlı eserde, fiiller, deyimler ve Kur'ân kavramlarına verilen mânâlar dikkate alınarak Arap dil özelliklerinden ve Türkçe'nin imkânlarından ne derece yararlandığı hususunda tespitlerde bulunulacaktır. Kur'ân'ın kendi kendini tefsir ettiği görüşünü savunan yazarın, eserini diğer meâllerden ayıran en önemli özellik olarak gördüğü “âyetler arası irtibat tespiti”nin eserindeki işleyişi ve mâhiyeti hakkında bilgi verilecektir. Ardından yazarın kırâat, sebeb-i nüzûl, nesh, müteşâbih gibi Kur'ân ilimlerine bakışının eserdeki yansımaları tespit edilecektir. Ayrıca, meâlde parantez kullanımı ile âyet açıklamalarında yer verilen tanımlar, gramatik ve târihî açıklamalar gözden geçirilecektir. Böylelikle eser, üslûbu ve izah yeterliliği açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4.1. Meâlde Kullanılan Tercüme Tekniği

“Bir kelamı, başka bir dilde mânâ ve maksadına denk bir tâbirle aynen ifade etmek” anlamına gelen tercümenin, “harfî/lafzî/literal tercüme” ile “tefsirî/anlam-yorum merkezli tercüme” olmak üzere iki kısma ayrıldığı ilk bölümde belirtilmişti. Lafzî tercüme, “çeviri metninde herhangi bir lîsânî unsurun karşılıksız bırakılmasına veya lafzî karşılığı olmayan bir eklemeye bulunulmasına müsaade etmeyen bir tercüme yöntemi” olarak; tefsirî tercüme ise, “çeviri metninde lafız olarak geçmediği halde kastedilen mânâsının mümkün olduğunca açık bir biçimde bir başka dile aktarılmasıyla gerçekleştirilen tercüme tekniği” olarak tanımlanmıştı.

Lafzî tercümede kaynak dilin şekilsel ölçülerine sıkı sıkıya bağlı kalmak zorunlu olduğu için, Kur'ân'ın bilhassa deyimsel, hicivli, mecazî ifadelerindeki asıl mânâyı aktarmada yetersiz kalınabileceğinden, bu yöntemin meâlde kullanılması uygun görülmemektedir. Ancak meâl yazarlarının, Allah'ın âyetlerde kastettiği mânâyı tercüme yoluyla ilavede bulunmuş olma kaygısı güderek lafzî ağırlıklı bir tercüme

teknîğini esas aldıklarını söylemek mümkündür. Bunun yanında, farklı mânâlara gelebilecek ifadeleri, okuyucuyu “bu âyette ne denilmek isteniyor” gibi bir soru ile karşı karşıya bırakmadan en açık ve anlaşılır şekilde aktarabilmek için, zaman zaman seçenekler arasından bir tercihte-yorumda bulunmak durumunda da kalabilmektedirler.

Kur’ân’ı tercümede kullanılan tekniğin kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadığı göz önünde bulundurulduğunda, tercüme tekniği açısından yapılacak sınıflandırılmada, meâl yazarlarının ağırlıklı olarak kullandığı teknik dikkate alınmalıdır. Meâl yazarımız Mehmet Okuyan, eserini otuz yılı aşkın bir sürede hazırladığı tefsir çalışmasının bir özeti olarak tanımlasa da, Okuyan’ın gelenekte olduğu gibi lafzî ağırlıklı bir tercüme tekniğini kullanma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. Nitekim eserinin giriş kısmında da Kur’ân metnine sadık kalmaya özen gösterdiğini bilhassa dile getirmektedir. Biz de bu bölümde yazarın eserinde kullandığı lafzî ve tefsîrî tercüme tekniği örneklerini aktarmaya çalışacağız.

4.1.1. Lafzî Tercüme

Eserde kullanılan lafzî tercüme tekniğine ilk örneği, sûre bütünlüğünün gösterebilmesi adına, Felâk sûresi¹³⁶yle gösterebiliriz:

1.	قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ	De ki: “(Şunların şerrinden) ağaran sabahın Rabbine sığınırım:
2.	مِنْ شَرِّ مَا خُلِقَ	Yarattığı şeylerin şerrinden,
3.	وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ	Çöktüğü zaman karanlığın şerrinden,
4.	وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ	Düğümlere üfleyenlerin şerrinden,
5.	وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ.	Kıskançlık duyduğunda kıskancın şerrinden.”

Görüldüğü üzere, sûrenin âyet âyet çevirisi yapılırken hiçbir kelime es geçilmemekte, lafızda var olması sebebiyle meâlde kelime tekrarlarından kaçınılmamakta, âyetler arası bağlantı noktalama işaretleriyle gösterilmekte ve ilk cümle parantez içerisinde “Şunların şerrinden” açıklama ifadesi eklenerek Türkçe’ye uygun bir cümle haline getirilmektedir. Ancak, *haset* kelimesi yerine “kıskançlık” ifadesi kullanılıyorken, *şer* kelimesinin yerine “kötülük” ifadesinin kullanılmamış olması da dikkatlerden kaçmamaktadır. وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ifadesinin tercümesine klasik meâller gibi “karanlık çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden...” mânâsı

¹³⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1544-1545.

verilmeyerek ifade anlatım bozukluğundan arındırılmakta ve cümlelerin hem gerçek hem mecaz olarak anlaşılmasına olanak sağlanmaktadır. *Felak* ifadesini “ağaran sabah” şeklinde tercüme eden yazar, konuyla ilgili tercihin dipnotta kaynak belirtmeksizin şu açıklamaya yer vermektedir:

Kur’ân’da sadece bu âyette geçen *el-felak* kelimesi, “sabah ve sabahın aydınlığı”, “cehennemde kapalı bir yer”, “cehennemde bir ev, kuyu”, “bizzat cehennemin isimlerinden biri” gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca bu kelimenin “bölme, bölünen şey” anlamından hareketle ayetin mesajı şöyle de anlaşılabilir: “De ki: Bölen/yaran, bölerek var etme sisteminin Rabbine sığınırım.” Bu anlamda En’âm 6:95 ve 96’da geçen *fâlık* kelimeleri de “yaran, bölen” anlamlarını içermektedir.

Meâlden bir başka örnek olarak *وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ* (Bakara 2/61) âyeti, “(Bundan sonra) üzerlerine alçaklık ve çaresizlik damgası yurulmuş(tu)...”¹³⁷ şeklinde tercüme edilmiştir. Âyette geçen *ضُرِبَتْ* (*duribe*) fiiline çoğu meâl gibi lafzî karşılığı olan “vurma” mânâsı yüklenmiştir. Aynı âyetin tefsirî tercüme tekniğine göre verilen, “Yenilgilerin, esaretin, ağır vergilerin, hor ve hakirliğin Yahudileri kuşatmış olduğu ve onlardan ayrılmayacağı ve böyle bir aşağılık ve perişanlığa mahkûm edildikleri” mânâsı, tercümeyle dâhil edilmemiştir.¹³⁸ Aynı şekilde, tefsirî tercümenin esas alındığı meâllerde ince bir alay barındırdığı belirtilen “إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ” (Hûd 11/87) âyeti de, “Şüphesiz ki sen çok hoşgörülüsün; akıllısın!”¹³⁹ şeklinde tercüme edilerek, Medyen halkının Hz. Şuayb’ı yermekten ziyâde övdüğünü belirten bir mânâ verilmektedir.¹⁴⁰

Bir başka örnek olarak da *وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا* (İsrâ 17/29) âyetini verebiliriz. Âyet, “Elini boynuna kilitleme; onu büsbütün de açma! Sonra kınanmış, (kaybettiklerinin) hasret(ini) çekmiş olarak oturur kalırsın.”¹⁴¹ şeklinde tercüme edilmiş ve böylelikle Arapça’da cimri olmak ve savurgan olmak anlamında kullanılan “elini boynuna bağlamak” ve “elini büsbütün açmak” deyimlerinin lafzen aktarımıyla yetinilmiştir.¹⁴² Ancak âyete, “elini büsbütün açma” emrinin, elde avuçta olanları amaçsızca vermemek gerektiğine dikkat çeken bir ifade olduğunu belirten bir dipnot

¹³⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 25.

¹³⁸ Konu hakkındaki diğer meâl örnekleri için bkz.: s. 18.

¹³⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 559.

¹⁴⁰ Konu hakkındaki diğer meâl örnekleri için bkz.: s. 20.

¹⁴¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, 682.

¹⁴² Bilgin, “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 2010, s. 172-174.

eklenmiştir.¹⁴³ Aynı şekilde, وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ (Bakara 2/93) âyeti, “İnkârları sebebiyle kalplerine buzağı(ya tapma sevgisi) içirilmişti (doldurulmuştu).”¹⁴⁴ şeklinde çevrilerek “kalbe içirmek” deyimine de “kalbi (sevgiyle) doldurmak” şeklinde meâl verilmiştir.

Bakara 2/205. âyetinde geçen وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ifadesi de, “O dönüp gittiğinde (veya bir yetki sahibi olduğunda) yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ekinleri ve nesli yok etmek (bozmak) için çalışır.”¹⁴⁵ şeklinde tercüme edilmiştir. Böylece, lafzen “dönüp gitmek/yüz çevirmek” ve “yetki sahibi olmak/iş başına gelmek” gibi müşterek mânâları olan تَوَلَّى kelimesinin muhtemel mânâsı da parantez içerisinde tercümeyle eklenmiştir.

عَلَىٰ حُبِّهِ وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا (İnsan 76/8) âyetindeki عَلَىٰ حُبِّهِ kelimesindeki hî zamirin merciinin الطَّعَامَ veya الله kelimesine olduğuna dair farklı görüşler vardır.¹⁴⁶ Mehmet Okuyan burada zamiri klâsik meâllerdeki gibi الطَّعَامَ kelimesine hamlederek tercümeyi, “Onlar, kendileri muhtaç olmalarına rağmen yoksulu, yetimi ve esiri yedirir (doyurur)lar.”¹⁴⁷ şeklinde yapmaktadır. “Seve seve...doyururlar”, “Allah’a olan sevgilerinden ötürü...doyururlar.” gibi zamirin farklı mercii ihtimallerini dikkate almamaktadır.

Kur’ân, îcâz yönü olan yani maksadı açık bir biçimde ifade etmek suretiyle az kelimelerle çok mânâlar anlatan bir üsluba sahiptir. Îcâzın en önemli türlerinden biri de cümleden bir veya birkaç unsurun düşürülmesi yoluyla yapılan îcâz-ı haziftir.¹⁴⁸ Hazfedilen şeye delâlet eden bir karine bulunduğu çeviride hazif yoluna başvurulabilmektedir. Örneğin, ...وَجَعَلَ لَكُم سَرَائِيلَ تَقِيَكُمُ الْحَرَّ وَسَرَائِيلَ تَقِيَكُمُ بَأْسَكُمْ... (Nahl 16/81) âyeti, hazifin kelime formunda bulunduğu âyetlerden biridir. تَقِيَكُمُ الْحَرَّ kelimesi, elbiselerin sıcaktan koruma özelliğine dikkat çekiyorken soğuktan koruduğuna dair bir bilgiye âyette yer verilmemektedir. Ancak bazı âlimler, âyette geçen bu ifadedden sonra وَالْبَرْدَ (soğuktan) kelimesinin hazfedildiğini öne sürmüş ve bu kelimeyi takdir ederek âyete mânâ vermişlerdir.¹⁴⁹ Mehmet Okuyan da söz konusu

¹⁴³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 682, 4. dipnot.

¹⁴⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 34.

¹⁴⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Bakara 2/205.

¹⁴⁶ Karadağ, “Arapça Dil Kurallarından Kaynaklanan İhtilâfların Meâllere Aktarımı: Bayraktar Bayraklı ve Mustafa Öztürk Meâli Örneği”, *Amasya İlahiyat Dergisi*, C. 14, 2020, s.184.

¹⁴⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1429.

¹⁴⁸ İmam Celaleddin es-Süyûtî, *el-İtkân Fî Ulûmi’l Kur’ân*, çev. Sâkıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik, (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1987), II, 146.

¹⁴⁹ Halil İbrahim Kaçar, “Hazif Üslûbu Açısından Meâllerin Değerlendirilmesi”, ed.Ömer Dumlu vd., *Kur’ân Meâlleri Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 268-282.

âyeti, “Allah yarattığı şeylerden sizin için gölgeler var etmiştir. Dağlardan da sizin için barınaklar yaratmıştır. Sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler ve (yine) savaşta sizi koruyacak elbiseler (zırhlar) yaratmıştır. İşte böylece (Allah) teslimiyet göstermeniz için üzerinize nimetini tamamlıyor.”¹⁵⁰ şeklinde, lafzı ön plana çıkarmakla birlikte hazif takdirini de parantez içerisinde sunmakla isabetli bir çeviri yapmaktadır. Bununla birlikte, konu hakkında okuyucuyu bilgilendirici bir dipnot açıklamasına da ihtiyaç duymamaktadır.

Bir örnek de takdîm-te’hîr üzerine verecek olursak, eserde Müddesir 74/3. âyette geçen **وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ** ifadesi, müteallakın ihtisâs amacıyla fiilden önce geldiği düşüncesiyle takdîm-te’hîrin katmış olduğu mânâ da gramere uygun olarak âyete yansıtılmakta ve “*Sadece Rabbini yücelt!*”¹⁵¹ şeklinde çevrilmektedir.

Lafzî çeviriye dikkate çeken bir başka örnek de Allah’ın isimleri mevzusudur. Allah’ın isimleri, eserdeki meâl metnine okunuşundan ziyâde lafzî çevirisiyle eklenmektedir. Örneğin, Şûrâ 42/51. âyette geçen **إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ** ifadesi, “*O çok yücedir, (doğru) hüküm verendir.*”¹⁵² şeklinde çevrilmiştir.

4.1.2. Tefsîrî Tercüme

Yukarıda verilen örneklerden anlaşıldığı üzere yazar, çeviri yaparken Kur’ân metnine müdahalede bulunmuş olamamak adına lafzî tercüme yöntemini kullanma gayreti içerisinde olmuştur. Ancak *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de yapılan çeviride, hedef dilin özelliklerine birebir uyum sağlanamadığı veya tercihte bulunmanın zaruri olduğu durumlarda, mânânın doğru bir şekilde aktarılabilmesi için birtakım yorum ve izahlara ihtiyaç duyulmuş ve bu türdeki mânâ boşlukları, çoğunlukla metne dâhil edilmeden parantez ve dipnot aracılığıyla doldurulmuştur. Örneğin; **وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ** (Bakara 2/187) âyeti, “*Tan yerinin beyaz ipliği (aydınlığı), (gecenin) siyah ipliğinden (karanlığından) size göre (tamamen) ayırt edilinceye kadar yiye, için...*”¹⁵³ şeklinde lafzî tercüme tekniği kullanılarak çevrilmiş ve “beyaz iplik” ve “siyah iplik” ifadelerinin tefsîrî tercümesi parantez içerisinde belirtilmiştir.

Tefsiri tercümeyle örnek olarak gösterilebilecek bir başka âyet de **يَا قَوْمِ إِنَّمَا ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ** (Bakara 2/54) âyetidir. Âyet,

¹⁵⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 662.

¹⁵¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1416.

¹⁵² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1172.

¹⁵³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 68.

“Hani Musa kavmine şöyle demişti: “Ey kavmim! Şüphesiz ki siz, buzağıyı (ilah) edinmekle kendinize haksızlık ettiniz. Onun için, Yaraticınıza tevbe edin de nefsinizi (kötü duygularınızı) öldürün! Böyle yapmanız Yaraticınız katında sizin için hayırlı olandır. Böylece Allah tevbenizi kabul etmiş olur. Şüphesiz ki yalnızca O, tevbeleri çok kabul edendir, çok merhametlidir.”¹⁵⁴ şeklinde tercüme edilmiş ve فَاَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ifadesine “nefsinizi öldürün” meâli verilmiştir. Müfessirlerin çoğu tarafından gerçek mânâda kullanılan bu ifade, Okuyan tarafından “nefsi arındırmak”, “nefisteki kötü duyguların yok edilmesi”, “insanın kendisini ıslah etmesi” gibi mecâz/tasavvufî mânâ verilerek tercüme edilmiştir.¹⁵⁵

Bir başka örnek, eserde “Kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı.”¹⁵⁶ şeklinde meâl verilen إِيَّيَّ وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا (Meryem 19/4) âyetidir. Âyetin aslında bulunan Arapça “kemik, alev, kafa” gibi kelimelerin klâsik Arap dilinde “yaşlılığı” ve “saçların ağarmasını” sembolize eden unsurlar olarak kullanıldığından¹⁵⁷, yazar bu âyetin çevirisinde paranteze veya izaha gerek duymaksızın tefsirî tercüme tekniğini tercih etmektedir.

Bir başka örnek de, وَمَكْرُؤًا وَّمَكْرَ اللَّهِ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ (Âl-i İmrân 3/54) âyetidir. Âyet eserde, “Onlar (yahudiler) tuzak kurdu. Allah da (buna karşı) tuzak kurdu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır.”¹⁵⁸ şeklinde tercüme edilirken, âyet dipnotunda müşâkele sanatı¹⁵⁹ göz önünde bulundurularak “Allah’ın tuzak kurması”nın “Allah

¹⁵⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 23.

¹⁵⁵ Âyet dipnotunda (3.dipnot) konuyla ilgili şu açıklama yapmaktadır: “Yüce Allah İsrailoğullarının buzağıya tapınarak büyük bir hata işlediklerini beyan etmekte, bu nedenle söz konusu eylemin zulüm olduğunu ifade etmektedir. Puta tapmakla kendilerine zulmedenlerin bundan vazgeçmeleri için onları bu zulme teşvik eden düşünce ve kararlılıklarını öldürmeleri yani onlardan uzaklaşmaları istenmektedir. Bu yüzden, âyette sözü edilen “Nefsinizi öldürün” emrinden maksat, fiziksel ve bilinen anlamda kişinin intihar etmesi demek değildir. Onu şirk denen zulme sürükleyen nefsinin bu özelliğini öldürmesi, mecaz mânâda kötülük emreden nefsin yok edilmesi, kötülüklerin öldürülmesi gibi mânâlar kastetmiş olmaktadır. Esasında maksat eğer bu kişilerin kendilerini öldürmesi olsaydı, o zaman devam eden cümlede yer alan “tevbelerin kabul edilmesi”, sonrasında diğer âyetlerde zikredilen yine onlarla ilgili başka hususların hatırlatılması anlamını yitirirdi. Tevbesi kabul edilen birisinin intiharının anlamı olmayacağı gibi, rivayetlerde yer alan “onları başkalarının öldürdüğü” şeklindeki bilgiler de burada sözü edilen öldürmenin mecaz olduğunun bir delili olarak görülmelidir. Bu âyetin mesajında kişinin kendisini öldürmesinin kastedilmediğinin bir delili de “Haksız yere kendinizi öldürmeyin” Nisa 4:29. âyetidir.”

¹⁵⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 731.

¹⁵⁷ Bilgin, “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 2010, s. 179-180.

¹⁵⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 135.

¹⁵⁹ Müşâkale sanatı, edebî bir amaç veya nükte için bir kelimenin başka bir anlam ve bağlamda tekrar edilmesi şeklinde gerçekleşir. İlk kelime genellikle gerçek mânâda olmasına karşılık ikinci kelime ona tâbî ve sadece şekil (lafız) yönünden ona benzer olarak getirilir. Daha fazla bilgi için bkz.: Ali Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî*, 5. Baskı, İstanbul 2015, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, s. 281-283.

onların tuzaklarını boşa çıkaracaktır” şeklinde anlaşılması gerektiği bildirilmektedir. Buna gerekçe olarak da “tuzak kurma” fiilinin insanda kullanımı olumsuz bir mânâ ortaya çıkarırken, böylesi fiilleri işlemekten münezzeh olan Allah’a aynı olumsuzluğun atfedilemeyeceğidir. Dolayısıyla Allah’ın tuzak kurması, kötülüğün başarıyla sonuçlandırılmasına müsaade etmeyeceği veya yapılan yanlış fiilin cezalandırılacağı şeklinde anlaşılacak âyete bu şekilde mânâ verilmesi elbette daha isabetli olacaktır.

Benzer bir başka örnek Nisâ 4/15. âyettir. Âyette geçen *الْفَاحِشَةُ مِنْ نِسَائِكُمْ* (Kadınlarınızdan çirkinlik (fuhuş) yapanlara...) ifadesinin dipnotuna göre âyet, kadın kadına yapılan fuhşun cezasından bahsetmektedir.¹⁶⁰ Sonraki âyette geçen *وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ* (Nisâ 4/16) (İçinizden onu (o fuhşu) yapan iki erkeği de...) ifadesinde de erkek erkeğe yapılan homoseksüellik ahlaksızlığının cezasından bahsedilmekte ve Nûr 24/2. âyette kadın-erkek zina cezasının zaten yüz celde olarak belirlenmiş olması da bu yoruma gerekçe olarak gösterilmektedir.¹⁶¹ Bu duruma benzer olarak, Kıyâme sûresinin *لَا تَحْرُكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ* cümlesiyle başlayan 75/16-19. âyetler arası hitâbın Hz. Muhammed’e yönelik olduğu çoğu müfessir tarafından belirtilirken, Okuyan bu görüşü bağlama ters olduğu için reddederek, konunun “suçluların mazeretlerinin mahşerde verilecek karara etki etmeyeceği” hakkında olduğunu söylemekte ve nazım bütünlüğünü sağlamak için tercihen âyetlere, “(Ey suçlu kişi)! Artık onu (hakkındaki hükmü) çabucak almak için dilini kımıldatma!”¹⁶² şeklinde meâl vererek giriş yapmaktadır.

Bir başka örnek de Tîn 95/1. âyettir. *وَالَّتَيْنِ وَالرَّيْثُونِ* âyeti, çoğunlukla lafzî tercüme yapılarak gerçek mânâsıyla ele alınmış ve incir ile zeytin üzerine yemin edildiği şeklinde tercüme edilmiştir. Okuyan, bu durumdan farklı olarak, âyete “Yemin olsun: Tîn’e, Zeytûn’a,”¹⁶³ şeklinde meâl vererek “Tîn” ve “Zeytûn” kelimelerinin özel isim olduğunu belirtmiştir. Âyet dipnotunda da bu özel isimlerin Filistin’de Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. İsa’nın vahiy almış olduğu iki bölge olduğunu belirtmiştir. Âyetlerde peş peşe yapılan yeminlerin arasında mânâ bağlantısının olduğunu savunan yazar, söz konusu sûrenin 3. âyetinde Hz. Musa’nın vahiy aldığı Sînâ Dağından ve 4. âyette de Hz. Muhammed’in vahiy aldığı Mekke şehriden bahsediliyor olmasını

¹⁶⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 192, 5. dipnot.

¹⁶¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 193, 1. dipnot.

¹⁶² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1425, 1. dipnot.

¹⁶³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1509.

gerekçe olarak göstermektedir.¹⁶⁴

Tefsirî tercümenin ön plana çıkarıldığı bir diğer nokta da Kur'ân kavramlarıdır. *Salât, takvâ, nefis, hamd, tilâvet* vb. kelimeler yazar tarafından meâle italik olarak yazılmış ve kelimelerin diğer geçtiği yerler de dikkate alınarak varılan tespitler yine parantez ve dipnotlar aracılığıyla meâle dâhil edilmiştir. Örneğin, *salât* ifadesi için verilen parantez açıklamalarını karşılaştıralım:

İbadet	Yardım, destek, fedakarlık	Namaz	Dua	Allah'ın salâtı/ desteği
-Mü'minûn 23/2 ”صَلَاتِهِمْ”	-A'lâ 87/15 ”فَصَلِّ”	-Mâide 120/6 ”الصَّلَاةِ”	-Nûr 24/41 ”صَلَاتُهُ”	-Ahzâb 33/56 ”يُصَلُّونَ”
-Mü'minûn 23/9 ”صَلُّوا إِلَيْهِمْ”	-Meâric 70/22 ”الْمُصَلِّينَ”	-Cum'a 62/ 10 ”الصَّلَاةِ”	-Tevbe 9/84 ”تُصَلِّ”	
-Mâun 107/4 ”الْمُصَلِّينَ”	-Meâric 70/23,34 ”صَلَاتِهِمْ”	-Nisâ 4/43 ”الصَّلَاةِ”		
-Mâun 107/5 ”صَلَاتِهِمْ”	-Müddesir 74/43 ”الْمُصَلِّينَ”	-Meryem 19/59 ”الصَّلَاةِ”		
-Kevser 108/2 ”فَصَلِّ”	-Ahzâb 33/43 ”يُصَلِّي”	-Ankebût 29/45 ”الصَّلَاةِ”		
-Âlak 96/10 ”صَلِّي”	-Tevbe 9/103 ”صَلَوَاتِكَ”	-Bakara 2/238 ”الصَّلَاةِ”		
-Cum'a 62/9 ”لِلصَّلَاةِ”	-Tevbe 9/99 ”صَلَوَاتِ”	-Meryem 19/31,55 ”بِالصَّلَاةِ”		
-Mâide 5/58 ”الصَّلَاةِ”	-Bakara, 2/45,153 ”الصَّلَاةِ”			
-Hûd 11/87 ”صَلَوَاتِكَ”	-En'âm 6/162 ”صَلَاتِي”			
-Mâide 5/91,106 ”الصَّلَاةِ”				
-En'âm 6/92 ”صَلَاتِهِمْ”				

¹⁶⁴ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1509, 1. dipnot.

Bunlara ek olarak, "...Sabır ve *salât* (fedakârlık) ile (Allah'tan) yardım isteyin..." meâlini verdiği âyetin (Bakara 2/153) dipnotunda *salât* ifadesinin "yardım, destek, fedakârlık" mânâsına gelmekle birlikte namaz dâhil tevhid içerikli tüm ibadetleri de kapsadığı bildirilmektedir.¹⁶⁵ Mâûn 107/4. âyet dipnotunda, "لِلْمُصَلِّينَ" (musallîn) kelimesini "namaz kılanlar" olarak çevirenler eleştirilmekte ve "*salât*" ve "musallîn" kelimelerinin "ekâme/yukûmu/ekîm (yerine getirmek)" fiiliyle kullanılmadıkça namaz anlamına gelmediği yorumu yapılmaktadır.¹⁶⁶ Bununla birlikte, bazı âyetlerde de bağlam ve âyetler arası ilişki tespiti dikkate alınarak uygun mânâ tercihinde bulunmaktadır. Bu duruma, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ (Nisâ 4/43) âyetinin "Ey iman edenler! ...*salâta* (namaza) yaklaşmayın!"¹⁶⁷ şeklinde çevrilmesi örnek olarak gösterilebilmektedir. Söz konusu âyette "yerine getirmek" fiili kullanılmamasına rağmen Mâide 5/6. âyetinden¹⁶⁸ hareketle *salât* kelimesine "namaz" mânâsı verildiği dipnot açıklamasında belirtilmektedir.¹⁶⁹

Tefsiri yorumu bir başka örnek de, bir Kur'ân üslûbu olarak değerlendirilerek yorumlanan bazı fiillerdir. Eserde, kıyâmet ve âhiretle ilgili âyetlerin orijinal metninde geçmiş zaman fiili kullanılırken meâlinde gelecek zamanlı fiillerin kullanımı tercih edilmektedir. Örneğin, فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (Bakara 2/24) âyeti, "...yakıtı insanlar ve taş olan, kâfirler için hazırlanmış (olacak) ateşten korunun!"¹⁷⁰ şeklinde tercüme edilerek parantez ile gelecek zaman mânâsı verilmektedir. Âyetin dipnotunda konuyla ilgili, أُعِدَّتْ fiilinin geçmiş zaman gelmesinin nedeninin "olayın mutlak surette gerçekleşeceğini belirtmek" anlamı taşıyan bir Kur'ân metodu olduğu şeklinde genel bir açıklama yapılmaktadır. Eserde bu türde yapılan çevirileri başarılı bulduğumuzu belirtmek isteriz. Ancak, kıyamet ile ilgili âyetleri gelecek zaman fiiliyle tercüme ediyorken; Muhammed 47/18. âyetinden¹⁷¹ hareketle, kıyâmetin tüm âlâmetlerinin gelip bittiği ve bundan sonra gelecek delilin kıyâmetin bizzat kendisi olacağı açıklamasıyla dikkat çeken yazar,

¹⁶⁵ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 54, 2. dipnot.

¹⁶⁶ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1534, 2. dipnot.

¹⁶⁷ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 204.

¹⁶⁸ Mâide 5/6. âyette *salât* ifadesi *kumtüm* fiiliyle desteklendiği için (...فَمُتَّم إِلَى الصَّلَاةِ) namaz mânâsı verilmiştir. Aynı durum Bakara 2/238. âyette de söz konusudur.

¹⁶⁹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 204, 5. dipnot.

¹⁷⁰ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 11.

¹⁷¹ "Onlar, o (Son) Saat'in ansızın kendilerine gelmesinden başka ne bekliyorlar ki! Elbette onun âlâmetleri gelmiştir. Kendilerine gelip çatınca (gerçeği) hatırlamaları neye yarar!"

kıyâmetin alâmetleriyle ilgili âyetlerin meâlinde –orijinal metinde olduğu gibi- geçmiş zamanı kullanmaktadır.¹⁷²

Sonuç olarak, *Kur'ân Meâl-Tefsîr*'de lafzî tercüme tekniğinin çoğunlukla kullanıldığı ve bu tekniğin mecazî ve hicivli mânâyı yansıtmada yetersiz bir teknik olması sebebiyle tefsirî tercüme tekniğiyle desteklendiğini söyleyebilmek mümkündür. Yapılan meâl metninde, lafızda bulunmayan kelimelerin -çoğunlukla- parantezle ayrılması¹⁷³, Arapça metinle karşılaştırma yapma imkânının oluşturulması açısından oldukça kıymetlidir. Farklı anlam ihtimallerine değinilmesi ve tercih edilen görüşün açıklamalarla desteklenmesi de keza eserin işlevselliğini artırmakta ve aynı zamanda okuyucunun da mânâ takdirine kısmen katılabileceği bir zemin hazırlamaktadır. Ancak Okuyan, giriş bölümünde birçok tefsirden faydalandığını belirtse de, yorum ve tercihlerinde kaynak ve sebep belirtmemekte; bu da kişisel görüşlerinin keyfiyet barındırdığı izlenimini vermektedir.

4.2. Hedef Dilin Özelliklerinin Dikkate Alınması Açısından Değerlendirilmesi

Arapça, gerek ifade tarzıyla gerekse edebî sanatlar yönüyle oldukça zengin bir dildir. Arap dilinin bu özelliği, verilecek mesajın istenilen boyutlarda sunulmasını sağlamaktadır. Kur'ân da bu özelliği en mükemmel şekilde kullanmakta ve insanları kendine has bir tarz ve nazım örgüsüyle kendisine benzer bir metin ortaya koymaktan âciz bırakmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde; Kur'ân kavramları üzerine yapılan semantik analizler ve gramatik açıklamalarda bulunulması, edatların kullanımı, ünlem cümlelerinin vurgulanması, sarf ve nahiv ilminin dikkate alınması gibi konular çerçevesinden, *Kur'ân Meâl-Tefsîr* adlı eserin Arap dili özelliklerine hâkimiyeti üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

4.2.1. Sarf ve Nahiv İlminin Dikkate Alınma Durumu

Sarf (kelime bilgisi), Arapça gramerine ait kelimelerin mânâsının ortaya çıkarmak için yapısını inceleyen, kelimelerdeki değişim ve türemelerden bahseden ilimdir.¹⁷⁴ *Nahiv (kelime bilgisi)* ise, Arapça gramerinin söz dizimi kurallarından ve

¹⁷² Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 1224, 2. dipnot.

¹⁷³ Arap diline ait bazı söylemlerin çevirisinde bazen paranteze gerek duymadan çeviri yapıldığı âyetlere de örnekler vermiştik.

¹⁷⁴ Hulusi Kılıç, “Sarf”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s. 136-137.

buna göre aldıkları i‘rablardan (harekelerden) bahseden ilimdir.¹⁷⁵

Mehmet Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr*’de çoğunlukla lafzî tercüme tekniğini kullanması sebebiyle mümkün mertebe Arap dili ve kurallarına uygun hareket etmekte, ardından âyetin siyâk-sibâkına uygunluğunu kontrol etmekte ve nadiren de olsa Hz. Peygamber uygulamalarını temel almaktadır. Tüm bunlara ek olarak, bazen de kendi tercihini yansıtmaktadır.

Sarf ilmine bir örnek olarak; hırsızlık cezasından bahseden Mâide 5/38. âyetinde geçen **فَأَقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً** ifadesi, eserde “...bir ceza olmak üzere ellerini kesin.”¹⁷⁶ şeklinde Arap diline uygun tercüme edilmektedir. Ancak yazar, Nisâ 4/34. âyetinde geçen **وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ** ifadesine, “Geçimsizliğinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince, onlara öğüt verin; onları yataklarda yalnız bırakın ve kendilerini (kısa süreli yanınızdan) uzaklaştırın!”¹⁷⁷ şeklinde, sarf ilminden ziyade Hz. Muhammed’in uygulamaları esas alınarak meâl vermenin daha doğru olacağını belirtmektedir.¹⁷⁸

Nahiv konusuna bir örnek olarak da Tekâsür 102/5-6. âyetlerinde geçen - **كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ - لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ** ifadesini verebiliriz. Âyetin nahiv ilmine uygun tercümesi, “(Durum, sandığınız gibi değildir). Eğer kesin olarak bilseydiniz... (böyle yapmazdınız.) Yemin olsun, cehennemi mutlaka göreceksiniz.” şeklinde olmalıdır. Bu duruma göre, 5. âyette bulunan **لَوْ** şart edatının cevabı değildir, çünkü bu edatın cevabı hazfedilmiştir. Aslen bu **لَوْ** edatı, kendinden sonraki şart cümlesine ait fiilin ifade ettiği mânâ mevcut olmadığı için, cevabında gelen mânânın da var olmadığını ifade etmektedir. Fakat bu durum söz konusu âyete uygulandığında, “Siz kesin olarak bilseyiniz, cehennemi görürdünüz” yani “Bilmediğiniz için görmeyeceksiniz” gibi bir mânâyı gelecektir. Oysa âyette, cehennemi her hâlükârda görecekları bildirilmektedir. Dolayısıyla bu iki âyet birbirinden bağımsız olarak ele alınmalı ve 6. âyetteki *lâm* harfi şart cümlesinin cevabını değil yemin ifadesi olmaktadır.¹⁷⁹ Okuyan’ın ise bu âyeti,

¹⁷⁵ İsmail Durmuş, “Nahiv”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 300-306.

¹⁷⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 271.

¹⁷⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 201.

¹⁷⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 201, 2. dipnot. Okuyan burada, âyete geçen *darabe* fiiline ikinci bir yaklaşım olarak “...kendilerine örnek verin, yani boşanmadan evvel evliliği sürdürmenin gerekliliği konusunda örnek hayat ve uygulamaları bildirin” mânasının verilebileceğini söylemekte, bu şekilde de söz konusu fiilin mânalarından birinin tercih edilmiş olduğunu belirtmektedir. Böylelikle iki haliyle de mânanın modern algıya uygun hale getirildiği söylenebilir.

¹⁷⁹ M. Vehbi Dereli, *Arapça’yı Doğru Kullanmanın Kur’ân’ın Anlaşılmasına Olan Etkisi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 34, 2012, s. 29-50.

“Hayır! Şüphesiz ki kesin bir bilgiyle bilseydiniz, ateşi (önceden) görürdünüz.”¹⁸⁰ şeklinde tercüme ettiği görülmektedir. Okuyan, *لَوْ*’i şart edatı lââm’ı ise şart cümlesinin cevabı olarak kullanarak şeklen kuralı uygulamış ancak mânâyâ parantez içi ifadeyle müdahalede bulunmuştur. Böylelikle mânâ, “Şüphesiz ki kesin bir bilgiyle bilseydiniz, ateşi önceden görmüş gibi bilinçli hareket ederdiniz, çoğaltma yarışından vazgeçer ve âhiret için çalışırdınız.” şekline anlaşılabilecek bir hale büründürülmüştür. Bu da Arap dilinin gerektirdiği asıl mânâdan uzaklaşma olup, karîneden uzak bir te’vîl olmaktadır.

Mehmet Okuyan, bazı âyetlerin dipnot açıklamalarında gramerle ilgili bazı kâidelere yer vermektedir. Böylelikle hem âyete verdiği mânânın dilbilimsel gerekçesini okuyucuya aktarmakta hem de âyetin gramerine en uygun mânânın en açık şekilde anlaşılabilmesine katkıda bulunmaktadır. Konuyu birkaç âyetle özetlemeye çalışalım:

Yazar, Bakara 2/117. âyette geçen *فَيَكُونُ*... ifadesindeki fiilin geniş zaman anlamı veren *yekûnu* kalıbı ile gelmesi ve başında *fe* edatının bulunmasıyla “hemen oluşmaya başlaması” mânâsını kazandığını söylemekte ve böylelikle âyete, “*Ol!*” der; *o da hemen olmaya başlar.*” şeklinde verdiği mânânın gerekçesini belirtmiş olmaktadır.¹⁸¹

Konuya bir başka örnek de, Muhammed 47/26. âyettir. Yazar dipnot açıklamasında, *ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ*... (zâlike bi..) ifadesinin kullanıldığı âyetlerde, bir hükmün veya sonucun sebebinin açıklanıyor olduğunu söylemektedir. Bu nedenle âyetin meâlini “*Bunun sebebi, ...dır.*” şeklindeki cümleyle verdiğini bildirmektedir.¹⁸²

Bir başka örnek de, Zuhuruf 43/88. âyette geçen *وَقِيلَ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ* ifadesidir. Âyet, “(Peygamber’in:) “*Ey Rabbim!*” demesine yemin olsun ki şüphesiz ki bunlar iman etmeyen bir toplumdur.”¹⁸³ şeklinde tercüme edildikten sonra dipnotta şöyle bir açıklama yapılmaktadır: *Kîlihî* ifadesinin mecrur okunması, yemin mânâsını taşıyor olmasından kaynaklıdır. İfadenin başında *üzkür vakte* lafzının hazfedildiği düşünülürse, bu kez mânâ “(Peygamber’in) ...sözünün vaktini hatırla!” şeklinde olacaktır. Eğer bu ifadenin 85. âyette geçen *ilm* kelimesine bağlı olduğu düşünülürse, bu kez de mânâ “(Peygamber’in) ... sözünün bilgisi de O’nun katındadır.” şeklini alacaktır.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1526.

¹⁸¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 41, 5. dipnot.

¹⁸² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1226, 3. dipnot.

¹⁸³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1190.

¹⁸⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1190, 2. dipnot.

Bir başka örnek, Lokman 31/10 ve Ra'd 13/2'de göğün yaratılışı hakkında bilgi veren **بَعِيرٍ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا** ifadesidir. Bu âyet üzerine yazar, “*direkler olmadan (yarattığını) görüyorsunuz*” şeklinde verilen meâlleri eleştirmekte, zamirin kendisine en yakın kelimeyle ilişkilendirilmesi kuralına binaen gözlerimizle göremesek de direklerin varolduğu mânâsının verilmesi gerektiğini bildirmektedir. Söz konusu dilbilgisi kuralının uygulanması sonucunda meâlde, “*görebileceğiniz direkler olmadan...*” ifadesinin kullanılması uygun görüldüğü belirtilmektedir.¹⁸⁵

Bir başka örnek de, *Kadınlara ve ....e karşı aşırı düşkünlük o insanlara çekici görünür.*” şeklinde meâli verilen “**زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَ...**” (Âl-i İmrân 3/14) ifadesinde geçen **لِلنَّاسِ** (insanlara) kelimesidir. Bu ifade, tüm kadın ve erkekleri kapsadığı için “kadınların çekici görünmesi” meselesi üzerine bir açıklama yapma gereği duyan yazar, kelimenin başındaki *el* belirteç edatının, tüm insanları değil, belli bir grubu kastettiğini ve bu grubun da 13. âyette bahsedilen kâfir grubuna mensup insanlar olabileceğini ifade etmektedir.¹⁸⁶

Son örneğimiz Yusuf 12/24. âyetten verebiliriz. Âyette geçen **وَهُمْ بِهَا** ifadesinin sonuna konulan durak işaretiyle “Yûsuf da o kadına meyletmişti” şeklinde ortaya çıkacak olan mânâ yazar tarafından eleştirilmekte, Hz. Yusuf’un kadına yönelik herhangi bir arzusunun olmadığının belirtilmesi için secâvendin kaldırılması gerektiği bildirilmektedir.¹⁸⁷ Böylelikle yazar gramer bilgisinin âyetlerin mânâsındaki ayrıntılara ulaşabilmeye verdiği katkıyı okuyucularla zaman zaman paylaşmakta, Kur’ân’ın aslına dışarıdan yapılan her müdahalenin eleştirilebileceğini göstermekten de geri durmamaktadır.

4.2.2. Kur’ân’da Geçen Kavramlarla İlgili Semantik Analiz Yapılması

Meâl yazarının hem kendi dilinin hem de hedef dilin özelliklerine vâkıf olması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Bilhassa lafzî tercümede kelimenin yalnızca tercih edilen mânâsının zikredilmesinin yeterli olmadığı durumlarla karşılaşılabilir. Bu nedenle yazarın, ilgili âyetin dipnot açıklamasına kelime ile ilgili ayrıntılı bilgi vermesi gerekebilmektedir. Mehmet Okuyan da açıklamalar kısmında birçok kelime ve kavramın, terim ve sözlük anlamlarına, Kur’ân’daki farklı kullanımlarına, farklı kullanımı arasından yaptığı tercihin gerekçesine değinerek birtakım semantik izahlarda bulunmaktadır. Zira yazarın, Kur’ân’da geçen çok anlamlı kelimeleri ve

¹⁸⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 986, 4. dipnot.

¹⁸⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 124, 1.dipnot.

¹⁸⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 576, 4. dipnot.

edatları yine Kur'ân bütünlüğü içerisinde inceleyip semantik/mânâ analizini yaptığı belli başlı bir Kur'ân sözlüğü çalışması da bulunmaktadır.¹⁸⁸

Konuyu birkaç örnekle aktarmaya çalışalım:

Mü'minûn 23/20. âyetinde geçen **وَصَبَّغَ لِلْأَكْلِينَ** ifadesi hakkında yazar şöyle bir analiz yapmaktadır: Âyetteki *sıbg* kelimesi, Bakara 2/138. âyetinde “boya” anlamında kullanılan *sıbgah* kelimesiyle aynı kökten gelmekte ve ekmeğe tıpkı boya gibi sürülen yağ, zeytinyağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, âyetinde sözü edilen ağacın zeytin ağacı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁹ Bir başka benzer örnek de Tahrîm 66/12. âyetidir. Bu âyetinde geçen **أَخْصَنَتْ**/*ahsenet* kelimesine yazarın analizi şöyledir: Haşr 59/2. âyetinde geçen ve “kale” mânâsına gelen *husûn* kelimesiyle aynı kökten gelen *ahsenet*, Hz. Meryem'in namusunu kale gibi koruduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁰

Bir başka örnek de, Zâriyât 51/41. âyettir. Âyetinde geçen **الرَّيْحَ الْعَقِيمَ** (kısır bırakan şiddetli rüzgâr) ifadesi üzerine yazar, şu semantik bilgilendirmeyi yapmaktadır: *er-Rih* kelimesi Kur'ân'da 19 defa geçmekte ve genellikle olumsuz mânâda “felaket”, bilinen mânâda ise “rüzgâr, koku, güç” şeklinde kullanılmaktadır. Kur'ân'da 10 defa geçen *er-riyâh* kelimesi de aynı kökten gelmekte ve “nimet içerikli rüzgârlar” şeklinde kullanılmaktadır.¹⁹¹ Benzer bir başka örnek de Fâtır 35/33. âyetinde geçen **جَنَّاتٍ عَدْنٍ** ifadesidir. İfadeye ıstılah haliyle değil de “durulmaya değer cennetler” şeklinde meâl veren yazar, dipnot açıklamasında ifadenin Kur'ân'da 11 yerde geçtiğini belirtmekte, fakat bu kez ifadenin geçtiği sûreler ve âyet numaraları da açıklamaya dâhil edilmektedir.¹⁹²

Bir başka örnek de Câsiye 45/18. âyetinde geçen **شَرِيعَةٍ** kelimesidir. Yazarın kelime hakkındaki analizi şöyledir: Kelimenin Arap dilindeki sözlük anlamı, “su kaynağına giden yol”, “insanların su almak vardıkları yer/kaynak” şeklindedir. Sözlük anlamından hareketle, su nasıl canlı hayatı için vazgeçilmez ise, şeriati de insan hayatının huzur ve refahı için olmazsa olmaz “hukuk, dini ve dünyevî bir nizam, kural ve prensipler” şeklinde anlamlandırabilmek mümkündür.¹⁹³ O halde şeriat, insan

¹⁸⁸ Bkz.: Mehmet Okuyan, *Kur'ân'da Çok Anlamlılık (Vücut ve Nezâir)*, Düşün yayıncılık, 2.Basım, İstanbul, 2015, s. 17-21.

¹⁸⁹ Nihayetinde âyetin çevirisi şöyle olmaktadır: “*Sinâ Dağı (çevresi)nde yetişen bir ağaç daha (yarattık ki) bu ağaç hem yağ hem de yiyecek (in ekmeğin)e katk edecekleri (zeytini) verir.*” Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 822, 2. dipnot.

¹⁹⁰ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1372, 1. dipnot.

¹⁹¹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1261, 4. dipnot.

¹⁹² Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1049, 4. dipnot.

¹⁹³ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1202, 3. dipnot.

görüşlerinin yer almadığı dini kurallara karşılık gelmektedir.

Bir başka örnek de Zuhurf 43/57. âyette geçen **يَصْدُونَ** ifadesidir. Yazarın bu ifade üzerine analizi de şu şekildedir: Söz konusu fiil, Kur’ân’da yalnızca bu âyette geçmektedir. “Hoşlanmak, keyiflenmek, yaygara basmak, sevinç çılgınlıkları atmak” gibi anlamları olan bu fiil, âyette anlatılan Hristiyanların Hz. İsa’yı ilahlaştırması durumundan dolayı Kureyş müşriklerinin pek bir hoşnut olduklarını ifade etmektedir. Devamındaki âyetlerde bahsedildiği gibi, Kureyşli müşriklerin Allah’a şirk koştuğu şeylerin daha hayırlı olduğunu düşünmeleri de bu hoşnutluklarını kanıtlar niteliktedir.¹⁹⁴

Son örneğimiz ise A’râf 7/157. âyette geçen **الْأُمِّيَّ** (el-ümmî) ifadesidir. Yazarın ifade üzerine analizi şöyledir: Ümmî kelimesi, gelenekte “okuma yazma bilmeyen” şeklinde biliniyor olsa da âyetteki mânâsı bu değildir. Çünkü söz konusu kavram *el-ümmiyyûn* şeklinde çoğul kalıptayken; Bakara 2/78. âyette ve “Kitab(Tevrat)’ı bilmeyenler”, Âl-i İmrân 3/20. ve 3/75. âyetlerinde “kitap ehlinde olmayanlar” ve Cum’a sûresinde de “Mekkeliler” mânâsında kullanılmaktadır. A’râf 7/157. ve 158. âyetlerde tekil kalıpta gelerek Hz. Muhammed için kullanılmaktadır. Buna göre Hz. Muhammed’in ümmîliği, peygamberlik öncesi dinî metinleri bilmemesi, kitap ehlinde olmaması veya Mekke’li olması anlamlarına gelebilmektedir.¹⁹⁵

Örneklerden hareketle, Okuyan’ın Kur’ân kavramları üzerine yaptığı araştırmalar kaynak olarak yine Kur’ân’la sınırlandırılmıştır. Kelimelerin kaç yerde hangi kalıpla kullanıldığı konusunda yazarın yaptığı ayrıntılı analiz sonucunda kavramlar hakkında birtakım anlam bağlantıları kurulmuş ve bu kavramların geçtiği âyetler karşılaştırma yapılabilmesi için okuyucuyla da paylaşılmıştır. Böylelikle yazar, Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsir edilebileceği düşüncesini, Kur’ân kavramlarının semantik analiziyle de desteklemiştir.

4.2.3. Edatların Kullanımı

Mehmet Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de bazı âyetlerde edatların kullanımı ve mânâya etkisi hakkında da birtakım açıklamalarda bulunmaktadır. Eserde, edatların kullanımını birkaç örnekle aktarmaya çalışacağız.

لَّا (illâ): Yazar, Nisâ 4/29. âyette geçen *illâ* edatına, bilinen yaygın anlamı olan “ancak, hariç” mânâsı vermeyerek “velev ki” demeyi tercih etmektedir. Böylelikle

¹⁹⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1184, 1. dipnot.

¹⁹⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 412, 3. dipnot.

âyetin meâli, “Ey iman edenler! Velev ki aranızdaki rızaya dayalı ticaretle bile olsa mallarınızı batıl (yollar) ile aranızda yemeyin...” şeklinde olmaktadır. “Hariç”, “ancak” gibi mânâların verilmesi, karşılıklı rızanın olmasıyla faiz, rüşvet, kumar, uyuşturucu gibi ticârî işlemlere de meşruiyet kazandıracağı için, yazar tarafından uygun görülmemektedir.¹⁹⁶

Bir başka örnek de, Enfâl 8/73. âyette geçen **إِلَّا تَفْعَلُوهُ** ifadesidir. Yazar, söz konusu ifadede geçen *illâ*’nın istisnâ edatı olmadığını, *inlâ* yani *in* ve *lâ* edatlarından oluşan bir şart cümlesi başlangıcı olduğunu belirtmektedir. Buna göre mânâ, “*Kâfir olanlar da birbirlerinin dostudur. Siz onu (o dostluk birlikteliğini) yerine getirmezseniz, yeryüzünde bir [fitne] ve büyük bir bozgunculuk olur.*” şeklinde olmaktadır.¹⁹⁷

مِنْ (min): Yazar, “**لَتُكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ**” (Âl-i İmrân 3/104) âyetine verilen “İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip (öğütleyip), kötülüğü engelleyen (sakındıran) bir ümmet bulunsun” şeklindeki meâlin sorunlu olduğunu ifade etmektedir. Kurtuluşa erecek olanların özelliklerinin bahsedildiği bu âyetin, bir grubu değil tüm mü’minlerin kapsıyor olması dolayısıyla, yazar tarafından *min* edatına (yani *minküm* ifadesindeki *min* edatına, “den, dan” mânâsı yerine) açıklama(beyân) mânâsı vermektedir. Böylelikle âyetin meâli, “*Hayra çağıran, iyiliği emredip (öğütleyip) kötülükten engelleyen (sakındıran) bir ümmet olun!*” şeklinde olmaktadır.¹⁹⁸

لِ (li): Yazar, Enfâl 8/37. âyetteki **لِيَمِيزَ** ifadesinde bulunan *li* edatına “âkıbet” mânâsının verilebileceğini söylemektedir. Böylelikle âyetin meâli “*Sonunda Allah kirliyi temizden ayıklayacak (mümini kâfirden ayıracak) ve (bütün) kötülerin bir kısmını diğer bir kısmının üstüne koyup hepsini istifleyerek, onu (hepsini) cehenneme atacaktır...*” şeklinde olacaktır.¹⁹⁹

Bir başka örnek de, En’âm 6/55. âyetteki **لَتَسْتَبِينَ** ifadesinde bulunan *li* edatına “gerekçe” değil, “akıbet” mânâsının verilmiş olmasıdır. Böylelikle âyet meâli, “*Böylece âyetleri ayrıntılı olarak açıklıyoruz; sonunda suçluların yolu iyice belli olacaktır.*” şeklinde olmaktadır.²⁰⁰

لَا (lâ): Yazar, Tevbe 9/47. âyetteki **لَا أَوْضَعُوا** (le evda’û) ifadesinin başında yer

¹⁹⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 199, 2. dipnot.

¹⁹⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 454, 5. dipnot.

¹⁹⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 151, 4. dipnot.

¹⁹⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 440, 2. dipnot.

²⁰⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 326, 2. dipnot.

alan *lâ* edatı, yazıldığı gibi değil de mânâyâ “pekiştirici” bir anlam verecek şekilde uzatma yapmadan okunması gerektiğini belirtmektedir.²⁰¹ Benzer bir kullanımın, Neml 27/21. âyette geçen *لَا تُدْبِحْنَهَا* (le evda‘û) ifadesinin okunuşunda görüldüğünü belirten yazar, *lâm* harfinden sonraki *elif* harfinin genel kabule göre *zâid* olduğunu ifade etmektedir.²⁰²

مَنْ (men): Yazar, Yûnus 10/66. âyette geçen *men* edatının kullanılış sebebini, canlı ve ruhu olan bilinçli varlıkların kastediliyor oluşuna bağlamaktadır. Böylelikle âyette, tapındıkları varlıkların genellikle melek ve cinler olduğunu kastediliyor olmaktadır.²⁰³ Benzer bir mânâ, Hacc 22/13. âyette de verilmektedir.

أَنَّ (ev)²⁰⁴: Yazar, Şûrâ 42/51. âyette geçen *ev* edatına, *mâ* ve *illâ* edatının vurgu mânâsı vermesiyle âyette seçeneklerin değil tek bir hakikatin anlatılılıy olması gerektiğini göz önünde bulundurarak genel kabulün verdiği “veya” anlamı dışında “yani” mânâsının verilmesini uygun görmektedir. Böylelikle mânâ, “Allah bir insana ancak vahiy yoluyla yani (manevi bir) perde arkasından konuşur yani bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder.” şeklinde olmaktadır.²⁰⁵

Bu edata bir başka örnek de, Bakara 2/200. âyettir. Yazar, Allah’ı anmanın başka herhangi bir şeyi anmakla kıyaslanamayacağı gerekçesiyle âyette geçen *ev* edatına “hatta” mânâsı vermekte ve âyetin çevirisini, “Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha da güçlü bir şekilde Allah’ı hatırlayın!” şeklinde yapmaktadır.²⁰⁶

Bir başka örnek de, Nisâ sûresini verebiliriz. Sûrenin 4/86. âyetine, “Bir selam ile selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; veya onu (o şekilde) karşılayın!” şeklinde meâl verilmiş ve “yani” anlamı verilerek de yorumlanabileceği ifade edilmiştir.²⁰⁷ Benzer açıklama, Nisâ 4/3. âyette de yapılmaktadır. Böylelikle, “(Kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarını gözetememekten korkarsanız beğendiğiniz (size helal olan) kadınlardan ikişer, üçer,

²⁰¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 473, 1. dipnot.

²⁰² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 908, 7. dipnot.

²⁰³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 215, 4. dipnot.

²⁰⁴ Ev edatının farklı kullanımları için bkz.: Mahfuz Geylani, Arap Dilinde “Vâv” (و) Edatının Fonksiyonları. *Kilitbahir*, 16, 2020/Mart, s. 74-94.

²⁰⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1172, 1. dipnot. Benzer kullanımlar için bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Müzzemmil 73/4 ve 73/20, Furkan 25/44, Kâf 50/37, Mülk 67/10, Hicr 15/87. Hacc 22/46.

²⁰⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 75, 3. dipnot. Benzer kullanımlar için bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Nisâ 4/77, Nahl 16/77. Sâffât 37/147. Necm 53/9, Bakara 2/74.

²⁰⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 218, 1. dipnot.

dörder alın! Adil olamamaktan korkarsanız bir tane ile yani sahip olduğunuzla (yetinin)! Bu (davranış), adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.” mânâsı verildiğinde âyet, Kur’ân’ın kurumsal anlamda kölelik ve cariyelik kurumunu devam ettirmek üzere hükümler inşa ettiği şeklindeki yaklaşımların hatalı olduğunun ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır.²⁰⁸

Görüldüğü üzere yazar, edatlara geleneksel kabulden farklı bir şekilde, âyetin genel mânâsına uygun düşecek şekilde mânâ vermektedir. Bunu yaparken de, söz konusu edatın Kur’ân’daki diğer kullanımlarıyla tutarlılık arz etmesini sağlayan genel bir kâide ortaya koymaya çalışmaktadır.

4.2.4. Ünlem Cümlelerinin Vurgulanması

Şaşkınlık, hayret içeren durumlarla birlikte, Kur’ân’ın sözlü bir hitap olmasının bir sonucu olarak bazı âyetlerin meâlinde de (metnin aslında olmasa bile) ünlem kullanılmaktadır.²⁰⁹

Mehmet Okuyan *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de, hayret, korku, şaşırma, kınama mânâsı taşıyan âyetlerde ünlem işareti kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak, hitaplarda, emirlerde, cevabı bilinen soru cümlelerinde, azarlama cümlelerinde ve kinâye barındıran ifadelerde de ünlem işareti kullanmakta, böylelikle Kur’ân’ın okuyucuyu harekete geçiren dinamik dili okuyucuya aktarmaya gayret göstermektedir.

Eserde ünlem işaretinin kullanıldığı âyetlerden birkaç örnek göstermek istiyoruz:

Nisâ 4/1. âyette geçen ve hitap belirten **يَا أَيُّهَا النَّاسُ** ifadesine, “Ey insanlar!” şeklinde meâl verilmektedir ve tüm hitaplarda ünlem işareti kullanılmaktadır.²¹⁰

Yâsîn 36/52. âyette geçen korku ve şaşkınlık belirten **يَا وَيْلَتَا** ifadesine, “Ah, eyvah!” şeklinde meâl verilmektedir.²¹¹

Cum’a 62/5. âyette geçen ve acıma belirten **بُئْسَ** ifadesine, “..ne kötü!”, şeklinde meâl verilmektedir.²¹²

Talâk 65/2. âyette geçen **أَقِيمُوا** (“...yapın!”) ifadesine ve Kur’ân’da geçen tüm emir cümlelerinin sonuna ünlem işareti konulmaktadır.²¹³

²⁰⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 185-186, 2. dipnot.

²⁰⁹ Mustafa Ballı, *Meâl Geleneği Açısından Suat Yıldırım’ın ‘Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli’nin Değerlendirilmesi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

²¹⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 183.

²¹¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1061.

²¹² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1349.

²¹³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1362.

Kıyâme 75/2. âyette geçen وَلَا أَقْسِمُ ifadesine “Hayır, yemin ederim!”²¹⁴, Hümeze 104/4. âyette geçen كَلَّا ifadesine “Hayır!”²¹⁵, Sebe’ 34/3. âyette geçen بَلَىٰ ifadesine “Hayır!”²¹⁶ şeklinde ünlem işareti konulmaktadır.²¹⁷

Mümtehhine 60/5. âyette verilen “Rabbimiz! Bizi, kâfir olanlar için fitne kılma! Rabbimiz! Bizi bağışla!” meâlinde olduğu gibi tüm dua ve yakarış belirten cümlelerin sonuna da ünlem işareti konulmaktadır.²¹⁸

Furkan 25/7. âyette kâfirlerin kurduğu cümlelerin kinâyeli olduğunu belirtmek amacıyla sonuna ünlem konulmakta ve “...Bu ne biçim elçi! Yemek yiyor, çarşılarında dolaşıyor!...” şeklinde meâl verilmektedir.²¹⁹

Mâide 5/50. âyette geçen أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْتَغُونَ ifadesinin meâline genellikle soru işareti konulurken, Okuyan “(Yoksa) onlar, (İslam öncesi) Cahiliye hükmünü mü arıyorlar!” şeklinde, hayretle eleştirisi yapılan bir duruma dikkat çekmek amacıyla ünlem işareti kullanmaktadır.²²⁰

Teğâbun 64/5. âyette geçen “Daha önce kâfir olanların haberi size ulaşmamış mıydı!” ifadesi gibi, cevabı bilinen bir soru sorma/hesap sorma mânâsı içeren âyetlerin sonuna ünlem işareti konulmaktadır.²²¹

Hâkka sûresinin “bir cümle veya yargı belirtmeyen” 69/1. âyeti الْحَاقَّةُ ifadesinin meâline, âyete mânâ kazandırmak amacıyla²²² ünlem işareti konularak “Gerçekleşecek olan!” şeklinde meâl verilmektedir.²²³

Örneklerde de görüldüğü gibi Okuyan, meâl verirken cümlelerdeki coşkulu mânâyı okuyucuya aktarabilmek adına cümle sonlarında ünlem işaretini kullanmaktadır.

4.3. Meâlin Türkçe’nin İmkânlarının Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi

²¹⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1423.

²¹⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1528.

²¹⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1025.

²¹⁷ Verilen sûre isimleri birer örnek olmakta, eserde bu üç ifadenin geçtiği tüm âyetlerde aynı mânâ ve ünlem işareti konulmaktadır. Yalnızca, Kıyâme sûresinde geçen بَلَىٰ ifadesine “Evet!” mânâsı verilmektedir. Bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1424.

²¹⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1341.

²¹⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 861.

²²⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 279.

²²¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1358.

²²² Abdülcelil Bilgin, Kur’ân Meallerinde Yüklem Yanlışlarının Neden Olduğu Bazı Çeviri Hataları. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8(2), Kasım/2016, s. 754-764.

²²³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1388.

Tercümede en önemli hedef, okuyucuya doğru bilgi aktarımı yapması ve aynı zamanda bu bilgi aktarımının okuyucunun en iyi şekilde anlamasını sağlayacak dil ve üslûpla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Lafzî tercümede tekniği kullanarak eserini icrâ eden Mehmet Okuyan, hedef dilin Türkçeye aktarılmasında yaşadığı birçok problemi parantez ve dipnotlar aracılığıyla çözüme kavuşturmaktadır. Okuyucunun “Âyet burada neyi kastediyor?” veya “Bu mânâ tercihinin sebebi nedir?” tarzındaki sorular sormasına mümkün merteye mahal bırakmamaya gayret eden yazar, birbirinin aynısı gibi görünen âyetlerin bile farklı noktalara dikkat çekebileceğinin altını çizmekten de geri durmamaktadır.²²⁴

Bir önceki bölümde, Mehmet Okuyan’ın meâl eserinde hedef dile/Arap diline hâkimiyetini ve Arap dili ve üslûbunu yansıtmadaki tavrını incelemiştik. Bu bölümde ise, yazarın çeviri diline/Türkçeye hâkimiyetini ve fiiller, deyimler ve yeminler konularının Türkçeye çevirilişinde Türkçenin gerek söz dağarcığı gerekse söz dizimi ve edebî incelikleri gibi imkânlarından ne derece faydalandığını üç başlık altında inceleyeceğiz.

4.3.1. Fiiller

Tercüme yapılırken, Türkçede zaman belirtmede kullanılan ekler (-di, -miş, -yor, -ar) metnin aslında bulunmasa da çeviri metnine dâhil edildiğinde mânânın daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de zaman, istek ve emir belirten fiillere meâl vermede kullanılan yöntem hakkında bilgi vermeye çalışalım:

4.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Türkçede, öğrenilen geçmiş zaman mânâsını ifade eden başlı başına bir zaman kipi (miş’li geçmiş zaman) bulunmasına rağmen, Arapçada böyle bir kip bulunmamaktadır.

Mehmet Okuyan meâl eserinde, kıssayla ilgili anlatımlarda –miş’li zaman kullandığını belirtmektedir. Fakat zan bildiren, gözle görülmeyen, bilinçsizlikle gerçekleştirilen olayların bahsedildiği âyetlerde bu kipi kullanmakta, kıssalarla ilgili anlatımları da duyulan geçmiş zaman kipinin hikâyesiniyle aktarmaktadır.

Örnek: “(Genç) ‘Gördün mü (bak şu işe)! Kayaya sığındığımız sırada balığı(n) denize düştüğünü söylemeyi) unutmuşum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı.’ demmişti.”(Kehf 18/63)²²⁵ âyetinde bilinçsizce yapılmış olan bir durumun

²²⁴ Yazarın aynı gibi görünen âyetlerde mesaj ve vurgunun farklı olabileceği fikrine örnek olarak bkz.: Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Hicr 15/28, 10.dipnot, s. 632.

²²⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 721.

açıklaması yapıldığı için –miş’li geçmiş zaman kullanılmakta, kıssa anlatımı ise duyulan geçmiş zaman kipinin hikâyesiyle aktarılmaktadır. Benzer durum, “Zikr (Kur’ân) bana geldikten sonra (o kişi) beni şüphesiz (Kur’ân’dan) saptırmıştır. (Meğer) şeytan(laşmış olanlar) insanı yüzüstü bırakmış.”(Furkân 25/29)²²⁶ âyetinde de görülmektedir.

Örnek: “(Yakup:) -Hayır! Nefisleriniz sizi (kötü) bir işe sürüklemiş. Artık (bana düşen) güzелce sabretmektir.”(Yûsuf 12/83)²²⁷ âyetinde gözle görülmeyen bir olaydan bahsedildiği için –miş’li geçmiş zaman eki kullanılmaktadır.

Örnek: “Ben ne diye beni yoktan yaratana ibadet etmeyecekmişim ki!”(Yâsîn 36/22)²²⁸ âyetindeki kullanılan zaman eki, geçmiş zamanda öğrenilen bir durumun açıklaması olarak kullanılmaktadır.

Örnek: “Belini büken yükünü senden atmıştık. Senin için şanını da yüceltmıştık.”(İnşirâh 94/2-4)²²⁹ âyetinde, geçmişte yaşandığı kastedilen bir olayın hatırlatıldığı ifade edilmesi amacıyla duyulan geçmiş zaman kipinin hikayesi tercih edilmektedir.

Örnek: “(İbrahim:) “Ey elçiler (melekler)! (Başka) ne işiniz var?” diye sormuştu. Onlar “Şüphesiz ki biz suçlu bir topluma, üzerlerine çamurdan taş yağdırmak için gönderildik. (Bu taşlar), aşırı gidenler için Rabbinin katında işaretlenmiş(tir)!” demişlerdi. (Biz) orada bulunan müminleri çıkarmıştık. Zaten orada müslümanlardan (olan) bir ev (halkın)dan başka (kurtarılacak) kimse bulmamıştık.”(Zâriyât 51/31-36)²³⁰ âyetinde, tüm kıssalarda ve darb-ı mesellerde de öğrenilmiş geçmiş zaman kipiyle anlatım yapılmaktadır.

4.3.1.2. Mâzi-Muzarî Değişimi

Kıyâmet ve âhiret temalı âyetler, kesin bir şekilde gerçekleşeceğini bildiren bir Kur’ân üslûbuyla mâzi (geçmiş zaman) kalıbında gelmektedir. Ancak Mehmet Okuyan, lafzî tercüme tekniğinin dışına çıkarak bu ifadelerin meâlinde “gelecek zaman (muzarî)” ifadeleri kullanmaktadır.

Örnek: “Oradan (cennetlerdeki) herhangi bir meyveden kendilerine her ne zaman rızık verilirse, “Bu, bize daha önce verilmişti.” demiş (olacaklar)dır. Bu

²²⁶ Okuyan, Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı, s. 865.

²²⁷ Okuyan, Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı, s. 591.

²²⁸ Okuyan, Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı, s. 1056.

²²⁹ Okuyan, Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı, s. 1507.

²³⁰ Okuyan, Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı, s. 1260-1261.

(rızık)lar onlara (dünyadakine) benzer olarak verilecektir.”(Bakara 2/25)²³¹ âyetinde, geçmiş zaman ile gelen cümleler gelecek zamana dönüştürerek çevirilmektedir.

Örnek: “Ruhlar (bedenlerle) eşleştirildiğinde, Diri diri gömülen kız çocuğuna hangi günah(ı) yüzünden öldürüldüğü sorulduğunda, (Amel) defterler(i) açıldığında, Gök sıyrıldığında, Cehennem alevlendirildiğinde, Cennet yaklaştırıldığında, Her can (ahiret için dünyada) neler hazırladığını bilmiş (olacak)tır.”(Tekvîr 81/7-14)²³² âyetinde de mâzi fiilin muzarî şeklinde tercüme edildiği görülmektedir.

Örnek: “Allah’ın emri gelmiştir. Onu istemekte acele etmeyin! (Allah) onların ortak koştuklarından yüce ve uzaktır.”(Nahl 16/1)²³³ âyetinde yazar, *آتَى* şeklinde mâzi gelen fiili muzarîye çevirmekte, fakat *أَمَرَ اللّٰهَ* (Allah’ın emri) ifadesiyle kastedilenin (zannediyoruz ki) bir sonraki âyette bahsedilen “vahiy” olduğu düşüncesiyle geçmiş zaman mânâsı vermektedir. Âyetin devamında Allah’ın emrini istemekte acele edenlerin eleştirilmesi, Ankebût 29/53. âyette geçen “Senden, azabı acele (getirmeni) istiyorlar.”²³⁴ ifadesini akla getirmektedir. Mâzi fiille birlikte gelen Allah’ın emri ifadesi ile kastedilenin “azap” olduğu düşünülürse, çevirinin “Allah’ın emri (kesinlikle) gelecektir, onu istemekte acele etmeyin!” şeklinde olması düşünülebilirdi. Veyahut “Allah’ın emri geldi gelecek!” şeklinde yapılan çeviriyle, Türkçenin imkânlarından yararlanılmış olarak hem şimdiki hem de gelecek zaman mânâsı aynı anda verilebilirdi.

4.3.1.3. Geniş Zaman İmkânı

Mânâyı derinleştirmek ve hikmeti daha anlaşılır hale getirmek maksadıyla, bazı cümleler geniş zaman kullanılarak okuyucuya aktarılmaktadır. Mehmet Okuyan da meâlinde, Allah’ın sıfatlarından, evrendeki düzen içerisindeki işleyen sistemlerden bahsederken geniş zamanlı ifadeler kullanmakta ve Allah’ın sıfatlarının sonsuzluğu ile evrensel sistemin düzenli işleyişine vurgu yapmaktadır.

Örnek: “(Allah) gökteki dağlar (gibi büyük bulutlar)dan dolu indirir de onu dilediğine (layık olana) isabet ettirir; dilediğinden de onu öteye çevirir (uzak tutar). (Bu bulutların) şimşeginin parıltısı neredeyse gözleri alır!”(Nûr 24/43)²³⁵ âyetinde evrende devam eden işleyişe dikkat çekmek için geniş zaman verildiği görülmektedir.

Örnek: “(O) beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. Beni yediren ve

²³¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 12.

²³² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1459-1460.

²³³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 642.

²³⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 964.

²³⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 851.

içirendir. Hastalandığımda bana şifa verendir. Beni öldürüp sonra diriltecek olandır.”(Şu’arâ 26/78-81)²³⁶ âyeti Allah’ın sınırsız kudretinden ve evrensel düzenin işleyişinden bahsettiği için, orijinal metinde mâzî kullanım mevcut olduğu halde âyet meâlinde geniş zamanlı ifade kullanımı tercih edilmektedir.

4.3.1.4. İstek ve Emir Şekli

Kur’ân-ı Kerîm’den bazı âyetlerin tercümesinde, lafızdan ziyâde mânâ dikkate alınarak hedef dile aktarım yapılmalıdır. Aksi takdirde, mânânın aktarımı yetersiz kalabilmekte, hatta âyetten murad edilenden bambaşka bir mânâ ortaya çıkabilmektedir.

Örnek: “İnsanlara da “Siz de toplanıyor musunuz? (toplanın!)” denmişti.”(Şu’arâ 26/39)²³⁷ âyetinde geçen هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ifadesi, lafzen “Siz de toplananlardan mısınız?” anlamına gelmektedir. Fakat âyetteki söz konusu ifade, mânâen halkın büyücüleri izlemek üzere toplanmasının istendiğini belirtmektedir. Böylelikle, cümlelerin “Toplanıyorsunuz/toplanacaksınız değil mi?”, “Toplanmanızı istiyoruz.”, “Toplansanıza!” veya “Toplanacaksanız toplanın.” gibi mânâ içeriklerine sahip olduğu söylenebilmektedir.²³⁸ Cümle, Mehmet Okuyan tarafından Türkçeye “Toplanıyor musunuz?” şeklinde çevrilmekte ve aslen mânânın bir emir barındırdığı da parantez içerisinde (Toplanın!) ifade edilmektedir.

Örnek: “...فَلَوْلَا كَانَ مِنْ...” ifadesiyle başlayan âyet(Hûd 11/116), “Bulunmalı değil miydi?”, “Bulunmalıydı ama bulunmadı.”, “Hiç değilse ...dan bulunsaydı.”, “Keşke olsaydı ama ne yazık ki olmadı.” gibi farklı şekillerde Türkçeye çevrilebilmektedir.²³⁹ Mehmet Okuyan ise bu âyete şu şekilde meâl vermektedir: “Sizden önceki nesillerden yeryüzünde (insanları) bozgunculuktan alıkoyacak değerli (bilge) kişiler bulunsaydı ya! Fakat onlardan görevlerini yapan, kurtardığımız az bir kısmı hariç (diğerleri görevlerini yapmamışlardı)...”²⁴⁰

4.3.2. Deyimler

Kur’ân i’câzının bir tezâhürü olarak mecâz yani deyimsel ifadeler, tüm edebî zenginliğiyle Kur’ân’da yer almaktadır. Bu ifadeler, âyetlerin meâl ve te’vîlinde doğru

²³⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 887.

²³⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 882.

²³⁸ İstifham çeşitleri için bkz.: Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî*, 5. Baskı, İstanbul 2015, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, s. 281-283.

²³⁹ Örnek çeviriler için bkz.: Ali Bulaç, Süleyman Ateş, Hasan Basri Çantay, Muhammed Esed, Mustafa İslamoğlu, Bayraktar Bayraklı, Yaşar Nuri Öztürk.

²⁴⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 567.

anlaşılması ve açıklanması gereken hususların başında gelmektedir.

Deyimlerin en doğru şekilde tercüme edilebilmesi için, mütercimın hedef dilin/Arapçanın söz sanatlarına vâkıf olmasının yanında, kendi anadilini/Türkçeyi iyi bilmesi ve kullanabilmesi gerekmektedir. Bunlar olmadığında mânâ aktarımı hatalı olmaktadır. Bununla birlikte, metnin lafzına bağlı kalma gayreti içinde deyimlerin lafzî tercüme yöntemiyle tercüme edilmesi de, anlamsız cümlelerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu bölümde de, deyimsele ifadeleri tespit etme, deyimlerin Türkçe karşılığını bulmada isabetli olma ve tercümede kapalı ifadelere yer verme gibi hususlarda Mehmet Okuyan'ın tercih ettiğı üslubu değerlendireceğiz.

4.3.2.1. Deyimsel İfade Tercümesinde İsaletli Karşılık Kullanımı

Türkçenin dil zenginliklerinden istifade ederek okuyucunun güncel hayatta kullandığı deyimlerle Kur'ân'daki deyimlere isabetli karşılık bulmak mümkündür. *Kur'ân Meâl-Tefsir*'deki deyimlerin Türkçeye aktarımını inceleyelim:

Örnek: “*(Başları) ellerine düşünce (pişman olup) saptıklarını görüp anladıklarında “Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa elbette kaybedenlerden olacağız!” demişlerdi.*”(A'râf 7/149)²⁴¹ âyetinde geçen سَقَطَ فِي أَيِّدِيهِمْ ifadesi, “(başı) eline düşmek” anlamına gelen bir deyimdir. İfadeden kastedilen mânâ, derin bir pişmanlıkla-yana yakıla ellerin başa vurulmasıdır. Burada lafzî tercüme tekniğini kullanan yazar, parantez içi ifadeyle tefsirî tercümeyi de meâl metnine dâhil etmektedir.

Örnek: “*O gün, bacaktan açılacak (paçaları tutuşacak, işler zorlaşacak) ve secdeye davet edileceklerdir fakat (buna) güç yetiremeyeceklerdir.*”(Kalem 68/42)²⁴² âyetinde geçen يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ ifadesi, lafzen “bacaktan açılmak” anlamına gelen bir ifadedir. Âyetten anlaşılacağı üzere bu deyim, “secdeye güç yetiremeyecek duruma düşme”yi destekleyecek bir mânâyâ sahip olmalıdır. İlk etapta Türk dilinde buna en uygun karşılık olarak “paçaları sıvamak” gelse de yazar, işlerin zorlaşacağından dolayı kapılınacak korkuya da dikkat etmek amacıyla “paçaları tutuşmak” deyimini kullanmayı uygun görmektedir.

Örnek: “*Sonra (eski) kafalarına dönmüşler de “Sen bunların konuşamadığını pekâlâ biliyorsun!” (demişlerdi).*”(Enbiyâ 21/65)²⁴³ âyetinde geçen نَكْسُوا عَلَى رُؤْسِهِمْ (kafalarına geri döndürölmek) ifadesine, “aklı başına gelmek”, “eski düşünceye geri

²⁴¹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 409.

²⁴² Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1386.

²⁴³ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 786.

dönmek” gibi mânâlar verilmektedir.²⁴⁴ Görüldüğü üzere yazar, lafzî tercümeyle parantezli ifade ekleyerek “eski kafalarına/düşüncelerine geri dönmek” mânâsı vermektedir.

Örnek: *وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ* (Yûsuf 12/84) “(Yakup)...Kederini içine gömerek üzüntüden dolayı iki gözüne ak inmişti.”²⁴⁵ âyetinde geçen “iki gözüne ak düşmek” ifadesi, “gözyaşlarına boğulmak/çok ağlamak”, “üzüntüden gözleri hiçbir şey görmemek” gibi mânâlara gelen bir deyimdir. Yazar, lafzî tercümeyle meâl verdiği deyimini tefsirî tercümesini dipnot aracılığıyla okuyucuya aktarmakta, böylelikle âyetin Hz. Yakup’un gözlerinin kör olduğu mânâsını vermediğini belirtmektedir.

Örnek: “Ona âyetlerimiz [tilavet] edildiği (okunup aktarıldığı) zaman, sanki bunları duymamış, sanki kulaklarında (s)ağırlık varmış gibi kibirlenerek yüz çevirir. Onu, elem verici bir azapla müjdele!”(Lokmân 31/7)²⁴⁶ âyetindeki “kulaklarında ağırlık olmak” ifadesi, yazar tarafından farklı bir üslupla “sağırlık” kelimesine dönüştürülerek hem lafzî hem tefsirî tercümenin aktarılması sağlanmaktadır.

Örnek: “İnkârları sebebiyle kalplerine buzağı(ya tapma sevgisi) içirilmişti (doldurulmuştu).”(Bakara 2/93)²⁴⁷ âyetinde geçen *وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمْ* (kalbe içirmek) deyimine de “kalbe sevgisini doldurmak” şeklinde meâl verilmektedir.

Örnek: “(Süleyman) kuşları denetlemiş ve “Neden Hüdhdü’ü göremiyorum? Yoksa kayıplardan mı oldu?”(Neml 27/20)²⁴⁸ âyetindeki *أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ* ifadesine “kayıplardan olmak” yerine “kayıplara karışmak” deyimini de kullanılabiliirdi.

Örnek: “Elini boynuna kilitleme; onu büsbütün de açma! Sonra kınanmış, (kaybettiklerinin) hasret(ini) çekmiş olarak oturur kalırsın.”(İsrâ 17/29) âyetinde, Arapça’da cimri olmak ve savurgan olmak anlamında kullanılan “elini boynuna bağlamak” ve “elini büsbütün açmak” deyimlerinin lafzen aktarımıyla yetinilmekte ve “Elini büsbütün açma” emrinin, “elde avuçta olanları amaçsızca verme” anlamına geldiğini belirten bir dipnot eklenmiştir.²⁴⁹ Burada da altı çizili ifade, “eli sıkı olma” deyimleriyle de karşılanabiliirdi.

Örnek: “Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.”(Sâffât 37/65) âyetinde, Cehennem ağacı olan zakkumun, tomurcuklarının şeytanların başlarına benzediği

²⁴⁴ Örnek çeviriler için bkz.: Muhammed Esed, Mahmud Özdemir.

²⁴⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 591.

²⁴⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 986.

²⁴⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 34.

²⁴⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 908.

²⁴⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 682, 4. dipnot.

anlatılmaktadır. Yazar, âyet dipnotunda “şeytanın başına benzemek” ifadesinin “çirkin olmak” anlamında bir deyim olduğunu ifade etmektedir.²⁵⁰

Görüldüğü üzere yazar, lafzî tercüme tekniğini deyimisel ifadelerin çevirisinde de kullanma gayreti içerisinde olmaktadır. Tefsirî tercümenin kişisel yorum barındırdığı, kişisel yorumun da hata barındırabileceği düşüncesine binaen yazar, bu yorumların orijinal metne dâhil olmadığını parantez ve dipnot kullanarak belirtmekte ve böylelikle okuyucunun iki farklı çeviriyi de görmesini sağlamaktadır.

4.3.2.2. Muğlak ve Müphem İfadelere Yer Verilmesi

Tercüme yapılırken, yanlış anlamaya sebebiyet verecek ifadelerden mümkün mertebe uzak durmak gerekmektedir. Bunun için kapalı, anlaşılması zor ifadelerden uzak, açık ve anlaşılır bir dil kullanmak daha uygun olmaktadır.

Örnek: “(Münafıklardan:) ‘O (Peygamber, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır.’” diyerek Peygamber’i incitenler de vardır. De ki: ‘O, sizin için bir hayır kulağıdır...’”(Tevbe 9/61) âyetinde geçen kulak ifadesi bir deyimdir. Mehmet Okuyan ifadeye, “her söylenene inanan” değil, “her söyleneni dinleyen” mânâsı vermektedir. “Hayır kulağı” olmasını ise âyet dipnotunda, -âyetin devamında denildiği gibi- “Yüce Allah’a iman etmesi, müminlere ve onların sözlerine inanıp güvenmesi ve iman edenler için de bir rahmet vesilesi olması” olarak tanımlamaktadır.²⁵¹

Örnek: “Her insanın uçup (gittiğini sandığı davranışlar)ını boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, (önünde) açılmış bir kitap (amel defteri) çıkartacağız.”(İsrâ 17/13) âyetinde geçen وَكُلُّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ (Biz her insanın kuşunu boynuna bağladık) ifadesi tüm sorumluluğun insanın kendisine ait olduğunu belirten bir deyimdir. Türkçede de “günahı boynuna” şeklinde benzer bir kullanım da bulunmaktadır. Yazar, orijinal metinde geçen “kuş” ifadesini “kuş gibi uçup gittiğini/kaybolduğunu sandığı tüm davranışlar” şeklinde karşılamakta ve buna sebep olarak da inkârcı Arapların yaptıkları davranışların bir kuş gibi uçup gideceğine inanarak hesap gününü reddediyor olmalarını göstermektedir.²⁵²

Örnek: “Kim Allah’ın, dünya ve ahirette kendisine asla yardım etmeyeceğini sanıyorsa, artık göğe doğru bir bebeğe uzansın; sonra da (diğer şeylerle ilişkisini) kessin! Baksın ki bu önlemi kendisini öfkeliendiren şeyin kökünü nasıl da

²⁵⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1074, 3. dipnot.

²⁵¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 478, 1. dipnot.

²⁵² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 679.

kazıyacak!”(Hacc 22/15)²⁵³ âyetinin genel olarak, “iman edip iyi işler yapanlara Allah’ın yardım etmeyeceğini sananların, ne yaparsa yapsın yardımı engelleyemeyeceği” mânâsını taşıdığı ve “göğe bir sebeple/yolla/iple uzansın (فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ)” denilerek gerçekleştirilemeyeceği bilinen bir istekle muhatabı aciz bıraktığı söylenebilmektedir.²⁵⁴ Âyetin meâlindeki “göğe bir sebebe uzanmak”, “diğer şeylerle ilişik kesmek(لَيَقْطَعُ)” ifadelerinden yazarın neyi kastettiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Ayrıca, âyetin sonunda “kökünü kazımak” deyiminin kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu ifade âyette هَلْ يَذْهَبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ (Planı/hilesi, öfkelenildiği şeyi yok edebilecek mi?) şeklinde geçmektedir. “Öfkелendiren şey” Allah’ın dünya ve ahirete müdahalesi midir, “Kökünü kazıyacak” ifadesi, müdahalenin devam edeceğini bildiren bir kinâye mi barındırıyor, yeterince anlaşılamamaktadır.

Mehmet Okuyan’ın deyimsele ifadeleri Türkçeye aktarırken kullandığı “tefsiri tercümeyle lafzî tercüme içerisine dâhil etme” çabasının, genel itibariyle başarılı olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

4.3.3. Kasem Üslûbu

Yemin üslûbu, Arapçada bir sözü veya iddiayı kuvvetlendirmek için yaygın olarak kullanılan bir üslûptır. Kur’ân’da ve bilhassa Mekkî sûrelerde yemin, vahyin doğruluğu ve ahiretin gerçekliği konusunda şüpheyi kaldırmak, yemin edilen varlıklar üzerine tefekkür etmeye teşvikte bulunmak gibi sebeplerle kullanılmaktadır.²⁵⁵ Ayrıca, Kur’ân’da yeminin öneminden de bahseden birçok âyet bulunmaktadır.²⁵⁶

Kasem üslûbunun Türkçeye aktarılmasında Mehmet Okuyan’ın kullandığı metodu inceleyelim:

Mekkî sûrelerin başında “3” harfî ile sıralı olarak gelip yemin edilen şeylerin birbiriyle bağlantılarının bulunduğunu belirten Mehmet Okuyan, tespit ettiği bağlantıları dipnot aracılığıyla eserine dâhil etmektedir. Örneğin: “*Yemin olsun: Tûr’a, Yayılmış ince deriye satır satır yazılmış Kitaba, ziyaret edilen Ev’e (Kâbe’ye), yükseltilmiş tavana (göğe), kaynatılmış denize ki Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.*”(Tûr 52/1-7) âyetindeki ilk yemini Hz. Musa’yla, ikinci ve üçüncü yemini Hz. Muhammed’le, dördüncü yemini vahyin geldiği yüce makamla, beşinci

²⁵³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 801.

²⁵⁴ Bu cümle tamamen kişisel kanaatimizdir.

²⁵⁵ Mehmet Çalışkan, Kur’ân-ı Kerim’in Yemin Üslûbu. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(15), 2019, s. 85-112.

²⁵⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Münâfikûn 63/2, Mücadele 58/16, Kalem 68/10-13, Nûr 24/53, Bakara 2/225.

yemini ise Hz. Musa'nın aktardıklarına itibar etmeyen Firavun'un boğulduğu deniz ile veya Hz. Nuh ve Hz. Yunus ile ilişkilendirerek dört peygamberin gündeme getirildiğini söylemektedir.²⁵⁷

Zâriyât sûresinde üzerine yemin edilen (51/1-4) “esip savuranlar, ağır yükü taşıyanlar, kolayca süzülenler ve işi ayıranlar”ın, vahyin nitelikleri olduğu söylemektedir.²⁵⁸ Benzer şekilde, Mürselât sûresinde yemin edilen (77/1-6) “birbiri ardınca gönderilen, esip savuranlar, yaydıkça yayanlar, ayırdıkça ayıranlar ve özür veya uyarı için öğüt bırakanlar”ın da ortak noktasının vahiy olduğunu belirtmektedir.²⁵⁹

Fecr sûresinde yemin edilen (89/1-4) “tan vakti, on gece, çift ve tek, geçmekte olan gece” üzerine yazarın kurmuş olduğu anlam ilişkisi; vahyin, Ramazan'ın son on gecesinde bulunan Kadir Gecesi'nin sabahında, tek olan Yüce Allah tarafından çift yaratılan bütün yaratıklarla buluşturulması sonucunda hem somut hem de soyut olarak aydınlanmanın yaşanmış olmasıdır.²⁶⁰

Tîn sûresinde yemin edilen (95/1-3) “Tîn, Zeytûn, Sîna dağı ve güvenli şehir”in, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Muhammed'in vahiy aldığı şehirler olduğunu belirtmektedir.²⁶¹

Âdiyât sûresinde yemin edilen (100/1-3) “soluk soluğa koşanlar, kıvılcım(öfke) saçanlar ve sabah vakti baskın yapanlar” ile hayırsız icraatlarda bulunan nankör insanın kastedildiğini söylemektedir.²⁶² Bu şekilde verilen meâlle, olumsuz insan özelliğine neden yemin edildiği konusu ise muallakta kalmaktadır.

“و” harfi ile yapılan yeminlerin dışında; bazı âyetlerde²⁶³ تَاللّٰهِ (tellâhi) ifadesiyle, bazı âyetlerde²⁶⁴ ise لَا أُقْسِمُ (le uksimu) ifadesiyle yemin edilmektedir. Ayrıca yazar, لَا أُقْسِمُ ifadesinin, “yemin ederim ki”, “kesinlikle yemin ederim ki”, “(iş o kadar açık ki)yemin bile etmem” veya “Hayır, iş sizin sandığınız gibi değil, yemin ederim ki” şeklinde tercüme ihtimallerinin olduğunu da belirtmektedir.²⁶⁵ Bu yemin ifadesinin yer

²⁵⁷ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1265-1266, 3. dipnot.

²⁵⁸ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1257, 1. dipnot.

²⁵⁹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1434, 1. dipnot.

²⁶⁰ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1489, 1. dipnot.

²⁶¹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1509-1510, 1. dipnot.

²⁶² Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1521, 1. dipnot.

²⁶³ Tellâhi şeklinde yemin edilen 9 âyet için bkz.: Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Yûsuf 12/73, 85, 91, 95; Nahl 16/56, 63; Enbiyâ 21/57; Şu'arâ 26/97; Sâffât 37/56.

²⁶⁴ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Vâkı'a 56/75, Hâkka 69/38, Me'âric 70/40, Kıyâmet 75/1 ve 2, Tekvîr 81/15, İnşikâk 84/16, Beled 90/1.

²⁶⁵ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Vâkı'a 56/75, 3. dipnot, s. 1305.

aldığı Tekvîr 81/15-16. âyetlerde yemin edilen “kaybolanlar ve akıp gizlenenler”in; sûrenin ilk âyetinde geçen (81/1-6) “güneşin dürülmesi, yıldızların dökülmesi, dağların yürütülmesi, on aylık gebe develerin bırakılması, yabani hayvanların bir araya toplanması, denizlerin kaynatılması”ndan hareketle, evren sisteminin uzay içerisinde zamanla aldığı şeklin tarif edildiği belirtilmektedir. Böylelikle kaybolanlar, yıldız; akıp gizlenenler ise, yörüngelerinde akan gezegenlerdir, denilmektedir.²⁶⁶

Yukarıda sözü edilen yemin ifadelerine ek olarak, Zuhurf 43/88. âyette geçen وَقِيلَ ifadesinin de mecrûr (kesra) okunmasının yemin mânâsı barındırdığını söyleyen yazar, âyetteki يَا رَبِّ وَقِيلَ ifadesine “(Peygamber’in:) “Ey Rabbim!” demesine yemin olsun ki...” şeklinde meâl vermektedir.²⁶⁷ Ayrıca, huruf-u mukatta’a denilen kesik kesik okunan harflerin de her birinin yemin unsuru olabileceğini eklemektedir.²⁶⁸

4.4. Kur’ân Meâl-Tefsir’de Kur’ân İlimlerinden Faydalanılması

Lafzının beyanının yanında mânâsı da Hz. Peygamber tarafından açıklanan²⁶⁹ âyetler; Hz. Muhammed’den bizzat ders alan, hadiseleri izleyen ve sebep-i nüzûle vakıf olan Sahâbe’nin te’vîliyle tercüme edilmiştir. Böylelikle Peygamber döneminden itibaren Kur’ân âyetlerinin tüm insanlığa duyurulması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Sahâbe, âyetleri te’vîl ve tefsîri üzerine fikir beyan edecekleri zaman öncelikle Kur’ân’ın kendisine, sonra da Hz. Muhammed’in mânâyâ ilişkin açıklamalarına bakıyor; hakkında nass olan konular üzerinde konuşmaktan kaçınıyor, yorum gerektiren âyetlerin açıklanmasında başvurdukları re’y ve içtihadla çoğunlukla âyetlerin sebep-i nüzûllerini tartışıyorlardı. Sahâbe döneminin ardından İslâm toplumunda, âyetlerle ilgili rivâyetlerde farklı isnad çeşitlerinin anılması, dil ilimlerinde gelişme kat edilmesi, İsrailiyât’ın artması, âlimler arası çeşitli fikrî tartışmaların nakledilmesi gibi sebeplerin yanında zamanın doğal olarak meydana getirdiği toplumsal gelişim, değişim ve ihtiyaçlardan kaynaklı olarak Kur’ân’daki kelime ve ibarelerinin mânâları üzerine ihtilaflı rivâyet ve görüşler ortaya çıkmıştır.²⁷⁰ Böylelikle, bu farklı görüş ve düşüncelerden tercihen ön plana çıkarılanların meâl yazarlarınca farklılık göstermesi, Kur’ân çevirileri arasında gözle görülür bir mânâ

²⁶⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1461, 1. dipnot.

²⁶⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1190, 2. dipnot.

²⁶⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, Bakara 2/1, 1. dipnot, s. 5.

²⁶⁹ Nahl, 16/44.

²⁷⁰ Abdülhamit Bırışık, “Tefsîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul 2011, s. 281-290.

farkını ortaya çıkmıştır.

Meâl yazımında farklı tercüme teknikleri kullanımının mânâ takdirinde farklılığa yol açtığından daha önce örneklerle bahsetmiştik. Bunun yanında, bilhassa birden fazla mânâyâ karşılık gelen ifadelerin mânâ takdiri ve tercihine, yazarın kıraat, sebep-i nüzûl, nesh, müteşâbih gibi Kur’ân ilimlerine bakışı oldukça etkili olmaktadır. Bu nedenle bu bölümde yazarın Kur’ân ilimlerine ve mânâ vermede dikkate aldığı ölçütlere değinmeye çalışacağız.

4.4.1. Kıraat

Kelime olarak, “okumak”, “tilâvet etmek”, “telaffuz etmek” anlamlarına gelen kırâat; en kapsamlı şekilde İbnü’l Cezerî tarafından “Kur’ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nisbet etmek sûretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilim” olarak tanımlanmaktadır.²⁷¹ Kırâat ilminin ana konularından olan ve okuyuşta kolaylık sağlamayı amaçlayan “yedi harf(en fasih Arap kabile lehçeleri)”²⁷² için bizzat Hz. Peygamber tarafından ruhsat verildiğiyle ilgili hadisler de kırâat farklılıklarının önemli dayanağı olmaktadır. Hz. Peygamber’in vefâtı sonrası bu kırâat farklılıkları (yani bazı kelimelerdeki fonetik ve telaffuz farklılıkları) hakkında çıkan ihtilaflar, Hz. Osman döneminde Kur’ân’ın Kureyş lehçesi üzerine yazımı üzerine son bulsa da; Kur’ân’a hareke ve nokta konulması ihtiyacının ortaya çıkmasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Özellikle Osman mushafının gönderildiği şehirlerde, hicrî 3. yüzyıla kadar yürütülen kırâat çalışmalarında öne çıkan bazı kırâat âlimlerinin öğretileri; zamanla, İslâm sınırlarının ulaştığı bölgelere kadar yayılmış ve ciddi taraftarlar bularak kırâat ekollerini oluşturmuştur.²⁷³ Bu kırâat imamı arasında, Kur’ân’daki kelimelerin telaffuzu ve cümlelerdeki gramer konusunda bazı ihtilâflar bulunmaktadır. Âyetlere mânâ zenginliği kazandırdığı düşünülen bu ihtilâfların *Kur’ân Meâl-Tefsîr*’deki yorum faaliyetine etkisini inceleyelim:

Eserde, gramer ve telaffuz üzerine verilen farklı mânâların da çoğunlukla aynı üslupla parantez ve dipnot aracılığıyla belirtildiği görülmektedir. Örneğin, Hûd 11/41. âyette geçen “مَجْرِيهَا” ifadesindeki “ر” harfini Hamza, Kisai, Halef ve Hafs fetha ve

²⁷¹ Abdülhamit Birişik, “Kıraat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, TDV Yayınları, İstanbul 2002, s. 426-433.

²⁷² İsmail Durmuş, Arap Dili ve Lehçeleri Açısından Kıraatlar. S. Ş. vd. (Dü.), *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmi ve Problemleri)*. 37, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İstanbul 13-14 Ekim 2001, s. 437-450.

²⁷³ Birişik, “Kıraat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, TDV Yayınları, İstanbul 2002, s. 426-433.

imâle ile okumuşlar ve bu okuyuşun geminin suda dalgalı hareketi sebebiyle “ي” harfine meylettirilerek okunduğunu belirtmişlerdir.²⁷⁴ Okuyan da kelimeye “yüzüp gitmesi...” meâlini vermesinin ardından âyet dipnotunda, bu şekilde telaffuzun geminin yavaşça hareket ettiğini kasteden bir seslendirmeyi hissettirdiğini bildirmektedir.²⁷⁵

Kırâat farklılıkları bazen, hakkında icmâ olan şer’i bir hükmü açıklamaktadır. Örneğin; Nisâ 4/12. âyette geçen “وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ” ifadesi Sa’d b. Vakkas’tan şaz olarak rivâyet edilen bir kırâat tarafından “aynı anneden doğan kardeşler” anlamına gelecek şekilde “من ام” ziyâdesiyle okunmuş ve âlimler, bu okuyuşun âyetin anlamına açıklık kazandırdığı konusunda ittifak etmişlerdir.²⁷⁶ Okuyan, bu şaz rivâyeti dikkate almadan âyete tam tersi bir parantez açarak “...(başka bir anneden) bir erkek kardeşi ve kız kardeşi varsa...” şeklinde tercüme etmektedir.²⁷⁷

Kırâatler bazen farklı hükümlerin ortaya çıkmasına sebep olabilir. Örneğin, Mâide 5/6. âyette geçen وَأَرْجُلَكُمْ ifadesi için mensup ve mecrur olarak iki kırâat rivâyet edilmiştir. Hicaz kurrâsının geneli bu âyeti إِلَى الْكُعْبَيْنِ وَأَرْجُلَكُمْ yani “ayakların yıkanması” mânâsına gelecek şekilde mensub olarak okumuşlardır ki Hz. Ali (ö.661), Hz. Ömer (ö.644), İkrîme (ö.723) ve Mücahid (ö.721) de bu görüştedirler. Bir kısım Hicaz ve Irak kurrâları ise, “ercul” kelimesini mecrur okumuşlar ve böylelikle abdestte ayakların yıkanmasının değil mesh edilmesinin emredildiğini ileri sürmüşlerdir. Taberî, abdestte ayakların su ile meshinin farz olduğunu kabul etse de, Hz. Peygamber’in tatbikinden dolayı “ayakları mesih”ten kastın ovarak yıkamak olduğunu söyleyerek iki kırâati de doğrulamıştır.²⁷⁸ Okuyan ise mecrur okuyuşu dikkate alarak âyete, “Ey iman edenler! *Salâta* (namaza) kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi (kollarınızı) yıkayın; başlarınızı ve aşık kemiklerine kadar ayaklarınızı mesh edin!” şeklinde meâl vermiştir.²⁷⁹

Bazen farklı kırâat vecihleri fikhî meselelerde âyetin anlamını zenginleştirir. Örneğin, أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى (Bakara, 2/282.) âyeti farklı şekillerde

²⁷⁴ Ömer Özbek, “Kıraat Farklılıklarının Anlama Etkisi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39/2, 2015, s. 168.

²⁷⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 548, 1. dipnot.

²⁷⁶ Hacı Önen, *Kıraatlerin Fıkhi Hükümlere Etkisi*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15/2, 2013, s. 10-11.

²⁷⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 191.

²⁷⁸ Önen, *Kıraatlerin Fıkhi Hükümlere Etkisi*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15/2, 2013, s. 13-14.

²⁷⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 258.

okunmaktadır. Bütün Hicaz ve Medine halkı ile Irak halkından bir kısmı, “fetüzekkira” şeklinde okuyarak âyete “*Şayet şahitlik edecek iki erkek bulunmazsa, bir erkek ile iki de kadın şahitlik etsin.*” mânâsını vermişlerdir (Taberî de bu kırâati tercih etmiştir). Bir başka kırâatte de “fetüzkira” şeklinde okunarak “*iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşit olduğu*” mânâsı verilmiştir. Bazı âlimler de âyette geçen “en” edatını şart edatı olarak okumuş ve âyete “*Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendisine güvendiğiniz bir erkek ve iki kadın şahit tutun. Eğer kadınlardan biri unutacak olursa diğeri ona hatırlatsın.*” şeklinde mânâ vermiştir.²⁸⁰ Okuyan, üçüncü okuyuş şeklini dikkate alarak âyet dipnotuna şöyle bir açıklama eklemiştir.²⁸¹

Bu ifadeden hareketle “iki kadının bir erkeğe denk olduğu” sonucuna varılamaz. Aksine, alışverişle ilgili konularda şahitlik edebilecek bir erkek ile meşguliyeti ve konuya dair yeterince bilgi ve tecrübesi olmaması nedeniyle şaşırma ihtimaline karşı iki kadının şahitliğinden söz edilmektedir. Birinin şaşırması durumunda diğerrinin hatırlatması ile zaten birebir eşitlik durumu sağlanmaktadır. Ayetteki “şaşırmaya ve hatırlatma” gerekçesine göre, birinci kadın şaşırmasa zaten ikinci kadının şahitliğine gerek kalmamaktadır. Şahitlik esnasında konu özellikli olduğu ve bir kısım detaylar içerebileceği için, ticaretle çok yakından içli dışlı olmamaları nedeniyle kadınların unutulma ihtimali yüksektir. İşte böyle bir durumda kadınların birisi unutursa diğerrinin ona hatırlatması devreye girecektir ki zaten konu hatırlatan kadın üzerinden yürüyeceği için şahitlikte ikiye bir oranı değil, bire bir denkliği söz konusu edilmekte, çok fazla istismar edilen bu konu kendi içerisinde çözüme kavuşturulmuş olmaktadır. Yeniden vurgulayalım ki eğer bir kadın şahitlik konusunda şaşırmasa bir erkeğe karşı bir kadın söz konusudur. Eğer biri şaşırırsa diğeri devreye gireceği için şaşırma devreden çıkacaktır ki bu durumda da geriye bir erkek ve bir kadın şahit kalmaktadır. Bu ayetin mesajı Nûr 24:6-9. ayetlerle birlikte okunmalıdır ki bu ayetlerde şahitliğin eşitliğinden, hatta kadının şahitliğinin erkeğinkine göre daha etkin oluşundan söz edilmekte olduğu görülmüş olsun. Şahitlikle ilgili diğerr Kur’an ayetlerinde de bir ayrım görülmemektedir. Rüşd (olgunluk) çağına erişen yetimlerin mallarını kendilerine iade ederken şahitlik (Nisâ 4:6); adalet için şahitlik (Nisâ 4:135); vasiyette şahitlik (Mâide 5:106-108); fuhşa şahitlik (Nisâ 4:15); zina iftirası (Nûr 24:6-9); boşanmada şahitlik (Talâk 65:2) ve nikah şahitliği (Tirmizî, Nikâh, 15; Buhârî, Şehâdât, 8) gibi konularda kadın erkek ayrımına gidilmemiştir.²⁸²

Bu duruma bir başka örnek de, Hadîd 57/18. âyettir. Âyette geçen **الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ** ifâdesi okunuşuna göre “*doğrulayan erkekler ve kadınlar*” mânâsına gelmektedir. Yazar âyete “*(Gerçeği) doğrulayan erkekler ve kadınlara...*” şeklinde meâl vermiş ve tefa’ul bâbıyla yani “*el-mütesaddikîne ve el-mütesaddikâti*” şeklindeki okunuşu dikkate alarak âyeti “*Sadaka veren erkekler ve kadınlar...*” olarak

²⁸⁰ Önen, *Kıraatlerin Fıkhi Hükümlere Etkisi*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15/2, 2013, s. 13-14.

²⁸¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 115-116, 2.dipnot.

²⁸² Âyet dipnotu 8.baskıda “söz edilmektedir.” ifadesiyle bitirilmiş olup daha sonraki baskılarda cümledeki bozukluk “söz edilmekte olduğu görülmüş olsun.” şeklinde değiştirilerek düzeltilmiştir. Biz düzeltilmiş hâlini kullanmayı uygun gördük.

yorumlayanların da olduğunu bildirmiştir.²⁸³

Netice itibariyle kırâatler, Kur'ân lafzının okunuş şeklini, telaffuzunu ilgilendirdiği gibi, bazen belli ölçüde mânâsına da etki etmektedir. Kur'ân'ın mânâsına etki eden kırâat farklılıklarının âyetlere anlam zenginliği kattığı belirtilse de, bilhassa fikhî hükümleri barındıran âyetlerde farklı ölçütler dikkate alınarak ihtimaller arasından mânâ tercihinde bulunulmakta ve meâl eserlerine yansıtılmaktadır. Okuyan'ın ise, mânâ tercihinde bulunurken belli bir kırâati temel almadığı, Kur'ân'ın genel çerçevesine en uygun mânâyı veren kırâati tercih ettiği söylenebilmektedir.

4.4.2. Sebeb-i Nüzûl

Sebeb-i nüzûl, Hz. Muhammed'in risâlet döneminde gerçekleşen ve Kur'ân'ın bir veya birkaç âyetinin inmesine sebep olan olay veya durum için kullanılmakta olup, Tefsîr ilminin bir dalı olarak âyet veya sûrelerin iniş sebeplerini araştırıp incelemektedir.²⁸⁴

Kur'ân-ı Kerîm'in tüm âyetleri özel bir sebebe bağlı olarak inmemiştir. Âlimler, âyetlerin nüzulüne sebep olarak nakledilen rivâyetlerin sıhhat derecesini araştırmış ve ilgili âyet veya sûrenin muhtevası ile münasebetini incelenmişler ve yalnızca 500 kadar âyetin özel iniş sebebinin bulunduğunu tesbit etmişlerdir. Buna göre de, âyetlerin büyük bir kısmının genellikle insanları muhtaç oldukları hususlar hakkında bilgilendirmek, eğitmek veya uyarmak maksadıyla vahyedildiğini ileri sürmüşlerdir.²⁸⁵

Bir sebebe binâen nâzil olduğu bilinen bir âyetin lafzının umum ifade etmesi halinde bu âyetin hükmünün umumi mi, hususi mi olduğu konusu âlimleri arasında tartışma konusu yapılmıştır. Büyük çoğunluk, sebepten ziyâde lafzın ifade ettiği umumi mânâyı itibar edilmesi gerektiğini, dolayısıyla âyetin hükmünün de özel sebeple sınırlı olmayıp umumi sayılması gerektiğini ifade etmiştir. Bazı âlimler de bu âyetlerin tam tersi tahsis ifade ettiğini, bu sebeple âyet hangi olay hakkında nâzil olmuşsa hükmünün de onunla sınırlı olduğunu, benzer durumlara uygulanmasının ancak kıyas ile mümkün olabileceğini ileri sürmüşlerse de bu görüşe itibar

²⁸³ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsîr: Geniş Açıklamalı*, s. 1315, 1. dipnot.

²⁸⁴ Muhsin Demirci, "Esbâb-ı Nüzûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 360-362.

²⁸⁵ Demirci, "Esbâb-ı Nüzûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 360-362.

edilmemiştir.²⁸⁶ Çünkü sebep-i nüzul, âyetlerin belli bir tarihe hapsolarak mânâsının daralması ve güncel meselelere Kur’ân perspektifinden bir çözüm bulma yolunu tıkaması gibi problemleri ortaya çıkarması için değil; âyetlerin ilâhî maksada uygun şekilde yorumlanması, fikhî hükümlerin çıkarılması, hikmetinin kavranması, mübhemâtın ve âyetler arasındaki münâsebetin kavranabilmesi için bilinmesi gerekli olan bir ilimdir. Mehmet Okuyan da bu görüşü desteklemekte ve sebep-i nüzul konusunu bu bakış açısıyla *Kur’ân Meâl Tefsîr*’de işlemektedir.

Özellikle belirtmek gerekir ki, meâl-tefsir özelliği taşıyan bu eserin ilk baskısında dipnotlar -orijinal Mushaf sayfa sayısını aşmamak koşuluyla- oldukça kısa tutulmakta ve sebebi-i nüzulden uzun uzadıya bahsedilmemektedir. Geniş açıklamalı meâlde de bu durumun korunduğunu görmekteyiz. O halde meâlin, âyetleri belli bir olaya/tarihe hapsedmekten uzak, âyetlerin meâlinin, mânâyı destekleyen-âyetin anlaşılmasını kolaylaştıran bazı rivâyetlerle desteklendiğini söyleyebiliriz. Örneğin, **فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ** (Necm 53/32) âyetine “(Bu nedenle) kendinizi temize çıkarmayın!” meâli verilmiş ve dipnotunda bu âyetin nüzul sebebi olarak şöyle bir olayın nakledildiğini bildirmektedir²⁸⁷:

Ümmü’l-‘Alâ adlı kişi muttakî birisinin cenazesine yönelerek, “Ey Ebû Sâib, senin adına şahidim ki Allah sana ikram edecektir” deyince, Hz. Muhammed ona şöyle demiştir: “Allah’ın ona ikram edeceğini sen nerden biliyorsun ki! Allah’a yemin olsun ki Allah’ın peygamberi olduğum halde, yarın bana ne yapılacağını ben bile bilmiyorum” (Buhârî, Cenâiz, 3).

Bir başka örnek de, Abese 80/1-2. âyetlerde geçen “*Görme engelli biri ona geldi diye yüzünü ekşitti ve arkasını döndü.*” ifadesinde sözü edilen şahsın yüksek ihtimalle Mekke’nin ileri gelenlerinden biri olabileceğinin ve Velîd bin Muğîra’nın bu tanıma uygun olduğunun belirtilmekle yetinilmesidir. Ayrıca yazar buradaki hitâbın Hz. Muhammed’e yönelik olduğunu belirten Hz. Âişe’den nakledilen sebep-i nüzûl rivâyetini de dikkate almamış²⁸⁸ ve Hz. Muhammed’e olan hitâbın (ve eleştirinin) üçüncü âyetten sonra başladığını bildirmiştir.²⁸⁹

Bir başka örnek, “*Allah’ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında*

²⁸⁶ Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 360-362.

²⁸⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1278, 5. dipnot.

²⁸⁸ Tirmizî, senedi yönünden bu hadisin “garîb” olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hz. Âişe’den olmaksızın başka bir rivâyete de yer vermektedir. Ek olarak, Kütüb-i Sitte’den Tirmizî dışında bu rivâyeti nakleden muhaddis de bulunmamaktadır.

²⁸⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1451, 1. dipnot.

hükmedesin diye sana Kitabı (Kur'an'ı) bir amaç ile indirdik; hainlerden taraf olma!’” (Nisâ 4/105)²⁹⁰ âyetidir. Âyet dipnotunda, وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ifadesinin, müfessirlerin çoğuna göre Tu'me bin Ubeyrık için indirildiği bildirilmektedir. Rivâyete göre durum şöyle gerçekleşir: Tu'me bir zırh çalar ve zırh kendisinden istendiğinde bu hırsızlık suçunu Yahudilerden birinin üzerine atar. Yahudi kavmi ile münafık Tu'me arasındaki dava kızışınca, Tu'me'nin akrabaları Hz. Muhammed'e gider ve Hz. Muhammed'in davada hırsızın o Yahudi kimse olduğu konusunda hüküm vermesini isterler. Hz. Muhammed'in onların sözlerine güvenmesi üzerine bu âyet nâzil olur. Böylelikle âyette, adalet söz konusu olduğunda din, dil, ırk, akraba, hatır ve gönül vb. bir tarafa bırakılarak doğru hüküm vermenin gerekliliğinin vurgulandığına dikkat çekilmektedir.²⁹¹

Bir başka örnek de, Tevbe 9/38-40. âyetlerdir. 40.âyetinde geçen إِلَّا تَنْصُرُوهُ ifadesine, “Siz ona (Tebük'te) yardım etmezseniz...” meâli verilmekte ve dipnota söz konusu âyetlerin -rivâyet belirtmeksizin- büyük oranda Tebük gazvesiyle ilişkili olduğu ve Tebük gazvesinin bir saldırı olmayıp hristiyanların müslümanlara saldırı hazırlığına karşılık düzenlendiğinin tarihi bir gerçeklik olduğuna bir kanıt teşkil ettiği ifade edilmektedir.²⁹²

Görüldüğü üzere yazar, eserde sebep-i nüzul ile ilgili çok az rivâyet kullanmaktadır. Kullandığı bu rivâyetlerin çoğunu özet halinde, bir kısmını da hiç rivâyet ve kaynak belirtmeksizin yalnızca sonuç cümlesiyle esere dâhil ediyor olsa da, âyetlerin genel ve evrensel mesajlarını ön plana çıkarmaya çalıştığını söyleyebiliriz.²⁹³

4.4.3. Nesh

Nesh; sözlükte “yok etmek”, “ortadan kaldırmak”, “gidermek”, “değiştirmek”, “tebdil”, “tahvil”, “nakletmek” gibi mânâlara sahipken, terim olarak da “şer' i bir hükmün, yine şer'i bir delille ortadan kaldırılması” anlamına gelmektedir.²⁹⁴ Daha genel bir ifadeyle; “önce gelmiş bir âyetin hükmünün, ondan sonra gelen başka bir âyetin hükmü ile değiştirilmesi veya tamamen yürürlükten kaldırılması”dır. Ortadan

²⁹⁰ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 228.

²⁹¹ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 228, 3. dipnot.

²⁹² Kendi cümlelerimizle açıkladığımız ve eserde sayfa 192'nin 3. dipnotuna denk düşen söz konusu ifadenin aslının anlatım bozukluğu içerdiğini söyleyebiliriz.

²⁹³ Rivâyetlerin uzun ve ek açıklamalı hâli, eserin geniş açıklamalı versiyonunda bulunmaktadır. Bkz.: Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, 2 Baskı, İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2022.

²⁹⁴ Zeki Duman, Kur'an-ı Kerim'de Nesh ve Neshe Delil Gösterilen ve Mensuh Addedilen Âyetlerin Mânâ Yönünden Yeniden Gözden Geçirilip Değerlendirilmesi. *Bilimname*, XVII, 2009/2, s. 9-50.

kaldırılan, geçersiz kılınan hükme *mensuh*, mensuhu ortadan kaldırıp yenilenmiş hükme ise *nasih* denilmektedir.²⁹⁵

Neshin varlığına delil olarak hem Kur'ân'dan hem Sünnetten örnekler kaynak olarak gösterilmiştir. Başlarda, eski inanç ve uygulamaların bir anda terkedilmesinin mümkün olmaması yönüyle alıştırma mahiyetinde âyetlerin tedricî olarak indirildikten sonra neshedilmesinin doğal bir durum olduğunu kabul eden âlimler, yalnızca Kur'ân'ın Kur'ân'ı ve sünnetin de sünneti neshedebileceğini söylemişlerdir. Bunun yanında, Kur'ân'ın sünneti neshedebileceğini de belirtenler olmuş ve buna da kıblenin Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye çevrilmesini ve aşure orucunun ramazan orucu ile kaldırılmasını örnek olarak göstermişlerdir. 9.yüzyılın sonlarında, Mutezile âlimi Ebu Müslim el-İsfahânî; neshi kabul edenlerin delil olarak gösterdiği Nahl 16/101, Râd 13/39 ve Bakara 2/106 âyetlerinin, daha önceki şeriatlar üzerine yapılan bir neshi kastettiğini ileri sürmüş ve neshi kabul etmenin hem Allah'ın ilminde değişiklik meydana gelebileceği anlamını taşıdığını hem de Kur'ân'daki hükümlerin devre dışı bırakılmasına neden olabileceğini söylemiştir.²⁹⁶ Bunun sonucunda neshin varlığı tartışmaları ortaya çıkmıştır. Neshi, kimileri tarihsel değişimin bir parçası olarak görmüş; kimileri Hz. Peygamber'in çelişkili konuştuğu veya vahyin çelişki barındırdığı şeklinde yorumlayarak İslâm dinini karalama çalışması olarak görmüş; kimileri, Allah'ın sözünden vazgeçmesinin O'nun mükemmeliyetine ve Kur'ân'ın evrensel bütünlüğüne aykırı olacağı şeklinde yorumlamış; kimileri de *beda*²⁹⁷ ve *tahsis*²⁹⁸le bağdaştırarak açıklamıştır. Nesih hakkındaki son tartışmalar, âyetler neshedilmiş sayılmadan tarihi bir yolla anlaşılabilir mi, sorusunu gündeme getirmiştir.

Tarihselci yaklaşımı savunanlara göre, âyetlerin nüzûl sebepleri araştırılmalı, hangi olay üzerine niçin indiği tespit edilip âyetlerden evrensel ilkeler çıkarılarak günümüze uyarlanmalı ve çağın sorunları çözümlenmelidir. Ancak daha önce de

²⁹⁵ Duman, Kur'ân-ı Kerim'de Nesh ve Neshe Delil Gösterilen ve Mensuh Addedilen Âyetlerin Mânâ Yönünden Yeniden Gözden Geçirilip Değerlendirilmesi. *Bilimname*, XVII, 2009/2, s. 9-50.

²⁹⁶ Abdurrahman Çetin, "Nesh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 579-581.

²⁹⁷ *Beda*, Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi, anlamına gelen bir kelâm terimidir. Daha fazla bilgi için bkz.: Avni İlhan, "Bedâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 290-291.

²⁹⁸ *Tahsis*, genel olan bir durumu özel bir hale getirmek suretiyle kapsamın daraltılması, anlamına gelmektedir. Daha fazla bilgi için bkz.: Ferhat Koca, "Tahsis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 492-434.

belirtildiği gibi her âyetin bir sebep-i nüzûlü bulunmamaktadır. Metin ve düzenlemesi Yüce Allah'a ait olan Kur'ân'dan, bütün zamanlarda ve mekânlarda yaşayan insanların yararlanması isteniyorsa; onda -ilke olarak- “geçerliği ve işlediği belli bir zamana ait” anlamında bir tarihsellik değil, tam tersi evrensellik unsuru hâkim olmalıdır. Örneğin; hırsızlık suçu işlemiş bir kimseye Kur'ân'daki hırsızlık cezasından farklı fakat caydıcı bir ceza verildiğinde, -eğer gerçekten bu ceza da o insanı hırsızlıktan men etti ise- bu durumda da yine Kur'ân'ın hedeflediği amaç yerine getirilmiş olacaktır. Esasen, Kur'ân'ın tarih içerisinde "bir tarihe" hitap ettiği doğrudur. Kur'ân'ın hitâbını bir tarihe çevirmesine ve beşeri zorunluluk gereği tarihsel bir dil kullanmasına rağmen içerdiği mesajın evrensel olduğu gerçeği de unutulmaması gereken bir durumdur. Allah bu şekilde, öncelikle Kur'ân'ı indirdiği toplumu, ahlakî, siyasî, sosyal, açılardan şekillendirmeyi; bu ilk toplumun örnekliliğiyle de diğer tüm insanların önünü aydınlatmayı murad etmektedir. Kur'ân'ın bir bölümünü tarihsel saydığımızda diğer bölümlerin neden tarihsel olmayacağı da her zaman ortada duracaktır. Dolayısıyla nesh veya tarihselliğin Kur'ân'da var olduğunu söylemek, Kur'ân'daki bütünlüğü de, Nisâ 4/82²⁹⁹'deki meydan okumayı da geçersiz kılacaktır.³⁰⁰

Nesh hakkında verdiğimiz bu bilgilerden hareketle, yazarımız Mehmet Okuyan'ın neshe bakış açısını ve bu bakış açısını meâle ne derece yansıttığını inceleyeceğiz.

Kur'ân'da *nesh* kelimesinin geçtiği ve neshin varlığına delil olarak gösterilen Bakara 2/106. âyet ve meâli aşağıda verilmiştir:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
“Biz bir âyetten her neyi <i>nesh</i> eder veya unutturursak daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye gücü yetendir.” ³⁰¹

Görüldüğü gibi, bir Kur'ân kavramı olan *nesh*, meâle olduğu gibi alınmış ve âyet dipnotunda kelime üzerine şöyle bir açıklama yapılmıştır:

²⁹⁹ “...O, Allah'tan başkası katından (gönderilmiş) olsaydı, elbette onda birçok çelişki bulurlardı.”

³⁰⁰ Muhsin Demirci, Kur'ân'a Modernist Yaklaşımlar. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 2003, s. 5-29.

³⁰¹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 38.

Burada geçen *âyet* kelimesi bilinen anlamda “Kur’ân cümlecîği” değil, Bakara 2:105, En’âm 6:124 ve Zuhuruf 43:31-32. âyetler gereği “şeriat” veya “risâlet” anlamına gelmektedir. Bu nedenle neshinden söz edilen şey önceki şeriatlerle ilgilidir.

Nesh, kültürümüzde “şer’i bir hükmün yine şer’i bir delille iptal edilmesi” şeklinde tarif edilir. Kelimenin “âyetlerin hükümsüz bırakılması” anlamında Kur’ân bünyesinde kullanımı söz konusu olamaz. Bu durum, hiçbir şeyin Kur’ân’ı iptal edemeyeceğini vurgulayan Fussilet 41:42. âyetinden de açıkça anlaşılmaktadır. Bakara 2:106. âyetteki mesaj, bir önceki âyetin de işaretleriyle risalettir; yani yeni bir elçilik ve mesaj verilmesidir. Allah’ın kitabında iptal edilmiş veya hükmü kaldırılmış hiçbir âyet yoktur. Bu iddia Kur’ân’da çelişkinin olmadığını içeren Nisâ 4:82’ye, ayrıca Hûd 11:1-2 ile Hacc 22:52’ye açıkça aykırıdır. Böyle bir iddia Hacc 22:51, Sebe’ 34:5 ve 38’de verilen bilgilere muhatap olma anlamında kesinlikle yeniden gözden geçirilmelidir.³⁰²

Dipnotta yer verilen ifâdelere göre Okuyan, tanımı verilen mânâdaki neshi net bir şekilde reddetmekte ve neshin Kur’ân’dan önceki mesajlar için kullanıldığını bildirmektedir. Kur’ân’da hükmü kaldırılan bir âyetin bulunduğu, bir başka deyişle Kur’ân’ın çelişki barındırdığı iddiası bizzat Kur’ân’ın kendisine (Nisâ 4/82³⁰³, Hûd 11/1-2³⁰⁴, Hacc 22/52³⁰⁵) aykırı bir durum olduğundan kabul edilmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Buna benzer bir açıklamanın Râd 13/39. âyetinde³⁰⁶ ve Nahl 16/101. âyetinin³⁰⁷ dipnotunda da yapıldığı görülmektedir. Nahl 16/101 örneğinde ek olarak, neshin amelî bir hükmü barındırması gerektiği, tüm amelî hükümlerin medenî âyetlerde olması ve Nahl sûresininse mekkî olması da bu âyetin nesh ile ilgisinin olmadığına delildir, denilmektedir.³⁰⁸

Yazarın nesh konusundaki görüşü böyleyken, neshin varlığına delil olarak gösterilen-ilk bakışta birbiriyle zıt gibi görünen âyetlere yaklaşımının nasıl olduğunu

³⁰² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 38, 3 ve 4. dipnot.

³⁰³ “Onlar Kur’ân’ı iyice düşünmüyorlar mı? O, Allah’tan başkası katından (gönderilmiş) olsaydı, elbette onda birçok çelişki bulurlardı.”

³⁰⁴ “1,2. Elif. Lâm. Râ. (Bu), Allah’tan başkasına ibadet etmemeniz için doğru hüküm veren, her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıkça ortaya konulmuş bir kitaptır. (De ki:) “Şüphesiz ki ben O’nun tarafından size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.”

³⁰⁵ “Biz senden önce hiçbir elçi veya peygamber göndermedik ki o, bir temennide bulunduğu, şeytan onun dileğine mutlaka (bir şeyler) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah kendi âyetlerini sağlam olarak yerleştirir. Allah bilendir, doğru hüküm verendir.”

³⁰⁶ “Allah dilediğini siler ve dilediğini sabit bırakır. Kitabın anası (esas) O’nun yanındadır.”

³⁰⁷ “Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti değiştirdiğimiz zaman –ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilendir– “Sen ancak bir iftiracısın!” dediler. Hayır; onların çoğu (gerçeği) bilmezler.”

³⁰⁸ Bir hükmün neshedildiğini ortaya koyabilmek için bazı şartları taşıması gerekmektedir. Öncelikle, nasih ve mensuh, Kur’ân ve Sünnet’te bulunan amelî bir hükmü içermelidir. Nesh işlemi ancak vahiyle gerçekleştirilmekte ve mensuh hükmün de, bir süre uygulanmış olması gerekmektedir. Nasih ve mensuh olarak gösterilen hükümler arasında mutlak bir zıtlık olmalı ve ikisinin aynı anda kullanılması hiçbir şekilde mümkün olmamalıdır. Son olarak, mensuh hüküm zaman olarak nasih hükümden önce gelmiş olmalıdır. Daha fazla bilgi için bkz.: Çetin, “Nesh”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 579-581.

da incelemek gerekmektedir. Örneğin, Bakara 2/115. (...*Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (rızası) oradadır.*) âyetini nesh ettiği söylenilen ve kiblenin Mescîd-i Harâm olarak değiştirilmesi konusunu ele alan Bakara 2/144. âyetin, dipnot açıklamasında, Hz. Muhammed'in Kudüs'e yönelişinin vahiy kaynaklı olmayıp kendi içtihadına dayandığını söylemektedir. Çünkü yazara göre, söz konusu âyette “*Yüzünü göğe çevirişini (haber beklediğini) elbette görüyoruz.*” ifadesi yer almakta, bu vahiy beklentisinin Hz. Muhammed'in konuyla ilgili daha önce vahiy almadığını göstermektedir ki zaten Kur'an'da da buna işaret eden bir vahiy de bulunmamaktadır.³⁰⁹

Bir başka örnek de, İsrâ 17/24. âyeti³¹⁰ nesh ettiği söylenilen Tevbe 9/113. âyette, -akraba bile olsalar- cehennem halkı için -Peygamber de dâhil- kimsenin af dileyemeyeceğinden bahsedilmektedir. Âyet dipnotunda, kimsenin iman üzere mi yoksa küfür üzere mi öleceği bilinemeyeceğinden, âyetin yalnızca -inkâr ve şirk üzere öldüğü hakkında hüküm bildirilen kimseler için- af dileğinde bulunulamayacağından bahsettiği bildirilmektedir.³¹¹

Bir başka örnek de, Mücâdele sûresinin “elçiyle özel görüşme öncesi sadaka vermeyi emreden 58/12. âyetini” nesh ettiği söylenilen 58/13. âyetidir. Âyette, bir önceki âyetteki emri yapamadıkları ve Allah'ın da onları affettiği bildirilmektedir. Âyet dipnotunda yazar, iki âyet arasında “sadaka verin/vermeyin” şeklinde bir zıtlık olmadığı için neshin söz konusu olmadığını söylemektedir.³¹²

Bir başka örnek de, Nisâ 4/15-16. âyetlerdir. Kadın-erkek zinasının cezasının 100 celde olduğunu bildiren Nûr 24/2. âyeti neshettiği söylenilen bu âyetlerle ilgili olarak yazar, söz konusu âyetlerde kadın kadına ve erkek erkeğe yapılan zinadan bahsedildiğinden dolayı neshe dair bir delil olamayacağı hakkında kanaat belirtmektedir.³¹³

Bir başka örnek de, Bakara 2/234. âyettir. Söz konusu âyette, eşi vefat eden kadınların başka bir evlilik yapamama süresinin “4 ay 10 gün” olduğunu bildirilirken, aynı sûrenin 240. âyetinde ise eşi ölen kadınların evlerinden zorla çıkarılmama süresi

³⁰⁹ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 51, 1. dipnot.

³¹⁰ Onlara merhametten kaynaklanan alçak gönüllülük kanadını ger ve şöyle de: “Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl sahiplendiyseler (özenle büyüttüyseler), şimdi sen de onlara merhamet et!”

³¹¹ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 496, 2. dipnot.

³¹² Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1324, 3. dipnot.

³¹³ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 193, 1. dipnot.

“bir yıl” olarak belirtilmektedir. Yazar, bu bir yılın 4 ay 10 günlük süreyi de zaten içerdiğini dolayısıyla neshin burada da söz konusu olmadığını bildirmektedir.³¹⁴

Bir başka örnek de, Enfâl 8/66. âyettir. Âyette, iman edenlerin kendi sayılarının iki katı kadar kâfire galip gelebileceğinden bahsedilirken; bir önceki âyette de, iman edenlerin kendi sayılarının on katı kadar kâfire galip gelebileceği bildirilmektedir. Yazar, 65. âyette imanlı ve tam donanımlı kimselerin kendilerinden sayıca fazla bilgisiz kimselere galip gelebileceğinden, 66. âyette ise oran ne olursa olsun savaştan kaçılmaması gerektiğinden bahsedildiğinden bu iki âyet arasında neshin olamayacağını ifade etmektedir.³¹⁵

Görüldüğü üzere yazar, Kur’ân âyetlerinin hükmünü geçersiz kılan klâsik nesh anlayışını bütünüyle reddetmekte; birbiriyle çelişkili gibi görünen âyetlere hakkında mantığa uygun açıklamalar yapmaya gayret etmekte ve Sebe’ 34/5³¹⁶, Hacc 22/51³¹⁷ ve Fussilet 41/42³¹⁸ âyetleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu türden bir anlayışın Kur’ân’a aykırı olduğunun daha iyi anlaşılacağını belirtmektedir.

4.4.4. Muhkem ve Müteşâbih

Kur’ân çevirilerindeki en problemli konulardan bir diğeri de müteşâbih âyetler konusudur. Sözlükte “benzetmek”, “benzer yapmak” ve “şüphelendirmek” gibi mânâlara gelen “ش-ب-ه” (şebehe) fiilinin tefâ’ul vezninde ism-i fâili olan *müteşâbih*, “her iki gerçeğin de birbirine çok benzemesinden ötürü ayırt edilemeyen; mâhiyeti açık ve net olmayan; bilinmeyen” anlamında kullanılmaktadır. İstilahta ise, “mânâları bilinmeyen veya herhangi bir sebepten ötürü anlamlarında kapalılık bulunan ya da birden çok mânâyâ ihtimâli olup, bu mânâlardan birisini tercih etmede zorluğunun söz konusu olduğu âyet, kelime ya da harfler” şeklinde ifade edilmektedir.³¹⁹

İ’câz özelliğinden ötürü aynı anda farklı asır ve insan gruplarına hitâp eden Kur’ân, ortalama insanın anlayabileceği, sade, açık ve anlaşılabilir bir dil kullanarak; sıradan insanların kendi bilgi ve tecrübelerine göre mânâyı anlamasına, ihtisas ehlinin de kapasitesi ölçüsünde lafızların köklerine inerek aslını değiştirmeden daha geniş

³¹⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 91, 1. dipnot.

³¹⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 451, 3. dipnot.

³¹⁶ “Âyetlerimizi aciz bırakmak için karşılıklı olarak uğraşanlar için de en kötüsünden elem verici azap vardır.”

³¹⁷ “Âyetlerimiz hakkında (onları) aciz (kılmaya) çalışanlara gelince, işte bunlar cehennem halkıdır.”

³¹⁸ “Ona önünden de arkasından da batıl gelemes. O doğru hüküm veren, övgüye layık olan (Allah) ’tan indirilmedir.”

³¹⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Müteşâbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 204-207.

mânâları kavrayabilmelerine imkân sağlamaktadır. Ancak buradaki asıl mesele, müteşâbih âyetlerin hangileri olduğu ve birden fazla yoruma müsait formda olan müteşâbih âyetlerin mânâ tespitinin nasıl yapılacağıdır. Bu konuda farklı görüşler ortaya konulmuş; kimisi mânânın Kur’ân’ın içerisinde gizlendiğini, kimisi dönemin farklı ilim dallarından yararlanılarak ortaya çıkarılabileceğini, kimisi de mânânın Allah’tan başkası tarafından bilinemeyeceğinden öylece iman edilmesi gerektiğini savunmuştur. Farklı bir görüş olarak, Çağdaş tefsir yazarlarından Süleyman Ateş, Kur’ân’da müteşâbih âyetlerin bulunmadığını ve Âl-i İmrân sûresinde söz konusu edilen müteşâbihlerin Kitâb-ı Mukaddes’teki müteşâbihlerle ilgili olduğunu ileri sürmüştür. Hûd 11/1, Nahl 16/103 ve Nûr 24/34-36 âyetlerinde Kur’ân’ın açık ve anlaşılır bir kitap olduğu ifade edilmiş olmasını da buna gerekçe olarak göstermiştir.³²⁰

Ehl-i kitâbın müteşâbihleri İslâm dininin aleyhinde istismar etmeye başlamasıyla hadis âlimleri, fitneye vasıta kılmak amacıyla müteşâbihlerin te’vilini yapanları uyaran âyetin (Âl-i İmrân, 3/7) lafzî mânâsını ön plana çıkarmış, müteşâbihlerin mânâsını irdelemeye şiddetle karşı çıkmış ve bunu yapmaya yeltenenleri sapıklıkla itham etmiştir. Ehl-i kitâbın müteşâbihlere tutunarak Kur’ân’ı eleştirmeye devam etmeleri karşısında Mu‘tezile âlimleri, muhkem ve müteşâbih âyetleri belirleyip içerdikleri mecâzî mânâları açıklamak suretiyle aklî, naklî ve dil bilimi ilkeleri dikkate alarak yorumlamaya çalışmışlardır. Müteşâbihin hangi âyetlerde olduğu konusunda da görüş birliği sağlanamasa bile, dilin ifâde etmekte yetersiz kaldığı haberî sıfatlar, hurûf-ı mukattaa; gözlem ve tecrübelerin dışında kalan kader ve kıyâmet ahvâli gibi gayb âlemini ilgilendiren hususlar ve kevnî âyetlerin müteşâbih olduğu konusunda âlimler arasında ihtilâf bulunmamaktadır. İlimde derinleşmiş âlimlerce aklî, dinî, ilmî ve dil bilimi verilerine başvurularak yapılan yorumlarla bu tür müteşâbihlerin anlaşılabilirliği genellikle kabul edilmiş, ancak yapılan yorumların kesin olmayacağına da dikkat çekilmiştir.³²¹

Kur’ân’da “müteşâbihat âyeti” olarak anılan iki âyet bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Kur’ân âyetlerini muhkem ve müteşâbih olarak iki gruba ayıran Âl-i İmrân 3/7. âyet, diğeri de Kur’ân’ı “müteşâbih kitap” şeklinde niteleyen Zümer 39/23. âyettir. *Kur’ân Meâl Tefsir*’de verilen meâl ve açıklamaları inceleyerek yazarın müteşâbih

³²⁰ Yavuz, “Müteşâbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 204-207.

³²¹ Yavuz, “Müteşâbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 204-207.

konusundaki düşünce ve tavrını tespit etmeye çalışacağız.

“Sana Kitabı indiren O’dur. Onun bazı âyetleri muhkem (açık anlamlı)dır ki bunlar Kitabın anasıdır (esasidir). Diğerleri de müteşâbih (benzeşen anlamlı)lardır. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu (arzularına göre) yorumlamak için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. (Oysa) onun (asıl) yorumunu Allah’tan başkası bilemez. İlimde derinlik sahibi olanlar ise “Ona inandık; hepsi Rabbimizin katındandır.” derler. Öz akıl sahiplerinden başkası (gerçeği) hatırlamaz.” (Âl-i İmrân 3/7)³²² şeklinde meâli verilen âyette muhkem kavramına “açık anlamlı”, müteşâbihe ise “benzeşen anlamlı” şeklinde mânâ verilmiştir. İlgili dipnot açıklamasında, Allah kelimesinin sonundaki mim secâvendinin yok sayılmasıyla mânânın “Onun yorumunu Allah ve ilimde derinlik sahibi olanlardan başkası bilemez.” olacağı bildirilmiştir.³²³

“Allah sözün en güzelini, müteşâbih (benzeşen anlamlı) ve mesânî (hakikatleri tekrarlanan) bir kitap olarak indirdi. Bu (Kitab)ın etkisiyle Rablerine saygı duyanların tüyleri ürperir. Sonra hem derileri hem de kalpleri Allah’ın zikrine (Kur’ân’a ısınıp) yumuşar. İşte bu (Kitap), Allah’ın, dileyeni (layık gördüğünü) kendisiyle doğru yola ulaştırdığı bir rehberdir. Allah kimi de saptırırsa (sapkınlığını onaylarsa) artık ona hiçbir yol gösteren olamaz.” (Zümer 39/23)³²⁴ şeklinde meâl verilen âyetin dipnotunda ise, “karşılıklı benzeşen âyetler” şeklinde tanımlı yapılan müteşâbihin, bütünüyle Kur’ân mesajında yer aldığı ve konuları ortaya koymada uygulanan bir üslup olduğu belirtilmektedir.³²⁵

Yapılan açıklamalara göre yazar, müteşâbihin bir Kur’ân üslûbu olarak varlığını kabul etmekte, yan anlam olarak ilimde derinlik sahibi olanlar tarafından bilinebileceğini de belirtmektedir. Müteşâbihe, “benzeşen”, yani “mânâsı üzerine farklı yorumların yapılabildiği ancak asıl hakikati yalnızca Allah tarafından bilinebileceği de düşünülerek yorumlar arasında tercihte bulunulamayacağı” gibi bir mânânın verildiği söylenebilmektedir.

Bu müteşâbihât âyetlerinin, yazarın müteşâbih üzerine metodunu anlamada yeterli olmadığını söylemeliyiz. Bu nedenle müteşâbih âyetler olarak kabul edilen haberî sıfatlar, hurûf-u mukatta’a, gaybî ifadeler ve kevnî âyetlere vermiş olduğu mânâları birkaç örnekle kısaca aktarmaya çalışalım:

³²² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 121.

³²³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 122, 3. dipnot.

³²⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1110.

³²⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1110, 2. dipnot.

Yazar, bazı durumlarda görüş belirtmekten titizlikle kaçınmaktadır. Örneğin, Hûd 11/7. âyette geçmekte olan “...arşı su üzerindeyken gökleri ve yeri altı günde (dönemde) yaratan...” ifâdesindeki hakikatin karşılığının ne olduğunu bilmediğini itiraf etmektedir.³²⁶ Buna benzer bir itirafı Bakara 2/259. âyet³²⁷ ve Hâkka 69/17. âyette geçen, “sekiz meleğin Rabbin arşını taşıması” hakkında da yapmaktadır. İnsân 76/17-18. âyetlerde geçen *zencebil* ve *selsebil* ifadelerinin ne olduğu ancak cennette görüleceğinden “cennetteki içecek isimleri” olarak kabul edilip hakkında detay vermekten kaçınılması gerektiği bildirilmektedir.³²⁸

Yazar bazı durumlarda dil biliminden de yararlanarak âyetler arası bağlam tespitinde bulunup kişisel yorumunu belirtmektedir. Örneğin, Nebe’ 78/33. âyette yer alan وَكَوَاعِبَ أُنثَىٰ ifâdesine “Uyumlu (olgunlaşmış üzüm) taneleri” şeklinde meâl vererek, âyette topraktan çıkan yumru biçimindeki gıdalara benzeyen özel cennet içecek meyvelerinden bahsediliyor olabileceğini söylemektedir.³²⁹ Müddesir 74/30. âyette geçen عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ (Üzerinde ondokuz vardır.) ifâdesini de kendisinden sonraki âyetle ilişkilendirerek âyette cehennemdeki muhafız meleklerin sayısının bildirildiğini belirtmektedir.³³⁰ Tûr 52/48. âyete de “Rabbinin hükmüne sabret! Çünkü sen gözlerimizin önündesin...” şeklinde meâl vermekte, dipnotuna da Allah’ın sıfatlarının hakikati bilinemese de Allah’ın zâtına ve Kur’ân’a aykırı olmayacak şekilde ve bağlama uygun yorum yapılabileceğini belirtmekte ve “gözlerimiz”den kastın “Allah’ın bilgisi, buyruğu ve gözetimi” olduğunu söylemektedir.³³¹ Aynı şekilde, A’râf 7/54. âyette geçen “...arşa istivâ eden...” ifadesinin hakikat anlamı tam olarak bilinemese de “Allah’ın mutlak otorite makamına kurulması” şeklinde anlaşılabilirliğini belirtmektedir.³³²

Yazar bazı durumlarda da farklı yorumları zikretmekle yetinmektedir. Örneğin, Zuhruf 43/77. âyette geçen يَا مَالِكُ (Ey Mâlik!) ifâdesinde geçen Mâlik’in cehennem

³²⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 536, 2. dipnot.

³²⁷ “Veya (görmediniz mi) o kişiyi ki evlerinin duvarları çatıları üzerine yığılmış (alt üst olmuş) bir şehre uğramıştı. (Bu kişi), “(Şehrin) ölümünden sonra Allah burayı nasıl diriltir acaba?” demişti. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl öldürmüş (ölü gibi bırakmış), sonra tekrar diriltmişti. (Allah) “Ne kadar kaldın?” diye sorunca “Bir gün veya günün bir kısmı kadar.” demişti. (Allah) ona şöyle demişti: “Hayır! Yüz yıl kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşğine de bak! Seni insanlara bir ibret kılalım diye (böyle yaptık). Şimdi kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra nasıl onlara et giydiriyoruz!” (Durum) kendisi için apaçık bir hâl alınca, “Biliyorum ki Allah her şeye gücü yetendir.” demişti.”

³²⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1430, 3. dipnot.

³²⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1443, 1. dipnot.

³³⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1418, 3. dipnot.

³³¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1272, 1. dipnot.

³³² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 384, 2. dipnot.

bekçisinin adı olarak yorumlandığını söylemektedir.³³³ Yine, Sebe' 34/16. âyetinde geçen سَيِّلَ الْعَرِمَ ifadesindeki el-Arim'e, "köstebek" mânâsı verenlerle birlikte "set veya vadi adı" olarak yorumlayanların da olduğunu belirtmektedir.³³⁴ Huruf-u Mukatta'a hakkında da yorum yapmaktan kaçınan yazar, Bakara 2/1. âyette geçen اَلَمْ ifadesi için "elif, Allah'tır; lâm, Allah'ın Latîf sıfatıdır; mîm de Allah'ın mecîd sıfatıdır" veya "elif, Allah; lâm, Cebrâîl; mîm de Hz. Muhammed'dir" şeklinde farklı yorumların yapıldığını söylemektedir.³³⁵

Sonuç itibariyle yazar, müteşâbih âyet hakkında yapılan yorumları da aktarsa, Kur'ân'dan deliller bulmaya çalışarak bir tercihte de bulunsa asıl hakikatin Allah tarafından bilinebileceğini belirterek müteşâbih âyetlere karşı mesafeli durmaktadır. Kur'ân'da müteşâbih özelliği taşıyan nassların bulunması, dinin hem kaynağı hem de bazı konuları açısından aşkın bir kurum niteliği taşımasının doğal bir sonucudur. Bu nedenle bazı âyetlerinin yorumlanmasındaki fikrî hareketler, bir zenginlik ve derinlik olarak kabul edilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki dünya hayatı insan türü için bir imtihân ve gelişme merhalesi olmakla birlikte, yaratıcısına karşı yerine göre teslimiyet faziletini de kazandırmaktadır. Zira müteşâbih âyetinin sonunda da ilimde derinleşmiş olanların muhkem ve müteşâbihlerin hepsine teslimiyetle inandıkları ifade edilmektedir.

³³³ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1187, 5. dipnot.

³³⁴ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1030, 1. dipnot.

³³⁵ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 5, 1. dipnot.

5. OKUYAN'IN MEÂLİNDEN ÖRNEKLER

Yazarın, âyetlere mânâ vermede Kelâm ve doktora tezi çalışması konusu olan Tasavvuf'a ne derece yer verdiği ile ahkâm âyetlerinden fikhî kâideye ulaşma metodu incelenecektir.

5.1. Ahkâma Dair Âyetleri Meâllendirme Biçimi

Sözlükte “bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamak, derinlemesine kavramak” mânâsına gelen *fıkıh*, Kitap ve Sünnet'ten mânâ ve hüküm çıkaran ibâdet ve hukuk ilmidir. *Usûl*, fıkıh ilminin nazarî kısmını, yani fikhin kaynaklarından hareketle hüküm çıkarma yöntemlerini inceleyen bölümünü; *fürû* ise fıkıh ilminin amelî kısmını, yani İslâm hukukunun uygulamalarıyla ilgili bölümünü kapsamaktadır.³³⁶

İnsanlık için yol haritası olan Kur'ân'ın anlaşılabilir olarak okunması ve nihayetinde hayata uygulamalı olarak taşınmasını amaçlayarak *Kur'ân Meâl Tefsîr*'i kaleme alan yazar, âyetlerden farklı hükümlerin çıkarılmasının sebebini parçacı okumaya bağlayarak uzun süren bir çalışmayla kendine has bir usûl belirlemiş ve âyetler arası sistematik bağlantı tespitleri yaparak genel hükümler ortaya koymuştur. Bu genel hükümlerle de; namaz, oruç, zekât, hac, cihad, dua gibi uygulamalı ibâdetlerin yanında, nikâh, yemin, başörtüsü, nazar, çocuk evlilikleri gibi güncel konuların çözümüne ışık tutmayı hedeflemiştir. Bu bölümde, yazarın ahkâm âyetlerinden fikhî kâide çıkarmada kullandığı yöntemi bazı konu başlıkları altında aktarmaya çalışacağız.

Temizlik: Abdest âyeti olarak da bilinen Mâide 5/6. âyetin dipnotunda yazar, abdestin “yüz ve kolların yıkanması” ve “baş ve ayakların meshi”³³⁷ olarak dört farzının bulunduğunu ve âyetteki abdesti bozan durumların (tuvalet ihtiyacı ve cinsel ilişki) gerçekleşmediği takdirde her namazda tekrarlanma zorunluluğunun olmadığını belirtmektedir.³³⁸

Konuya bir başka örnek de, Kur'ân'a abdestli dokunulması gerektiğini bildirdiği

³³⁶ Hayrettin Karaman, “Fıkıh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 13, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s. 22-27.

³³⁷ Abdestte ayakların meshedilmesinin farz olduğunu belirtmesiyle Okuyan'ın, Şîî görüşünün desteklediği kırâati benimsediği görülmektedir. Bu konuda Okuyan, Hz. Muhammed'in tebyin görevi dâhilindeki uygulamalarını dikkate almamaktadır. Konuyla ilgili bkz.: Recep Demir, *Kur'ân'ın Şîî Yorumu (Ebû Ca'fer et-Tûsî Örneği)*, 1.Baskı, Ankara: Araştırma Yayınları, 2019, s. 189-193.

³³⁸ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 258, 4. dipnot.

söylenen Vâkı'a 56/79. âyetinde, “*Ona arındırılmış (melek)lerin dışında kimse dokunamaz.*” şeklinde meâl verilerek âyetinde Allah katındaki korunan kitaba Allah’a yaklaştırılmış melekler dışında kimsenin ulaşip dokunamayacağından bahsedildiği ifade edilmektedir.³³⁹ Bu meâlde göre, Kur’ân’a abdestli dokunmak bir saygı gösterisidir fakat bir hüküm değildir.

Namaz: Cuma namazından söz eden Cum’a 62/9. âyetinde geçen “*Ey iman edenler!*” ifadesinden hareketle yazar, kadınlara özel hüküm bulunmadığında şeklen erkeklere yönelik görünen hitapların iki cinsi de kapsadığını belirterek Cuma ibadetinin kadın-erkek tüm müminlere farz kılındığı söylemektedir.³⁴⁰

Zekât: En’âm sûresinin 6/141. âyetinde geçen “*Hasat edildiği gün de hakkını (zekâtını ve sadakasını) verin...*” ifadesinden hareketle, tarımsal ürünlerden zekât ve sadaka verilmesi için “bir yıl” beklenmesi şartının geçersiz olduğu ve zekâtın edilen “kâr”dan değil, sahip olunan “mal”dan verilmesi gerektiğine delil olduğu bildirilmektedir.³⁴¹

Vasiyet: Bakara sûresinin 2/180. âyetine “*Birinize ölüm geldiği zaman, bir hayır (mal) bırakacaksa ana babaya ve yakınlarla uygun bir biçimde vasiyet etmek, [muttakî]ler (duyarlı olanlar) üzerinde bir borç olarak farz kılınmıştır.*” meâli verilmekte ve ölmeden evvel annesinin çocuklarına vasiyette bulunmasının farz olduğu belirtilmektedir.³⁴²

Cihat: Tevbe sûresinin 9/5. âyetinde geçen “*...o müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.*” ifadesindeki *el-müşrikîne* kelimesiyle, -başındaki eliflâm takısından da anlaşılacağı üzere müşriklerin tamamının değil- önceki âyetlerde de sözü edildiği gibi antlaşmayı bozan, fiilî bir savaş halinde bulunan müşriklerin kastedildiği ifade edilmektedir.³⁴³

Aile: Nisâ 4/24. âyetinde geçen “*Onlardan yararlanmanıza karşılık, kararlaştırılmış olan mehirlerini kendilerine verin!*” ifadesinde sözü edilen durumun evliliklerde hanımlara verilen mehir olduğu ve geçici süreli birliktelik anlamına gelen mut’a nikâhının dayanağı olamayacağı belirtilmektedir.³⁴⁴

Evlilik engelinin olduğu kimselerin zikredildiği Nisâ 4/23. âyetten hareketle şu

³³⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1306, 1. dipnot.

³⁴⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1351, 1. dipnot.

³⁴¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 357, 3 ve 4. dipnot.

³⁴² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 64, 3. dipnot.

³⁴³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 458, 2. dipnot.

³⁴⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 197, 4. dipnot.

hükümler ortaya konulmaktadır: Âyette geçen *Rabâib* (üvey kızlar) kelimesi, evlenilip cinsel anlamda birleşilmiş olan hanımların önceki evliliklerinden olma kızlarını da kapsamaktadır. *Halâil* (gelinler) kelimesi ise kişinin kendi öz çocuğunun boşadığı hanımını da kapsamaktadır.³⁴⁵ Aynı sûrenin 6. âyeti de Kur’ân’ın çocuk evliliklerini desteklemediğine kanıt olarak gösterilmektedir.³⁴⁶

Erkeklerle dört eşe kadar nikâhlanmaya müsaade edildiği bildirilen Nisâ sûresinin 4/3. âyetinde geçen “*Adil olamamaktan korkarsanız bir tane ile veya sahip olduğunuzla (yetinin)! Bu (davranış), adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.*” ifadesindeki emrin cevabı olarak Nisâ 4/129. âyet gösterilmiştir. Söz konusu âyetteki “*Ne kadar uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranmaya asla güç yetiremezsiniz...*” ifade, Kur’ân’ın tek eşliliği desteklediğine delil olarak gösterilmektedir. Dipnotta birlikte okunması gerektiği bildirilen âyetler de göz önünde bulundurulduğunda, İslâm’da çok eşliliğe asla müsaade edilmediği ve bunun yaratılışa uygun olmadığı bildirildiği mânâsına ulaşılmaktadır.³⁴⁷

Tesettür: Tesettür âyeti olarak bilinen Nûr 24/31. âyet üzerine yazarın görüşü şu şekildedir: “...*Gözlerini kıssınlar...*” ifadesinin Arapça metninde geçen *min* edatı gereği lafzen “bakışlardan bir kısmını kıssın” mânâsında de “harama olan bakışı kıssın/bırakın” anlamına gelmektedir. “Görünen kısımların haricinde ziynetleri açmamak” el, ayak ve yüz dışındaki yerlerin örtülmesini gerektirmektedir. Ayrıca âyet, kadınların kendilerine nikâh düşen erkeklerin yanında başını örtmesinin ve bu örtüyü yakasından göğsünü örtecek şekilde salmasının farz olduğunu bildirmektedir.³⁴⁸

Bu konuyla ilgili bir başka âyet de aynı sûrenin 60. âyetidir. Bu âyette geçen “*Nikâh ümidi kalmamış yaşlı kadın...*” ifadesinin, toplumsal anlamda bir istismara sebep olmayacak şekilde cinsel cazibesini kaybetmiş ve evlenme arzusu duymayan kadınları kapsadığı bildirilmektedir. Ziynet(lerin)i açmaksızın elbiselerini çıkarmalarının da dış kıyafeti çıkarabilecekleri mânâsına geldiği belirtilmektedir.³⁴⁹ Ahzâb 33/59. âyette geçen جَلْبِيبٍ (dış örtü/elbise) ifadesinin kadının “tanınması ve incitilmemesi” için gerekli olduğu (yani yüzün kapatılmaması gerektiği) belirtilmekteyken ve Nûr 24/31. âyette de el, yüz ve ayak dışında her uzva ziynet

³⁴⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 196, 3 ve 4. dipnot.

³⁴⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 187, 1. dipnot.

³⁴⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 236, 1 ve 2. dipnot.

³⁴⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 846-847, 1-3. dipnotlar.

³⁴⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 856, 1 ve 2. dipnot.

mânâsı verilmişken, Nûr 24/60. âyette yaşlı kadınların “ziyneti açmaksızın elbiselerini çıkarabilmeleri”nin nasıl dış elbiseyi çıkarmak anlamına geldiği sorusu da merak uyandırmaktadır.

Nazar: Nazara delil olarak gösterilen Kalem 68/51. âyette geçen “...*seni gözleriyle devirecekler(di).*” ifadesinin “vahye düşmanlığın-Hz. Muhammed’e öfkeye dönüşmesi” konusunun işlendiği ve konunun nazarla uzaktan yakından ilgisinin bulunmadığını söylemektedir.³⁵⁰ Bununla birlikte, nazarın varlığını destekleyen herhangi bir Kur’ânî kaynağın bulunmadığı da ifade edilmektedir.

Yemin: Kasıtlı olarak yapılan yeminin kefaretinin bahseden Mâide 5/89. âyette “...*ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek veya onları giydirmek...*” denilerek yemin kefaretinin, kişinin ailesine yedirdiği/giydirdiği şeylerin ortalamasına göre hesaplanması gerektiği ve bunun yarım ölçek buğday/iki öğün yemek/tek parça elbise olarak indirgenmesinin yanlış olduğu bildirilmektedir.³⁵¹

Kehf, 18/26, Mâide 5/87, En‘âm 6/143-146, Yûnus 10/59, Nahl 16/116, Tahrîm 66/1, Â‘raf 7/32-33³⁵² ve 157 ve Tevbe 9/29 âyetlerinde, dinin mutlak sahibinin Allah olduğu ve hüküm koymada hiçbir ortağının olmadığı bildirilmektedir. Bu âyetlerden hareketle Okuyan, mezhep adı ve yorumlarını zikretmeden, fikhî hüküm içerikli âyetleri diğer âyetlerle birlikte değerlendirerek görüş belirtmeyi tercih etmektedir.

Bu konuda değinmek istediğimiz bir husus daha bulunmaktadır. Lafzî tercüme tekniğinin Arap dilinin kendine özgü üslûbunu yansıtmada yetersiz kalmasından kaynaklı olarak bazı âyet çevirileri ek izaha ihtiyaç duymaktadır. Bunun yapılmadığı âyetler, fikhî açıdan birtakım yanlış hükümler doğurabilmektedir. *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de bu duruma örnek olarak tespit ettiğimiz Mâide 5/2. âyeti verebiliriz. Söz konusu âyette geçen ve yalın emir kipiyle gelmesine rağmen mânâen ibâha belirten *وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا* ifadesine, “*İhramdan çıkınca avlanın!*”³⁵³ şeklinde farz emir formunda meâl verilmektedir. Bu ifade, “dilerseniz” veya “artık avlanabilirsiniz” gibi bir ek izaha ihtiyaç duymaktadır.³⁵⁴ Benzer bir durum da Bakara 2/228. âyette

³⁵⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1387, 3. dipnot.

³⁵¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 293, 3. dipnot.

³⁵² “De ki: ‘*Ancak ve ancak Rabbim*’ açık ve gizli çirkinlikleri, günahı, azgınlık yapmayı, hakkında hiçbir delil indirmedeği herhangi bir şeyi Allah’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi *haram kılmıştır.*’ ” şeklinde meâli verilen âyetin orijinalinde geçen inne(ئِنَّ) te’kid edatının mânâsının meâle titizlikle yansıtıldığı görülmektedir.

³⁵³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 255.

³⁵⁴ Geniş açıklamalı meâl-tefsir versiyonunda yazar, bu konuya değinen bir açıklama eklemiştir.

karşımıza çıkmaktadır. Âyette geçen ve ezdâd(zıt anlamlı) lafızlardan olan ثَلَاثَةٌ قُرُوءٍ fadesi, Irak halkına göre “üç âdet dönemi” ve Hicâz ve Medine halkına göre “üç temizlik dönemi”ni belirtmektedir.³⁵⁵ Yani, âdet döneminin hem başlangıcını hem de bitişini ifade eden قُرُوءٌ, Mehmet Okuyan tarafından seçenek veya izah eklemekten “üç âdet hâli..”³⁵⁶ şeklinde çevrilmektedir.³⁵⁷

5.2. İnançla İlgili Âyetleri Meâllendirme Biçimi

“Kelm” kökünden türemiş bir isim olup “bir fikri tam olarak anlatan söz” anlamına gelen *Kelâm*, “Allah’ın zâtından ve sıfatlarından, nübüvvet konularından, başlangıç ve sonuç itibarıyla kâinatın hallerinden İslâm kanunu üzere bahseden ve tüm bunları delillendirmeyi amaçlayan bir ilim” olarak tanımlanmaktadır.³⁵⁸ İtikâdî meselelerin işlendiği Kelâm ilminde de farklı yöntemler çerçevesinde geliştirilen farklı görüşler, çeşitli grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Meâl yazarları, itikâdî meseleri işlerken bu grupların görüşlerine de hâkim olmaktadır. Çünkü itikatla ilgili bir âyetin tercüme ve te’vîlinde dilbilimi yetersiz olduğunda, kelâmî kaynakların ortaya koyduğu deliller dikkate alınacaktır. Böylelikle meâl yazarının kelâmî kabul ve prensipleri mânâ tercihlerinde etkili olacaktır. Zira, Kur’ân’ın Arapça oluşu da ilk bakışta lisanî bir mesele gibi görünse de, nazmın Kur’ân’ın aslî bir unsuru olduğu kabul edilmeyerek tercümesinin yapılmasının mümkün olacağı düşüncesi de yine ilâhî kelâm sıfatının mahiyetiyle ilgili bir kelâmî bakış açısını yansıtmaktadır.

Mehmet Okuyan’ın *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de itikâdî meselelere meâl verirken kullandığı yöntemi ve yaptığı izahları belli başlıklar altında inceleyelim:

Mugayyebât-ı hamse (Beş bilinmeyen): Lokmân 31/34. âyete “*Şüphesiz ki o (Son) Saat’in bilgisi yalnızca Allah’ın katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı O bilir. Kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz ki Allah bilendir, haberdardır.*” meâli verilerek, sözü edilen bilinmeyenin beş değil üç olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu üç bilinmeyen; “Son Saatin bilgisi”, “yarın ne kazanılacağı” ve “nerede ölüneceği”dir. Yağmurun

³⁵⁵ Dereli, Arapça’yı Doğru Kullanmanın Kur’ân’ın Anlaşılmasına Olan Etkisi. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 34, 2012, s. 29-50.

³⁵⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 87.

³⁵⁷ Talâk 65/1. âyetin 2. dipnotunda yazar, bu üç âdet süresinin “üç temizlik süresi”ne karşılık geldiğini belirtmektedir.

³⁵⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Kelâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2022, s. 196-203.

yağdırılması ve rahimlerde olanın bilinmesi meslelerine vurgu yapılmadığı, yani bu meselerin Allah'tan başkası tarafından bilinemeyeceği konusunda bir sınırlandırmanın yapılmadığı ifade edilmektedir. Ek olarak, evrende bilinemeyecek şeylerin bunlarla da sınırlı olmadığı söylenmektedir.³⁵⁹

Kötülük problemi: “*Sana gelen her bir iyilik Allah'tandır. Başına gelen her bir kötülük ise nefsendendir.*”³⁶⁰ şeklinde meâl verilen Nisâ 4/79. âyeti, Bakara 2/155, Nisâ 4/62, Kasas 28/47, Rûm 30/41, Şûrâ 42/30. ve 48. âyetleriyle birlikte okunduğunda, insanın başına gelen kötülüklerin istek ve irâde olarak insandan kaynaklandığının anlaşılacağı belirtilmektedir. Zuhurf 43/20. âyeti örneğindeki gibi, kötülüklerden dolayı Allah'ı suçlamanın tipik bir İblis ve müşrik tavrı olduğu da ifade edilmektedir.³⁶¹

Kıyâmet alâmetleri: Muhammed 47/18. âyette, kıyâmetin alâmetlerinin geldiği belirtilmiştir. Buna göre yazar, bu alâmetlerin “Hz. Muhammed”, “Kur’ân” veya “Hz. İsa”nın olabileceğini söyleyerek başka alâmetin gelmeyeceğini ifade etmektedir.³⁶² Keza Neml 27/82’de mahşerde inkârcı insanlara gerçeği anlatan bir yer canlısı çıkarılacağı buyrulmakta ve yazar tarafından âyette geçen “dâbbeten mine’l-ard” ifadesi, bir kıyâmet alâmeti olarak değil-Zilzâl 99/4-5’de belirtildiği gibi “mahşerde “yer”in bizzat konuşturulması” olarak yorumlanmaktadır.³⁶³ Aynı şekilde yazar, Enbiyâ 21/96. ve Kehf 18/94-99. âyetlerinde geçen Ye’cûc ve Me’cûc ifadesinin de, “her dönemin olumsuz insan tipini” nitelendirdiğini ifade etmekte; son saatin gelip setin açılarak akın etmelerini de, “bu kimselerin mezarlarından diriltilip hesap vermek üzere mahşer meydanına akın etmeleri” şeklinde te’vil etmektedir.³⁶⁴ Ek olarak, Yûsuf 12/103. âyete göre insanların çoğunun asla imân etmeyeceği bildirildiğinden, yazar

³⁵⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 992, 5. dipnot.

³⁶⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 215.

³⁶¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1176, 3. dipnot. Kur’ân’da belirtildiği gibi, kâinat bir düzen ve adalet çerçevesinde sebep-sonuç ilişkisine göre işlemektedir. Mehmet Okuyan’ın bu kötülük problemlerinin kaynağına/sebeplerine meâlinde geniş bir yer açmakta olduğunu görmekteyiz. Âyetlerde zikredilen ilâhi cezalandırmaların gerçekleştirilme sebeplerine dikkat çekilen eserde, Allah’ın ilmi, hâkimiyeti ve adaletinin en doğru şekilde algınarak tavır ve davranışların buna göre şekillendirilmesine (yani, sonuçlardan hareketle sebeplerin iyileştirilmesine) katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Mehmet Okuyan’ın meâl verirken sebep-sonuç ilişkisi kurmasına bazı örnekler için bkz.: Bakara 2/7, 4.dipnot; Âl-i İmrân 3/11, 2.dipnot; Nisâ 4/119, 3.dipnot; Mâide 5/41, 4.dipnot; A’râf 7/18, 3.dipnot; Tevbe 9/78, 4.dipnot; Yûnus 10/9, 2.dipnot; Nahl 16/104, 4.dipnot; Kehf 18/28, 1.dipnot; Mü’minûn 23/111, 4.dipnot; Rûm 30/59, 83.dipnot; Saff 61/5, 4.dipnot.

³⁶² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1224, 2. dipnot.

³⁶³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1520, 1. dipnot.

³⁶⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 729, 2. dipnot ve s. 793, 2. dipnot.

kıyamete yakın tüm dünyanın Müslüman olacağı kabulüne de karşı çıkmaktadır.³⁶⁵

İsa Mesih'in vefatı meselesi: Nisâ 4/158, Âl-i İmrân 3/55 ve Mâide 5/116-117 âyetlerinin Hz. İsa'nın ölmediğine değil-düşmanları tarafından öldürülemediğine ve her can gibi bir gün vefat ederek Allah'ın katına yükseltildiğine delil olduğu yazar tarafından ifade edilmektedir.³⁶⁶

Miraç Olayı: Âlimlerin çoğunluğu tarafından miraç olayından bahsedildiği ileri sürülen Necm 53/16. âyette geçen *sidretü'l-müntehâ* “uzaktaki sedir ağacı” ve cennetü'l-me'vâ da “durmaya değer bahçe” olarak eserde tercüme edilmekte ve bu iki mekânın miraçla ilgisinin bulunmadığı ve Mekke'ye yakın bir bölgenin tarif ediliyor olduğu bildirilmektedir. Bunun yanında mahiyetinin kavranamayacağı şekilde metafiziksel bir olay olabileceğine de değinilmiştir.³⁶⁷

Mucize: İsrâ 17/59. âyette geçen *el-âyât* ifadesi “mucize” olarak çevrilmekte ve âyetin Hz. Muhammed'e Kur'an'dan başka mucize indirilmediğine bir delil teşkil ettiği bildirilmektedir.³⁶⁸

Eşref-i mahlûkat: İsrâ 17/70. âyetten hareketle, insanın eşref-i mahlûkat olduğu inancının Kur'an'a aykırı olduğu, âyette geçen “*birçoğuna üstün kıldık*” ifadesinin, yaratılanlar içerisinde melekler gibi insandan daha üstün varlıkların bulunduğu işaret edildiği söylenmektedir.³⁶⁹

Kader: Eserin dipnotları sınırlı olarak verilen ilk baskısında, Nahl 16/61, A'râf 7/34, Hicr 15/5, Yûnus 10/49 âyetlerine, ecelin bir kitapta yazılı olduğu ve yaklaştırılıp uzaklaştırılamayacağı meâli verilirken, benzer mesaja sahip olan Fâtır 35/11. âyetin ise ecelin öne alınabileceğine bir delil olduğu ifade edilmekteydi.³⁷⁰ Okuyan, çelişkili izlenimi veren bu konu hakkında geniş açıklamalı baskıda bir açıklama getirmeye çalışmakta, Fâtır 35/11'de ömrün uzayıp kısaltılmasının Allah'ın belirlediği yasaya uygun şekilde işlediğinin belirtildiğini söylemektedir.³⁷¹ Bunun yanında Nahl 16/61'de bahsedilen “ecelin bir an öne alınamaması”nın, “kıyametin, mahşer hesabının erkene alınıp kısa sürede bitirilememesi” şeklinde yorumlanabileceğini ifade etmektedir.³⁷²

³⁶⁵ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 594-595, 6. dipnot.

³⁶⁶ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 246, 1. dipnot.

³⁶⁷ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1276, 1 ve 2. dipnot.

³⁶⁸ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 689, 1. dipnot.

³⁶⁹ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 692, 1. dipnot.

³⁷⁰ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir*, s. 434, 11. dipnot.

³⁷¹ Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1043, 3. dipnot.

³⁷² Okuyan, *Kur'an Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 656, 2. dipnot.

Ahîret: Mü'minûn 23/99-100. âyetlerde anlatılan *berzahın*, ölüm sonrası bir âlemin adı değil, dünyaya geri dönmeyi imkânsızlaştıran “ölüm engeli”ni ifade ettiği ve varlığı da reerkarnasyonun imkânsızlığına bir delil olduğu belirtilmektedir.³⁷³

Meryem 19/71, Enbiyâ 21/98-102, Zümer 39/61, Leyl 92/15-18, Âl-i İmrân 3/24 ve Bakara 2/80. âyetleri birlikte okunduğunda, cehennem azabının ebedî olduğunun, yani cehennemden çıkışın mümkün olmadığının anlaşılacağı bildirilmektedir.³⁷⁴

Şefaât: Zuhuruf 43/86. âyetinde, bilerek gerçekliğe şahitlik eden meleklerin de şefaât yetkisine sahip olabileceği³⁷⁵; fakat Necm 53/26. âyete göre de, Allah dilemedikçe ve izin vermedikçe meleklerin şefaatinin işe yaramayacağı³⁷⁶, zaten Enbiyâ 21/27. âyette meleklerin Allah'ın emri dışında iş yapmadıkları belirtilmektedir.³⁷⁷ Yani özetle, Zümer 39/44. âyette belirtildiği gibi, şefaât yetkisi tamamen ve yalnızca Allah'a ait olmaktadır.³⁷⁸

Tevhîd: A'râf 7/54, Yûnus 10/3, Ra'd 13/2, Tâhâ 20/5, Furkân 25/59, Secde 32/4 ve Hadîd 57/4 âyetlerinde geçen “Allah'ın arşa istivâ etmesi” meselesi, “O'nun mutlak otorite makamına kurulması/her şeyin düzenleyiciliğini elinde bulundurması” şeklinde te'vil edilmekte, fakat hakikat mânâsının tam olarak bilinemeyeceği ifade edilmektedir.³⁷⁹

Bir başka örnek olarak, Zümer 39/67. âyette geçen “*O'nun sağ eli..*” ifadesiyle Allah'ın eşsiz kudretinin kastedildiği bildirilmektedir.³⁸⁰ Benzer şekilde, Mâide 5/64. âyette geçen “*Allah'ın iki eli*” ifadesi, “Allah'ın tüm kullarına nimetlerini sınırsız bir şekilde sunan, bolca veren, çok cömert olan” şeklinde³⁸¹; Fetih 48/10. âyette geçen “*Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir.*” ifadesi de “Allah'ın onayı ve rızası” şeklinde yorumlanmaktadır.³⁸² Yine benzer şekilde, Tûr 52/48. âyetteki “*gözlerimizin önündesin*” ifadesine “Allah'ın bilgisi, buyruğu ve gözetimi önünde olmak”³⁸³; Bakara 2/115. âyette geçen “*Allah'ın yüzü*” ifadesine de “Allah'ın rızası” mânâsı verilmektedir.³⁸⁴

³⁷³ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 834, 2. dipnot.

³⁷⁴ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 744, 1. dipnot.

³⁷⁵ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1188-1189, 4. dipnot.

³⁷⁶ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1277.

³⁷⁷ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 778.

³⁷⁸ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1115, 1. dipnot.

³⁷⁹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 384, 2. dipnot.

³⁸⁰ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1120, 5. dipnot.

³⁸¹ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 284, 2. dipnot.

³⁸² Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1233, 2. dipnot.

³⁸³ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1272, 1. dipnot.

³⁸⁴ Okuyan, *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 41, 2. dipnot.

Bir başka örnek de, Mülk 67/16. âyetidir. Âyette, Yüce Allah için kullanılan “*Gökte olan*” ifadesi, “Allah’ın yüceliği ve otoritesi” şeklinde anlamlandırılmaktadır.³⁸⁵ Benzer şekilde, Ra’d 13/41. âyette geçen “Allah’ın yeryüzüne gelmesi” ile de “Allah’ın gücü ile hayata müdahalesi”nin ifade edildiği bildirilmektedir.³⁸⁶

Ru’yetullâh: Kıyâme 75/23. âyette geçen, “إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ” ifadesinin “*Rablerine bakacaklar.*” şeklinde çevrilmesi; Ehl-i sünnet’in itikadî kabullerine göre doğru, Mutezile’nin tevhid ilkesi açısından yanlış kabul edilmektedir.³⁸⁷ Âyet, eserde yazar tarafından “*O gün bazı yüzler, Rablerini(n kararını) beklerken ışıl ışıl olacaktır.*”³⁸⁸ şeklinde çevrilerek Mutezile’nin görüşüne uygun bir tercihte bulunmaktadır.

Melekler: Kur’ân’da anlatılan meslek tasvirine göre, Hz. Süleyman’a göz açıp kapamadan Belkıs’ın tahtını getiren ve kitaptan bilgi verildiği söylenen kimse (Neml 27/40)³⁸⁹ ile Hz. Musa’nın yolculuğu esnasında karşılaştığı Allah tarafından ilim öğretilen kul (Kehf 18/65)³⁹⁰un melek olarak anlaşılması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca Hârut ve Mârut’un isimli kimseler hakkındaki âyetin dipnotunda geçen *melekeyni* lafzı *melikeyni* şeklinde okunarak “iki melek” değil “iki hükümdar” mânâsının verilmesinin daha doğru olduğu belirtilmekte (Bakara 2/102)³⁹¹, böylelikle meleklerin Allah’ın emrinden çıkmayacak ve hata yapmayacak kadar akıllı varlıklar olduğunun bilincinde bir imana sahip olunması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Peygamberlik: Allah’ın dilediğini peygamber seçtiği bildirilen Şûrâ 42/13. âyete göre, peygamberliğin kesbî (kazanılan) değil, vehbî (ilâhî seçimle verilen) bir görev olduğu belirtilmektedir.³⁹²

Meveddet âyeti: Şûrâ 42/23. âyette geçen *إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ* ifadesi, “(Allah’a) *yakın olmayı sevmenizden başka...*” şeklinde çevrilmiş ve “yakınlıkta sevgi” ile kastedilen mânânın “ehl-i beyt” değil, Allah’a olduğu bildirilmiştir.³⁹³

Kabir azabı: Kabir azabının varlığına delil olarak gösterilen Secde 32/21. âyete

³⁸⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1376, 4. dipnot. Burada söz konusu ifadeyle Allah tarafından görevlendirilen meleklerce gökten azap getirilmesinin de kastedilebileceği vurgulanmaktadır.

³⁸⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 612, 1. dipnot.

³⁸⁷ Temel Yeşilyurt, “Ru’yetullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, ss. 311-314.

³⁸⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1426.

³⁸⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 912, 2. dipnot.

³⁹⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 721, 2. dipnot.

³⁹¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 36-37, 3. dipnot.

³⁹² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1162, 3. dipnot.

³⁹³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1165, 4. dipnot.

“(Gerçeğe) dönsünler diye en büyük azaptan önce onlara mutlaka en yakın azaptan tattıracağız.” meâli verilmekte ve bahsedilen en yakın azabın dünya hayatında yaşanan sıkıntılar olduğu bildirilmektedir. Gerekçe olarak da muhatabın gerçeğe dönmesi yani tevbe etmesinin istenmesi gösterilmektedir.³⁹⁴

Görüldüğü üzere yazar, fikhî meselelerde olduğu gibi itikâdî meselelerde de (Ehl-i Sünnet, Şia, Mutezile gibi) mezheplerden isim belirtmeden faydalanmakta, konuyla ilgili olduğunu tespit ettiği diğer âyetlerle birlikte bir değerlendirme yaparak görüşlerini aktarmakta ve yine isim vermeden bazı mezhep görüşlerine de ciddi eleştirilerde bulunmaktadır.

5.3. Ahlâkî Âyetleri Meâllendirme Biçimi

Tasavvufi yorum (bir diğer adıyla işârî tefsir), tasavvuf ehlinin kalbine doğduğu kabul edilen işaretlere dayanarak âyetlerden çıkardığı gizli mânâlara denilmektedir. Sûfilere göre, Kur’ân’daki mevcut lafızların ilk okuyuşta akla gelen dış (zâhir) anlamlarının yanında, bir de sûfinin ilmî derecesine ve ahlâkî olgunluğuna göre halka halka genişleyen iç (bâtın) anlamları da bulunmaktadır. Kur’ân’da bu türden yorumların varlığına yine Kur’ân’dan “tefekkür”, “tezekkür”, “tedebbür” ve “tertîl” kelimelerini³⁹⁵ delil olarak göstermektedirler.³⁹⁶

Kur’ân Meâl-Tefsir’de bütünüyle bu tarz bir bakış açısı ve yönelişle mânâ verme gayreti gözlemlenemese de, zaman zaman âyetlerin dipnot açıklamasında kaynak belirtmeksizin tasavvufî düşünce ve yorumlara da yer verilmektedir. Bu konuyu birkaç örnekle aktarmaya çalışacağız:

Hümeze sûresindeki *hutâme* (Hümeze 104/5-7) kelimesine “tutuşturulmuş ateş” mânâsı verilmiş ve bu ateşin kalplerin üzerine yükseldiği ifade edilmiştir. Yazar, *hutâmenin* arkadan çekiştirip alay edenlerin yandıkça tırmanıp yüreğini çökertecek bir ateş olduğunu ve dünyada alay edip gönül kıranların da böylece Hutâme cehenneminde gönlünün kırılacağını belirtmiştir.³⁹⁷

Fecr 89/17. âyette geçen *el-yetîm* kelimesi yazar tarafından, “muhtaç olunan şeyden yoksunluk” şeklinde tanımlanarak daha geniş bir mânâ ortaya konulmuştur.

³⁹⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 999, 3. dipnot.

³⁹⁵ Bakara 2/219 ve 266, En’âm 6/50, Sâd 38/29, Muhammed 47/24, Müzzemmil 73/4, Nisâ 4/78 ve 82; Haşr 59/13.

³⁹⁶ Süleyman Uludağ, “İşârî Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s. 424-428.

³⁹⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1529, 1. dipnot.

Yalnızca anne-baba değil; sağlık, ilgi, sevgi, şefkat, bilgi, itibar, para, mal, çevre, destek gibi değerlerden yetim kalanların da “ikram edilmesi gerekenler” sınıfına dâhil edilmesi gerektiği belirtilmektedir.³⁹⁸ Yine aynı sûrenin 89/4. âyetinde geçen “geçmekte olan gece” ifadesi, “Kur’ân’ın ilâhî bilgilendirmeye karanlıkları aydınlatması” şeklinde yorumlanmaktadır.³⁹⁹ Keza, Târik sûresinde “karanlığı delen yıldız” şeklinde tanımlanan *Târik* (Târik 86/1-3) da karanlıktan aydınlığa çıkaran Kur’ân/vahiy olarak anlamlandırılmıştır.⁴⁰⁰

Nûh 71/25. âyette geçen “...günahları yüzünden suda boğuldular ve ateşe sokuldular.” ifadesindeki ateşe, “yürek yangını” mânâsı verilmektedir.⁴⁰¹

Mücâdele 58/11. âyette bildirilen - “...Meclislerde yer açın!” denince yer açın... “Kalkın!” denince kalkın ki Allah da içinizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin.- ifadesinin, “sosyal hayata dair etkinliklerin yapıldığı toplantılarda insanların birbirine fırsat vermeleri ve birbirini desteklemeleri” mânâsını taşıdığı bildirilmektedir. Kalkın, emrine binaen de, “bu tarz toplantılara yaşlı ve sıkıntıda olanların da katılması gerektiği, imân edenlerin bu kimselere yer vererek sergiledikleri imânî ve ahlâkî tutum dolayısıyla manevî derecelerinin yükseltileceği” mânâsı çıkarılmaktadır.⁴⁰²

Yâsîn 36/70. âyette “sağ olanları uyarsın diye...” şeklinde geçen ifadeye, “Kur’ân’ın hem diri olanlara hem de diri kalmak isteyenlere okunsun diye gönderildiği” mânâsı verilmektedir. Sağ olmayanlar/inkâr ve inanç bozukluğuyla ruhunu ölüme terk edenlerin manevî dirilişinin Kur’ân ile olacağı bildirilmektedir.⁴⁰³ Aynı şekilde Fâtır 35/22. âyetinde geçen “Mezarda olanlara duyuramazsın” ifadesinin de de ruhen ölümlere hiçbir şeyin duyurulamayacağı mânâsına geldiği belirtilmektedir.⁴⁰⁴

Sebe’ 34/14. âyette geçen *dâbbetü’l-ard* ifadesi “ağaç kurdu” şeklinde çevrilmiş ve Hz. Süleyman’ın “bastonunu kemiren ağaç kurdu”nun “iktidarı içten içe kemiren hainler”i sembolize ettiği bildirilmektedir.⁴⁰⁵

Fecr 89/27-30. âyetlerde geçen *nefs-i mutmainne* ifadesi “huzura kavuşan nefis”

³⁹⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1491, 1. dipnot.

³⁹⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1489, 1. dipnot.

⁴⁰⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1477, 1. dipnot.

⁴⁰¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1403, 2. dipnot.

⁴⁰² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1323, 1 ve 2. dipnot.

⁴⁰³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1063, 3. dipnot.

⁴⁰⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1046, 5. dipnot.

⁴⁰⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1029, 1. dipnot.

olarak tercüme edilmekte ve söz konusu âyetlerin “Ey dünyada bu kötü hâlleri tercih edip sahte bir mutluluk içerisinde bulunan nankör insan! Artık (tevbe et); böylece sen Allah’tan memnun, Allah da senden razı olarak Rabbine dön! (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!” şeklinde anlaşılabileceği söylenmektedir. Böylelikle, nefs-i mutmainne, “kötü düşünce ve davranışlardan tevbeyle arınmış, iman bilinci kazanmış, güzel ahlakla donatılmış, Allah’ın razı olduğu kul statüsüne ulaşmış nefis” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁰⁶

Son örneğimiz olan Bakara 2/54. âyetinde ise, “*Yaratıcınıza tevbe edin de nefsinizi (kötü duygularınızı) öldürün!*”⁴⁰⁷ ifadesinin, “kötü duygularınızı öldürün” şeklinde mecâzî yorumlanarak çevirisi yapılmaktadır.

5.4. Bilimsel Âyetleri Meâllendirme Biçimi

Mehmet Okuyan’ın *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de bazı âyetlerde bilimsel çıkarımlarda bulunduğu görülmektedir. Okuyan bu bilimsel çıkarımları Kur’ân’dan keşif çıkarmak amacıyla değil, daha çok “anlamacı/uzlaştırmacı bir yaklaşım tarzıyla”⁴⁰⁸, Kur’ân ile bilim arasındaki ortak noktalardan hareketle âyetlerin hikmetinin en doğru şekilde anlaşılması ve âyetler arası bağlamın tespit edilmesi için kullanmaktadır. Bunu yaparken de, Kur’ân’ın hidâyet yönünü görmezden de gelmemekte; Allah-insan ve insan-insan ilişkisine yönelik bilgileri amaç, insan-evren ilişkisine yönelik bilgileri ise araç olarak ele almaktadır.

Tüm canlılığının kaynağının su olduğu(Nûr 24/45)⁴⁰⁹, göklerin ve yerin yaratılış süreci(Enbiyâ 21/30, Zâriyât 51/47)⁴¹⁰, yedi kat gök ve sayısız yörünge olduğu(Mü’minûn 23/17, Bakara,2/29)⁴¹¹, deniz ve okyanusların derinliklerindeki ışık kırılmalarının ve karanlıkların bulunduğu(Nûr 24/40)⁴¹², Ay’ın Dünya etrafındaki dönüşünde çizdiği kavisli yörünge hattı(Yâsîn 36/39)⁴¹³, insanın aşamalı yaratılışı ve anne karnında geçirdiği üç karanlık evre(Zümer 39/6, Nûh 71/14 ve Secde 32/7)⁴¹⁴, insanın yapıp ettiklerinin kararını perçemin tam arkasında bulunan beynin frontal-lob

⁴⁰⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1492, 2. dipnot.

⁴⁰⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 23, 3. dipnot.

⁴⁰⁸ Cemil Kırca, (2012). Kur’ân ve Modern Bilim. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(15), s. 7-34.

⁴⁰⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 851.

⁴¹⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 779 ve s. 1262.

⁴¹¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 821 ve s. 14.

⁴¹² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 850.

⁴¹³ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1058,

⁴¹⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1105, s. 1401 ve s. 995.

bölgesinde vermesi(‘Alak 96/15-16, Hûd 11/56 ve Rahmân 55/41)⁴¹⁵, bal yapımında dişi arıların(Nahl 16/69)⁴¹⁶ ve örümcek ağının yapımında dişi örümceklerin(‘Ankebût 29/41)⁴¹⁷ etkinliği, insanın cinsiyetinin erkeklerden gelen hücrelerle belirlendiği(Kıyâmet 75/39)⁴¹⁸, rahimdeki embriyonun üreme organlarının oluşumunun omurga ile kaburga kemikleri arasında başladığı(Târık 86/6-7)⁴¹⁹ gibi birtakım bilimsel izahları *Kur’ân Meâl-Tefsir*’de görebilmek mümkündür.

Okuyan, bazı kıssaları yorumlarken de bilimsel izahlara başvurmaktadır. Örneğin, Âl-i İmrân sûresinin 3/37. âyetinde Hz. Meryem’in güzel bir bitki olarak yetiştirildiği⁴²⁰ ve Mü’minûn sûresinin 23/50. âyetinde de Hz. Meryem ile Hz. İsa’nın sıradışı bir yaratılışa sahip olduğu⁴²¹ belirtilmektedir. Okuyan, Kur’ân’da Hz. Meryem için özel olarak kullanılan “güzel bir bitki” ifadesinin Hz. Meryem’in mucizevî yaratılışına işaret ettiğini söyleyerek dipnotta konuyla ilgili yazmış olduğu makaleye atıf yapmaktadır.⁴²² Makaleye göre Hz. Meryem, bir bitkinin çiçeğindeki yumurta hücresinin kendi polenleriyle tozlayarak döllemesi gibi, dışardan herhangi bir aracıya ihtiyaç duymayan bir dölleme sonucu Hz. İsa’yı dünyaya getirmiştir.⁴²³

Konuya bir başka örnek de, Meâric sûresinin 70/4. âyetinde geçen “تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ” (*Melekler ve ruh(lar), miktarı elli bin sene olan bir günde O’na yükselir.*)⁴²⁴ ifadesidir. Söz konusu âyetin dipnot açıklaması şu şekildedir:

Bu ifade zamanın göreliliğine ve Allah’ın yüceliğine işarettir. Benzer mesajlar: Hacc 22:47; Secde 32:5. Albert Einstein tarafından geliştirilen “izafiyet teorisi” zamanın göreliliğine atıf yapmaktadır. Kurama göre, bütün varlıklar ve varlığın fizikî olayları izafidir. Zaman, mekan, hareket, birbirlerinden bağımsız değildirler. Aksine bunların hepsi birbirine bağlı izafî olaylardır. Cisim zamanla, zaman cisimle, mekan hareketle, hareket mekanla ve dolayısıyla hepsi birbiriyle bağımlıdır. Bunlardan hiçbirisi müstakil değildir. Özel Görelilik Kuramı; uzaklığın ve zamanın gözlemciye bağlı bir şekilde değişebileceği üzerinde durur. Bu teori, madde ile enerjinin ünlü $E=mc^2$ formülü ile birbirine bağlı olduğunu da ortaya koyuyor. $E=mc^2$ formülüne göre ışık hızının (c) karesi ve kütlenin (m) çarpımı enerjiye eşittir. Genel görelilik kuramına göre ise; kütle, içinde bulunduğu uzayın bükülmesine neden olur ve iki nokta arasında hareket eden serbest (üzerine hiçbir

⁴¹⁵ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1514, s. 552 ve s. 1297.

⁴¹⁶ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 658.

⁴¹⁷ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 961.

⁴¹⁸ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1427.

⁴¹⁹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1478.

⁴²⁰ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 130.

⁴²¹ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 827, 2. dipnot.

⁴²² Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 130, 4. dipnot.

⁴²³ Mehmet Okuyan, “Kur’ân’da Hz. Meryem Mucizesi”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: XVI. İstanbul, 2005, ss. 153.

⁴²⁴ Okuyan, *Kur’ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı*, s. 1395, 1. dipnot.

kuvvet etki etmeyen) cisimler, aradaki en kısa yolu takip eder. Bu kuramın Newton'un kütle çekim kuramından temel farkı, kütle çekimini cisimlerin kütlelerinden kaynaklanan bir kuvvet ile değil, uzayın eğriliği ile açıklamasıdır.

Mehmet Okuyan'ın yapmış olduğu bu izahlar, Allah'ın on dört asır önce indirildiği toplum tarafından dahi bilimsel anlamda anlaşılamayan âyetler indirmiş olduğu veya Kur'ân'da henüz bilimin kanıtlamamış olmasından dolayı hâlen tam mânâsıyla anlaşılamayan âyetlerin bulunduğu kabulünün bir göstergesi olmaktadır. Zaten yazarın müteşâbihe bakış açısı (yani, kanıtlanamasa da olduğu gibi inanılması gereken âyetlerin var olduğu ve ilimde derinleşenler tarafından çözümlenebileceği anlayışı) da bu düşüncüyü kanıtlar niteliktedir.

6. SONUÇ

İslâm toplumunda, âyetlerle ilgili rivâyetlerde farklı isnad çeşitlerinin anılması, dil ilimlerinde gelişme kat edilmesi, İsrailiyat'ın artması, âlimler arası çeşitli fikrî tartışmaların nakledilmesi gibi sebeplerin yanında zamanın doğal olarak meydana getirdiği toplumsal gelişim, değişim ve ihtiyaçlardan kaynaklı olarak Kur'ân'daki kelime ve ibarelerinin mânâları üzerine ihtilaflı rivâyet ve görüşler ortaya çıkmıştır. Böylelikle, bu farklı görüş ve düşüncelerden tercihen ön plana çıkarılanlar meâl yazarlarınca farklılık gösterdiğinden, Kur'ân çevirileri arasında gözle görülür bir mânâ farkı ortaya oluşmuştur. Ayrıca meâl yazarının dil, sebep-i nüzûl, siyak-sibak bilgisine ve Kur'ân'ın bütününe hâkimiyetine teslim edilmesi ve kullanılan tercüme tekniği de meâller arası farklılıklara neden olmuştur.

Kur'ân'ın farklı bir dile çevrilmesinde hususiyetle şu üç konunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir: Birincisi, Kur'ân âyetleri tek başına değil, ilgili diğer âyetlerle ilişkilendirilerek tüm insanlığı ilgilendiren asıl mânâ ön plana çıkarılarak anlamlandırılmalı ve öylece çevrilmelidir. İkincisi, Kur'ân'ın, yalnızca tarihsel bir bakış açısıyla değil çağdaş insana iletmek istediği mesajları da kapsayan genel ilkelerin belirlenerek çevrilmesi gerekir. Üçüncüsü ise, Kur'ân, açık ve anlaşılır bir kitap olması dolayısıyla okuyucuya sunulan çeviride de açık ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır. Bunun için de mütercimim hem kaynak dili hem de hedef dili iyi bilmesinin yanında, diller arasındaki farklılıklara da hâkim olması son derece elzemdir.

Tez çalışmamızda, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tefsir Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın *Kur'ân Meâl-Tefsîr* adlı meâl eseri Kur'ân tercüme teknikleri açısından eleştirel bir yöntemle değerlendirilmiştir. Sağlıklı bir eleştiri yapabilmek adına eser, ülkemizde akademisyenlerce yazılan diğer meâl eserleriyle mukâyese edilmiş; yazar, dil, Kur'ân ilimleri ve Kur'ân'a bakışı ve hâkimiyeti gibi konular açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Mehmet Okuyan Kur'ân'ı, insanın hayatını anlamlandırmasını sağlayan ve dünya yolculuğuna rehberlik eden bir başucu kitabı olarak görmektedir. Onu okumada yeterli verimin alınabilmesi için farklı bakış açılarına sahip meâllerin karşılaştırmalı bir şekilde okunması, meâllerde anlam farklılıklarının not edilmesi, âyetlerin iniş sırasına riâyet edilmesi gerektiğini ve Kur'ân'ın bütünlüğünü kapsayıcı bir şekildiğinde okuma yapıldığında bu anlam

farklılıklarının en aza indirilebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle eserini, bu verimli okuma yönteminin kolaylıkla yapılabileceği bir zeminde okuyuculara sunmuştur.

Kur'ân Meâl-Tefsir, lafzî tercüme tekniğinin ağırlıkla kullanıldığı ve bu tercüme yöntemindeki sınırlılıkların giderilmesi adına parantez ve dipnotla tefsirî tercümenin de dâhil edildiği bir meâl-tefsirdir. Meâl metninde, lafızda bulunmayan kelimelerin - çoğunlukla- parantezle ayrılması, Arapça metinle karşılaştırma yapma imkânının oluşturulması açısından oldukça kıymetlidir. Farklı anlam ihtimallerine değinilmesi ve tercih edilen görüşün dipnot açıklamalarıyla desteklenmesi de keza eserin işlevselliğini artırmakta ve aynı zamanda okuyucunun da mânâ takdirine kısmen katılabileceği bir zemin hazırlanmaktadır.

Yazarın hem hedef dil hem de ana dilin özelliklerine hâkimiyetini inceledik. İncelenen eserde yazar, Kur'ân'ın hidayet yönünü ön plana çıkarmaya çalışarak edebî bir kaygı gütmekten en açık ve anlaşılır şekilde çeviriyi sunmaya çalışmaktadır. Eserde, kelime tanımlarının, kişisel yorum ve mânâ tercihinin kaynağı olarak; Arap dil ve özellikleri, Kur'ân'daki diğer bağlantılı âyetler, nadiren de olsa Hz. Peygamber uygulamaları gösterilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, diğer klâsik meâllerden farklı olarak; benzer mesajlı âyetler ve birlikte okunması gereken/birbirini tefsir ettiği tespit edilen âyetler meâl dipnotlarla dâhil edilmiştir.

Meâllerde yazarın, bilhassa birden fazla mânâyâ karşılık gelen ifadelerin mânâ takdiri ve tercihine kıraat, sebab-i nüzûl, nesh, müteşâbih gibi Kur'ân ilimlerine bakışı oldukça etkili olduğundan, eseri bu başlıklar altında değerlendirmeye çalıştık. Mehmet Okuyan çeviride belli bir *kırâati* esas almayıp, Kur'ân'ın genel çerçevesine en uygun mânâyı veren *kırâati* tercih etmiştir. Meâl-tefsir özelliği taşıyan bu eserde dipnotlarda âyetlerin *sebeb-i nüzullerinden* uzun uzadıya bahsedilmemiş, âyetlerin meâli, mânâyı destekleyen/âyetin anlaşılmasını kolaylaştıran bazı rivâyetlerle desteklenmiştir. Bu rivâyetlerin çoğu özet halinde, bir kısmı da kaynak belirtmeksizin yalnızca sonuç cümlesiyle esere dâhil edilmiş, âyetlerin genel ve evrensel mesajları ön plana çıkarılmıştır. Okuyan, âyetleri hükümsüz kılan *neshi* net bir şekilde reddetmiş ve neshin Kur'ân'dan önceki meajlar için kullanıldığını bildirmiştir. Kur'ân'ın çelişki barındırmadığını ve hükmü geçersiz tek bir âyetin dahi olmadığını söyleyerek çelişkili gibi görünen âyetlerin neshe delil olarak gösterilemeyeceğini kanıtlar nitelikte sebepler ileri sürmüştür. Yazar, “karşılıklı benzeşen anlamlı” mânâsını verdiği *müteşâbihin* bir Kur'ân üslûbu olarak varlığını kabul etmiş, yan anlam olarak da ilimde

derinlik sahibi olanlar tarafından bilinebileceğini belirtmiştir. Bu nedenle, müteşâbih âyetler üzerine yapılan yorumlardan da, Kur'ân âyetleriyle destekleme gayretinde bulunduğu kişisel fikirlerinden de bahsetmiş ancak hakikatin yalnızca Allah tarafından bilinebileceğini söyleyerek kesinlik belirten ifadelerden uzak durmuştur.

Mehmet Okuyan, otuz yılı aşkın tefsir çalışmaları sonucunda âyetler arası sistematik bağlantıları tespit etmiş ve her bir âyetin konuyla ilgili diğer âyetlerle okunmasını sağlayacak bu tekniği dipnotlar aracılığıyla eserine dâhil etmiştir. Yazarın, Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir ederken eserde kullandığı ilk yöntem, birlikte okunması gereken âyetlerin derlenmiş olmasıdır. Böylelikle âyetlerin izâhında yine âyetlerden faydalanılmış ve konular Kur'ân bütünlüğü içerisinde okuyucuya aktarılmıştır. İkinci yöntem, Kur'ân kavramlarının mânâsını âyetlerle izah edilmiştir. Üçüncüsü ise, benzer mesajlar barındıran âyetler derlenerek aktarılmıştır. Böylelikle bir âyete verilen mânâ farklı âyetlerle teyit edilmiş olmaktadır. Herhangi bir konuda bilimsel-dîni bir metin hazırlarken, konuya hâkim olmak için konuyla bağlantılı tüm âyetleri derleyip tespitte bulunmak dahi kolay değilken bu yöntemi Kur'ân'ın tamamına uyarlamak elbette zaman ve emek isteyen bir durumdur. Eserin bu özelliğiyle yazar, yalnızca Kur'ân'ı anlayarak okumak isteyenlerin değil, dinî akademik çalışmada bulunanların da oldukça faydalanacağı bir eser ortaya koymayı amaçlamıştır, denilebilir.

Yazar, âyetlerden farklı hükümlerin çıkarılmasının sebebini parçacı okumaya bağladığı için, uzun mesai isteyen bir araştırmayla kendine has bir usûl belirlemiş ve âyetler arası sistematik bağlantı tespitleri yaparak genel hükümler ortaya koymuştur. Bu nedenle edatlar, yeminler gibi konularda farklı yorumlarda bulunmuş ve bunu Kur'ân'daki diğer kullanımlarıyla tutarlılık arz etmesini sağlayan genel bir kâideye dönüştürmüştür. Benzer şekilde, Kur'ân bütünlüğü göz önünde bulundurularak neshi reddetmiş, evrensel mânâlara ulaşabilmek adına kırâat ve sebab-i nüzulden faydalanırken oldukça seçici davranmış, müteşâbihin Kur'ân'la yorumlanabileceğini söylese de bu çabanın tam bir başarıya ulaştıramayacağını da itiraf etmiştir. Aynı şekilde, dinin mutlak sahibinin Allah olduğu ve hüküm koymada hiçbir ortağının olmadığını bildirilmiş, mezhep adı ve yorumlarını zikretmeden, fikhî hüküm içerikli âyetleri diğer âyetlerle birlikte değerlendirerek görüş belirtmeyi tercih etmiştir. İtikâdî meselelerde de aynı yöntemi takip etmiş, mezhep adı belirtmeden, konuyla ilgili olduğunu tespit ettiği diğer âyetlerle birlikte bir değerlendirme yaparak görüşlerini aktarmış ve yine isim vermeden bazı mezhep görüşlerini de ciddi bir eleştirilere tâbi

tutmuştur. Ayrıca, eserde bütünüyle tasavvufî bir bakış açısı ve yönelişle mânâ verme gayreti gözlemlenemese de, zaman zaman âyetlerin dipnot açıklamasında kaynak belirtmeksizin tasavvufî düşünce ve yorumlara da yer verilmiştir.

Yazarın eserinde özellikle birbirine zıt görüşlere sahip olan Ehl-i Sünnet, Şia ve Mutezilenin görüşlerini farklı farklı âyetlerin te'vîlinde kullanmasının yanında isimlerini dahi zikretmeyişi, hakikati aramanın mı yoksa bir farklılık ortaya koyma çabasının mı bir sonucu olduğu tam olarak anlaşılamamıştır.

Mehmet Okuyan, bazı âyetlerin dipnot açıklamalarında bilimsel çıkarımlarda bulunmuştur. Fakat bu bilimsel çıkarımları Kur'ân'dan keşif çıkarmak amacıyla değil, daha çok âyetlerin hikmetinin en doğru şekilde anlaşılması ve âyetler arası bağlamın tespit edilmesi için kullandığı görülmüştür. Bunu yaparken de, Kur'ân'ın hidâyet yönünü görmezden de gelmemiş; Allah-insan ve insan-insan ilişkisine yönelik bilgileri “amaç”, insan-evren ilişkisine yönelik bilgileri ise “araç” olarak ele almıştır.

Genel itibarıyla eserde tercüme yapılırken, yanlış anlamaya sebebiyet verecek ifadelerden mümkün mertebe uzak durulmuş; kısa sûrelerin çevirisinde dahi manzum meâl hazırlama çabası gözlemlenememiş, yazarın Kur'ân'ın hidâyet yönünü ön plana çıkarmaya çalışarak şiirsel bir kaygı gütmekten çeviriyi sunmaya çalıştığı görülmüştür. Her yaş ve her seviyeden okuyucuya hitap etme gayreti içerisinde, akademik eleştirilere karşı da önlem alınarak ek açıklamalarda bulunulmuştur. Fakat kısıtlı alan kullanımından dolayı, açıklamalara özet halinde yer verilebilmiştir.

Güncel bir çalışma olan ve tefsir sahasında önemli bir yeri olan bir akademisyen tarafından kaleme alınan *Kur'ân Meâl-Tefsîr*; birçok eleştiriye tabi tutulsa da kendine has özellikleri bulunan, toplumun her kesimi tarafından rahatça okunarak anlaşılabilen, orijinal metnin kişisel yorumlardan mümkün mertebe korunarak mânâ aktarımının yapıldığı, âyetlerin hükmünün evrenselliğinin kanıtlanmaya çalışıldığı bir eserdir. Yazar, yapmış olduğu gramatik, semantik, bilimsel, tarihi, dinî vb. açıklamalarla okuyucusuna bilmediklerini öğretme gayreti içerisinde olmuştur. Ayrıca yazar âyetler arası bağlantılarla Kur'ân'ın bir bütün olarak görülmesini sağlayan bir Kur'ân okuma yöntemi belirleyerek bunu okuyucuya öğretmekte; okuyucuyu bazen bilmediği bir kelimeyi, bazen bir Arap dil kuralını, bazen bir tefsir ilmi metodunu, bazen bir hadisi, bazen bir âyetin Kitâb-ı Mukaddes'deki açıklamasını öğreterek bilgilendirmeyi hedeflemektedir.

Sonuç olarak Mehmet Okuyan'ın, cumhuriyet sonrası tercümelerinin son

örneklerinden olan meâl eseri, hem şekli hem içerik özellikleriyle akademik kimliğine uygun olarak hazırlanmış olmasıyla kendinden sonra yazılacak meâllere ışık tutabilecek ve akademik câmiâda bilimsel kaynak olarak kullanılabilecek bir eser hüviyetindedir.

Kur'ân, her dönemde tercümesi yapılmış bir kitaptır. Çünkü ilâhî vahyin farklı dillerdeki bütün muhataplarla buluşturmanın en temel aracı, Kur'ân meâlleridir. Yazılmış her meâl, Kur'ân'ı anlama yolunda bir menzildir; her farklı meâl, tercümenin eksik bir tarafını görmeye vesile olur. Böylelikle Kur'ân'dan herkes ilmi ve ihlası nispetince ilim devşirecek, ancak herkes Allah'ın kendisine nasip ettiği kadarını anlayacak; nüzûlü bir kere gerçekleşen, tenezzülâtı ise kıyâmete kadar sürecek olan Kur'ân'ın sonsuza açılan mânâları anlatılmakla bitip tükenmeyecektir...

KAYNAKLAR

- Ağkuş, Yusuf. “Kur’ân Yolu” Adlı Tefsirin Tefsir İlmi Açısından Değerlendirilmesi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Akdemir, Salih. (2002). Kur'an Çevirilerinde Dikkate Alınmayan Önemli Üslup Özelliği Üzerine, *İslâmiyât Dergisi*, (5), 143-161.
- Asad, Muhammad. (2002). *The Message of The Qur'an* (5. b.), çev. Ahmet Ertürk vd. Ankara: İşaret Yayınları.
- Atay, Hüseyin. (2013). *Kur'an Türkçe Çeviri*, Ankara: Atay Yayınları.
- Atik, Necmi. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Yazdığı Son Meâl. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 183-222.
- Ağkuş, Yusuf. “Kur’ân Yolu” Adlı Tefsirin Tefsir İlmi Açısından Değerlendirilmesi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Bayraklı, Bayraktar. (2003). *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri* (1. Cilt, 2. b.), İstanbul: Bayraklı Yayınları.
- _____. (2004). *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri* (12. Cilt, 1. b.), İstanbul: Bayraklı Yayınları.
- Bilgin, Abdülcelil. (2010). Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 171-186.
- _____. (Kasım/2016). Kur'ân Meallerinde Yükleme Yanlışlarının Neden Olduğu Bazı Çeviri Hataları. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 754-764.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. (1964). *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 3. Baskı, İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Birişik, Abdülhamit, “Tefsîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yayınları, İstanbul 2011, ss. 281-290.
- _____, “Kıraat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXV, TDV Yayınları, İstanbul 2002, ss. 426-433.
- Bulut, Ali. (2015). *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî'*, 5. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Cerrahoğlu, İsmail. (2012). *Tefsir Usûlü* (23. b.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çalışkan, Mehmet. (2019). Kur'ân-ı Kerim'in Yemin Üslûbu. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(15), 85-112.
- Çetin, Abdurrahman, “Nesh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 579-581.
- Demir, Recep. (2019). *Kur'ân'ın Şîi Yorumu (Ebû Ca'fer et-Tûsî Örneği)*, 1, Ankara: Araştırma Yayınları.
- Demirci, Muhsin, “Esbâb-ı Nüzûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 360-362.
- _____. (2003). Kur'ân'a Modernist Yaklaşımlar. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 5-29.
- _____. (2017). *Kur'ân Tarihi* (11. b.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Dereci, M. Vehbi. (2012). Arapça'yı Doğru Kullanmanın Kur'ân'ın Anlaşılmasına Olan Etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, ss. 29-50.

- Duman, Zeki. (2009/2). Kur'ân-ı Kerim'de Nesh ve Neshe Delil Gösterilen ve Mensuh Addedilen Âyetlerin Mânâ Yönünden Yeniden Gözden Geçirilip Değerlendirilmesi. *Bilimname, XVII*, 9-50.
- Durmuş, İsmail. (13-14 Ekim 2001). Arap Dili ve Lehçeleri Açısından Kıraatlar. S. Ş. vd. (Dü.), *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmi ve Problemleri)*. içinde 37, s. 437-450. İstanbul: Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi.
- _____, "Nahiv", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 300-306.
- Durmuş, Zülfikar. (2010). Dilbilim Açısından Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(1), 7-37.
- _____. (2010). Mustafa Öztürk'ün "Kur'ân-ı Kerim Meali" İsimli Eserinin Analizi. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 79-100.
- Elmalı, Hüseyin. (2007). Doç. Dr. Bedri Noyan ve Kur'an-ı Kerim (Türkçe-Şiir) Adlı Manzum Meali Üzerine Bir Değerlendirme. Ö. D. vd. *Kur'ân Mealleri Sempozyumu. 1*, s. 431-456. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Erbaş, Muammer. (2007). Yaşar Nuri Öztürk'ün Meali Üzerine Bir Değerlendirme. Ö. D. vd. (Dü.), *Kur'ân Mealleri Sempozyumu. 1*, s. 495-529. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ethem, Mürsel. 'Son Çağrı Kur'ân' İsimli Mealin Çeviribilim Açısından Değerlendirilmesi. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(59), 447-466.
- _____. (2017). Bir Tercüme Tekniği Olarak "Siz" Zamirinin "Biz" Şeklinde Tercümesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 158-168.
- el-Ferrâ, Ebû Zekerıyyâ bin Yahyâ bin Ziyâd. (1980). *Meâni'l Kur'ân* II. Beyrut: Alemü'l-Kütüb.
- Geylani, Mahfuz. (2020, Mart). Arap Dilinde "Vâv" (و) Edatının Fonksiyonları. *Kilitbahır*, 16, 74-94. doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.3714209
- Hamidullah, Muhammed. (2018). *Kur'an-ı Kerim Tarihi*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hasan Basri Çantay. (2008). *Kur'ân-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerîm* (2. b.). İstanbul: Bilimevi Basım Yayın LTD. ŞTİ.
- Hayrettin Karaman vd. (2007). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: TDV Yayınları.
- İlhan, Avni, "Bedâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, ss. 290-291.
- İsfahânî, Râgıb. (2012). *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*. Çev. Abdülbaki Güneş vd. 3. Baskı, İstanbul: Çıra Yayınları.
- İslamoğlu, Mustafa. (2009). *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an-Gerekçeli Meal-Tefsir* (1. b.). İstanbul, Düşün Yayıncılık.
- Kaçar, Halil İbrahim. (2007). Hazif Üslûbu Açısından Meâllerin Değerlendirilmesi. Ö. D. vd. (Dü.), *Kur'ân Meâlleri Sempozyumu* içinde (s. 268-282). Ankara: DİB Yayınları.
- Kara, Mustafa. (2019). Prof. Dr. Hüseyin Peker'in "Kur'ân Meâli". Adlı Eserindeki Bazı Yorumların Tahlili. *Amasya İlahiyat Dergisi*, 12, 7-32.
- Karacan, Osman vd. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kur'an Tercümelerine Osmanlı Aydınlarının Yaklaşımı, *Birey ve Toplum*, 18(9), 91-121.
- Karadağ, Ahmet. (2020). Arapça Dil Kurallarından Kaynaklanan İhtilâfların Meâllere Aktarımı: Bayraktar Bayraklı ve Mustafa Öztürk Meâli Örneği. *Amasya İlahiyat Dergisi*, 14, 171-195.

- Karaman, Hayrettin, “Fıkıh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 13, TDV Yayınları, İstanbul 1996, ss. 22-27.
- Karaman, Hayrettin, vd. (haz.). (2020). *Kur'an Yolu Türkçe Meal-Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kılıç, Hulusi, “Sarf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 136-137.
- Kırca, Cemil. (2012). Kur'ân ve Modern Bilim. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(15), ss. 7-34.
- Koca, Ferhat, “Tahsis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, TDV Yayınları, İstanbul 2010, ss. 492-434.
- Koçyiğit, Hikmet. (Aralık, 2018). 1980-2017 Arası Telif Ve Tercüme Matbu Türkçe Kur'ân Meâlleri Bibliyografyası. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 11-40.
- Kurt, Muhammed Sacid. (2003). Unutmak Dışındaki Anlamı Unutulan, Terk Etmek Anlamı Terk Edilen Kavram: Nisyân, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54:2, ss.95-127.
- Okuyan, Mehmet. (2015). *Kur'ân'da Çok Anlamlılık (Vücut ve Nezâir)* (2 b.). İstanbul: Düşün yayıncılık.
- _____. (2021). *Kur'ân Meâl-Tefsir* (1. b.). İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları.
- _____. (2022). *Kur'ân Meâl-Tefsir: Geniş Açıklamalı* (2. b.). İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları.
- _____. (2005). “Kur'ân'da Hz. Meryem Mucizesi”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. XVI. 129-157.
- Onat, Hasan. İran İslam Devrimi ve Şiilik. *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI/2 (Güz 2013), ss. 223-256.
- Önen, Hacı. (2013). Kıraatlerin Fıkhi Hükümlere Etkisi. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 1-24.
- Özbek, Ömer. (2015). Kıraat Farklılıklarının Anlama Etkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39(2), 163-181.
- Öztürk, Mustafa. (2011). II. Meşrutiyetten Günümüze Kur'ân Mealleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9(18), 139-189.
- _____. (2013). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- _____. (2018). *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 2. Basım, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- _____. (2016). *Meal Kültürümüz* (4. b.). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- _____. “Meal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yayınları, Ankara 2019, ss. 205-207.
- Öztürk, Yaşar Nuri. (2022). *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, 123. Baskı, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- Parlak, Salih. (2001). *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'ân-ı Kerim'in Meal Tefsiri*. İstanbul: 2001 Yayınları.
- Sifil, Ebubekir. (1998). *Modern İslam Düşüncesinin Tenkidi 1; Yaşar Nuri Öztürk'e Eleştiriler*. İstanbul: Kayhan Yayınları.

- Sûyûtî, İmam Celaleddin. *el-İtkân Fî Ulûmi'l Kur'ân*, çev. Sâkıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik. II. Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1987.
- Şen, Ercan. (2019) “1980 Sonrası Dergilerde ‘Kur’ancılık’ ve ‘Mealcilik’ Tartışmaları”. “Bir Başka Hayata Karşı” 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler. ed. Lütfi Sunar. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uludağ, Süleyman, "İşârî Tefsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yayınları, İstanbul 2001, ss. 424-428.
- Yaşar, Naif. (2017). *Oryantalistlere Göre Kur'ân'ın Kaynağı ve Metinleşmesi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- _____. Kur'ân Tercüme Teknikleri Açısından Yusuf Işıcık'ın Meâli. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 122-144.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Kelâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2022, ss. 196-203.
- _____, “Müteşâbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 204-207.
- _____, “Vahiy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 440-443.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. (1993). *Hak Dini Kur'ân Dili*. Haz. Düccane Cündioğlu. İstanbul:İslamoğlu Yayınları.
- Yeşilyurt, Temel, “Ru'yetullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, ss. 311-314.
- _____. (2010.). *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*. İstanbul: Define Yayınevi.
- Yıldırım, Akif. *İzmirli İsmail Hakkı'nın Meali ve Kur'an İlimlerine Dair Görüşleri*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Yıldız, Alim. (2007). Prof. Dr. Nusret Çam'ın "Şiir Diliyle Kur'ân-ı Kerim Mealî" Münasebetiyle Kur'ân'ın Şiirle Meali Üzerine. Ö. D. vd. (Dü.), *Kur'ân Mealleri Sempozyumu*. içinde 1, s. 495-529. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yolcu, Mehmet. vd. (2018). Süleyman Ateş ve Abdullah Parlıyan'ın Meallerinin Karşılaştırılması. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 1328-1353.
- Ez-Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhan fî 'Ulumi'l-Kur'an*. nşr. Muhammed ebü'l-Fazl İbrahim, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2012.

ÖZ GEÇMİŞ

Merve İpci, Samsun Çarşamba Anadolu İmam-Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünden 2016'da mezun oldu. 2019 yılında OMÜ LEE Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi. Mezuniyetinden bu yana Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapan Merve İpci, orta derecede İngilizce ve Arapça bilmektedir. Temel ilgi alanları, Dinler Mitolojisi, Dinler Tarihi, İslam Sanatları ve Tefsir'dir.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0002-1907-8049>

Yayınlar:

1. İpci, Merve. ""Kur'an'ın Şiî Yorumu - Ebû Ca'fer Et-Tûsî Örneği" Üzerine Bir Değerlendirme Yazar: Recep Demir, (Ankara: Araştırma Yayınları, Ağustos 2019, 1. Baskı, 346 sayfa.)". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21 / 2 (Eylül 2021): 1205-1211. <https://doi.org/10.33415/daad.935088>
2. İpci, Merve. "Kur'an'da Meleklerle İman". *Akademik Tefsir Yazıları*. ed. Osman Bostan ve Cemalettin Gümüş. I/106-130. Samsun: Üniversite Yayınları, 1.Basım, 2022.